

พระไตรปิฎกขอม

หนังสือพุทธคุณศีลธรรมนักของพระบาทสมเด็จ

๑. พระไตรปิฎกขอม

๒. พระรัตนตรัยที่มณฑลศรีอยุธยา

๓. ลัทธิขอมที่รับมรดก ๔. การศึกษาขอม

๕. ดนตรีขอมที่มณฑลศรีอยุธยา

พระไตรลักษณ์

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรออกเผยแพร่

เพื่อรักษาต้นฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสยังมีชีวิตอยู่

ปัจจุบันนี้ธรรมทานมูลนิธิยังคงทำหน้าที่หมุนล้อธรรมจักรอยู่ต่อไป

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิและคณะผู้จัดทำครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำปรารภ

การจดบันทึกหนังสือชุดขนาดคือ ขบวนการนี้ ซึ่งมีเผยแพร่
แพร่ ก็โดยประสงค์เฉพาะการศึกษานานแห่งวิถีธรรม เป็นวิถีตฤ-
ยงะสูตร ส่วนแต่ที่ใครๆ และมีความวิจิตรทางจิต คำนว-
ณวิทยา อันยอดเยี่ยม.

ปกนี้ เป็น ประวัติย่อหน้า ของชีวิต, แต่เขาสนใจ
ก็มีเพียงประวัติสั้นๆพอสังเขป ส่วนรวมรวม. ชีวิตที่ขาด
ประวัติย่อหน้านั้น เป็น ชีวิตที่จบแล้ว และเป็นเรื่องลึกลับ.
เสีย ยิ่งไปกว่าการจบที่จบแล้ว เพราะขาดประวัติย่อหน้า
ที่จะเปรียบกับ ไม่ได้เคย. ความมีชีวิตที่จบจาก
ชาตนะ นั้น เป็น ความทุกข์ ของแต่ละคน และจะหา
อันที่จบแล้ว แก่กับแต่ละคน และจะหาด้วยวิธี ระดับมีคัลล์
มีนี่สัก.

เป็นความของมนุษย์ที่ถูกตัดที่จุด คือ การที่จาก
คน มีความสนใจเป็นบันทึกพอใจ และมีภาษาที่อ่อนไหว
ชนิดที่ เป็นประโยชน์ แก่ตนเองและผู้อื่น อยู่จากประวัติย่อ
หน้า และตลอดเวลา. ทั้งความสนใจ ซึ่งอยู่ด้วย การ-
ตีความ ชนิดที่ละทำให้ละเอียดจนเหลือใจ มีความเป็น
มนุษย์ อย่างถูกต้อง และสมบูรณ์.

ชื่อของเรื่องนี้ จะตั้งเป็นชื่อ ว่า - ชื่อสั้นๆ - กุศลคุณ-
กตเวทิต์ ต่อมาตามลำดับ ถึงขนาดที่แม้ชีวิตก็อาจเสียสละ =
4 นี้ได้; จะตั้งชื่อเรื่อง เพื่อมีที่ ดูรายละเอียดคนแก่คนเฒ่า

คำนำในการพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร

พระไตรลักษณ์

ธรรมสังคการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'หมุนล้อธรรมจักร' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดย คุณเมตตา ฟานิช ประธานมูลนิธิฯ เมตตามอบให้ธรรมสภา จัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์แห่งประชาชน ทั้งหลาย หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรนี้ ทางสวนโมกขพลาราม จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ แต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ พุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมา ทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัวเพื่อศึกษาปฏิบัติ และเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือ มอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระ พุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้น

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ

พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันขณะนี้หนังสือหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้ยังหมุนล้อเผยแผ่พระธรรมต่อไป โดยธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดำเนินการจัดทำชุดหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแผ่ เพื่อเป็นธรรมสักการะและแสดงกตเวทิตา ถวายแด่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๔

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามีความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ด้วยหวังให้มีอายุยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปไม่มีใครพิมพ์หนังสือที่ดีเช่นนี้ออกเผยแผ่ ถูกหลานของเราจะได้มีหนังสือที่ดีไว้ศึกษาเพื่อเป็นประทีปส่องทางชีวิต

หนังสือชุดหมุ่ลือธรรมจักรนี้ จัดพิมพ์เป็นชุดและจัก
ได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่ง
หนังสือชุดหมุ่ลือธรรมจักร ของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชน
จักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้
สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่าน
ต้องการสะสม หรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอ
ได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ ธรรมทานมูลนิธิ โทร
(๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒ และ ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๕๔๐

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือ
สถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่
ธรรมสภาอันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์
(หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดนี้

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือ
ชุด หมุ่ลือธรรมจักร ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอนอบน้อมถวายแด่
ท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ)
พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปในทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุข

สารบัญ

พระไตรลักษณ์	๑
พระรัตนตรัยนั้นแหละคือตัวพุทธศาสนา	๓๗
ลักษณะแห่งรัชมิกภาพ	๘๑
การสืบอายุพระศาสนา	๑๑๗
สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร	
ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกแห่งประเทศไทย	๑๕๒

ของ พุทธศาสนิกชน

เรื่อง

พระไตรลักษณ์

หนังสือชุดหมอนต์ธรรมจักร

พระไตรลักษณ์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
อถ นินฺพินฺนทติ ทฺกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทฺกฺขาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
อถ นินฺพินฺนทติ ทฺกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาทิ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
อถ นินฺพินฺนทติ ทฺกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา-ติ
ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้วิสาขนา ในพระธรรมเทศนา
 ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา.
 ส่งเสริมศรัทธา-ความเชื่อ และวิริยะ-ความพากเพียรของท่าน
 ทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ตามทาง
 แห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของเรา
 ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ประรภเหตุ
 เนื่องในวันมาฆบูชา ดังที่ท่านทั้งหลาย ก็ได้ทราบกันอยู่เป็น
 อย่างดีแล้ว. พิธีมาฆบูชานี้ กระทำไป ในลักษณะเป็นที่
 ระลึกแก่พระอรหันต์, เป็นเครื่องบูชาคุณของพระอรหันต์
 เพราะว่าวันนี้เป็นวันของพระอรหันต์.

ธรรมเทศนาแสดงถึงการทำมาฆบูชาว่าจะต้องทำอย่างไร.
 แล้วแสดงถึงเรื่องของพระอรหันต์โดยตรง ว่าเราจะต้องรู้จักพระ
 อรหันต์ ที่เรายกให้ว่า วันนี้เป็นวันของพระอรหันต์ แล้วก็มาทำ
 พิธีบูชา, และได้กล่าวถึงลักษณะของพระอรหันต์ และโอกาส
 แห่งการบรรลุพระอรหันต์. ตลอดถึงวิธีทำตามพระอรหันต์
 มาแล้ว ในธรรมเทศนากัณฑ์คำ.

ในบัดนี้จะได้แสดงถึงหนทางแห่งความเป็นพระอรหันต์
สืบต่อไปตามลำดับ โดยอาศัยพระพุทธานุญาตที่ว่า

สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ยะथा ปัญญาเย ปัสสະติ.

เมื่อใด บุคคลย่อมเห็นด้วยปัญญา ตามที่เป็นจริงว่า
สังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยง;

อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา.

เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ นั่นคือหนทางแห่ง
ความหมดจด.

สัพเพ สังขารา ทุกขาติ ยะथा ปัญญาเย ปัสสະติ.

เมื่อใด บุคคลย่อมมองเห็นด้วยปัญญา ตามที่เป็นจริงว่า
สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์;

อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา,

เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ นั่นคือหนทางแห่ง
ความบริสุทธิ์.

สัพเพ ธัมมา อนัตตาติ ยะथा ปัญญาเย ปัสสະติ,

เมื่อใดบุคคล ย่อมเห็นด้วยปัญญา ตามที่เป็นจริงว่า
ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา:

อะละ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธียา,
 เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ นั่นคือหนทางแห่ง
 ความบริสุทธิ์ ดังนี้.

พระพุทธานิพนธ์นี้ เป็นที่มาแห่งบทธรรณะที่เรียกว่า พระ
 ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ๓ ลักษณะ
 ด้วยกัน.

ลักษณะแรก คือ ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง, ลักษณะ
 สอง คือ ลักษณะแห่งความเป็นทุกข์, ลักษณะสาม คือ
 ลักษณะแห่งความเป็นอนัตตา. ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
 เป็นอย่างไร บุคคลใดเห็นแล้ว ก็จะเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์.
 ความเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ นั่นแหละ คือ หนทางแห่งความ
 บริสุทธิ์ คือพระนิพพาน หรือความเป็นพระอรหันต์ก็ได้.

เรื่องมันจึงมีความสำคัญอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะเบื่อ
 หน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์? และสิ่งที่เป็นทุกข์นั่นคืออะไร?
 ถ้าเมื่อใดมีความรู้สึกเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ เมื่อนั้นก็
 จะเกิดหนทางแห่งความบริสุทธิ์หมดจด; ถ้ายังไม่เบื่อหน่าย
 แห่งสิ่งที่เป็นทุกข์ ก็ยังไม่มีหนทาง แห่งความบริสุทธิ์.

ผู้ที่ไม่เข้าใจก็จะสงสัยว่า ทำไมสิ่งที่เป็นทุกข์บางคนยังไม่เบื่อหน่าย? ก็หมายความว่าคนธรรมดาทั่วไป ไม่เบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ ก็เพราะว่า เขาไม่มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นความจริงอย่างยิ่ง.

แล้วก็แจกไว้ชัดเจนว่า สังขารเท่านั้นที่ไม่เที่ยง และเป็นทุกข์. ธรรมทั้งปวงทั้งที่เป็นสังขารและวิสังขารทั้งหมดด้วยกันเป็นอนัตตา; วัตถุแห่งอนิจจัง และทุกขัง อยู่ในวงแคบกว่าวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งอนัตตา.

ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ ตั้งอยู่ในฐานะเป็น *ธัมมเนียมดา*, เป็น *ธัมมฐิตตา* คือความเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติ ความที่ต้องเป็นอย่างนั้นอยู่ตามธรรมชาติ. เรียกกว้างออกไปถึงกับว่ามันเป็น *ตถาตา* คือความเป็นอย่างนั้น. เป็น *อวิตถาตา* คือไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, เป็น *อนัญญถาตา* ไม่เป็นโดยความเป็นอย่างอื่น ไปจากความเป็นอย่างนั้น.

ความที่เป็นตถาตา เป็นต้นนี้ มีพระพุทธภาษิตตรัสว่า *มันเป็นธรรมชาติ อยู่ตามธรรมชาติ พระตถาคตจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความเป็นอย่างนั้นมันมีอยู่แล้ว*

คือความที่สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา.

พระตถาคคคือบุคคลที่ถึงแล้วซึ่งตถา: ตถาก็คือตถา คค ก็แปลว่า ผู้ถึงแล้ว ตถาคค ก็แปลว่า ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา. โดยใจความก็คือพระอรหันต์ทั้งปวง พระอรหันต์ทั้งปวงเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งตถา คือเห็นแจ้งแล้ว ซึ่งสิ่งที่เป็นตถา. สิ่งที่เป็นตถาในที่นี้ก็คือสิ่งที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา.

ในที่อื่น หมายถึงกฎแห่งอริยสัจจ์สี่ คือเรื่องความทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ และหนทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็มี ๔ อย่างนี้ เรียกว่าตถา. ผู้ใดถึงซึ่งตถา คือเห็นด้วยปัญญา ต่อสิ่งที่เป็นตถานั้น ก็เรียกว่าตถาคคด้วยเหมือนกัน.

ในที่บางแห่ง ทรงระบุถึงอิทัปปัจจยตา คือกฎแห่งปฏิจัสสมุปบาท ว่าเป็นตถาดตา คือความที่เมื่อมีอวิชชาเป็นปัจจัย ย่อมเกิดสังขาร. สังขารเป็นปัจจัยย่อมมีวิญญาณ. วิญญาณเป็นปัจจัยย่อมมีนามรูป เป็นต้น. เป็นลำดับไป จนกระทั่งถึงความทุกข์. นี่ก็เป็นตถาหรือตถตา ผู้ใดถึงซึ่งธรรมนี้ ผู้นั้นก็ชื่อ

ว่าดลาคดด้วยเหมือนกัน. ดังนั้นดลาคดก็คือ ผู้ที่เข้าถึง
 สัจธรรมแห่งสามัญลักษณ์ะ ๓ ประการ, และถึงสัจ-
 ธรรมแห่งอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ประการ, และถึงสัจธรรมแห่ง
 ปฏิจสมุปบาท อันมีอาการ ๑๑ อาการ ดังนี้ เป็นต้น.

ส่วนในพระพุทธานุสสติ ที่ยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบทนั้น ระบุ
 ลงไปยังสามัญลักษณ์ะดังที่กล่าวแล้วว่า

เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารไม่เที่ยง เมื่อนั้นก็จะ
 เบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์.

เมื่อใดเห็นว่าสังขารเป็นทุกข์ เมื่อนั้นก็จะเบื่อหน่าย
 ในสิ่งที่เป็นทุกข์.

เมื่อใดเห็นว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นก็จะ
 เบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า สิ่งที่เป็นทุกข์นั้นก็คือ สิ่งที่เป็น
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. มีความหมายซ้อนกันอยู่ว่า เห็นสิ่งที่
 เป็นทุกข์ ก็จะเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์นั้นโดยตรง เหมือนกับ
 ว่าเราพูดอย่างโวหารธรรมดา.

แต่ว่า เมื่อใดเห็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เมื่อนั้นก็จะเบื่อหน่ายใน

สิ่งที่เป็นทุกข์; นี่ก็เพราะเหตุว่า เมื่อสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็ต้องเป็นทุกข์ เมื่อเห็นความไม่เที่ยง ก็เห็นความเป็นทุกข์ เบื้องหน้ายในสิ่งที่เป็นทุกข์.

ข้อที่ว่า เมื่อใดเห็นอนัตตา เมื่อนั้นก็จะเบื้องหน้ายในสิ่งที่เป็นทุกข์; เพราะว่ามันเป็นของไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ มันจึงเป็นอนัตตา, เห็นความไม่เที่ยง และความเป็นอนัตตา มันก็เบื้องหน้ายในสิ่งนั้น ซึ่งมีลักษณะแห่งความทุกข์. ฉะนั้น จึงควรจะสนใจเป็นพิเศษในข้อที่ว่า สิ่งที่เป็นทุกข์.

ผู้ที่ได้ศึกษามาเพียงพอแล้ว ก็จะพบได้เองว่า ในพระบาลีทั้งหลายนั้น คำว่า ทุกข์มีอยู่ ๒ ความหมาย. ความหมายทั่วไป ก็หมายถึง อาการที่ทนได้ยาก คือความเจ็บปวด ทนทรมานน้ออย่างหนึ่ง คือเป็นความรู้สึกที่เป็นทุกข์อันเกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานด้วยอำนาจของตัณหา. จิตไปยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอว่าเป็นตนหรือเป็นของคน มันก็เกิดการเจ็บปวดขึ้นที่จิตนั้น อาการนั้นเรียกว่าเป็นทุกข์.

เช่น ถือว่าความเกิดของคน มันก็มีปัญหาเกี่ยวกับความเกิด แล้วก็ทุกข์ เพราะปัญหาของความเกิด, ไปถือว่าความ

ตายเป็นของคน ก็เกิดความทุกข์ขึ้นเกี่ยวกับปัญหาของความตาย, หรือว่าถือว่าความแก่ของคน ความเจ็บไข้ของคน อะไรๆ เป็นของคน มันก็ต้องทรمانใจเป็นทุกข์ เพราะปัญหาอันเกี่ยวกับความแก่ หรือความเจ็บเป็นต้น. นี้เรียกว่าเป็นทุกข์เพราะมันเป็นสิ่งที่ขบกัด เหมือนกับว่าถูกขบกัด ด้วยของที่มันขบกัด เรียกว่า ความทุกข์ แปลว่า สิ่งที่ทนได้ยาก.

ที่นี้ ข้อที่ว่า ความทุกข์ ในความหมายว่า มีลักษณะแห่งความทุกข์. นี้ก็ใช้กับสังขารทุกชนิดที่มีลักษณะแห่งความทุกข์ เพราะว่ามันไม่เที่ยง; แต่ไม่ใช้กับวิสังขารหรือสังขตธรรม ที่มันมีลักษณะแห่งความเที่ยง จึงไม่เป็นทุกข์ ถึงจะเป็นอนัตตาก็ไม่ใคร่สว่ว่าเป็นทุกข์.

สังขารทั้งหลาย มันมีความไม่เที่ยง; เพราะมันมีความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มันจึงมีลักษณะแห่งความทุกข์ คือดูแล้วก็น่าเกลียด. คำว่า ทุก แปลว่า น่าเกลียด, คำว่า ขะ เต็มรูปก็ว่า อิกชะ ก็แปลว่า เห็น ทุกชะ แปลว่า เห็นแล้วก็น่าเกลียด. พุดตามโวหารธรรมดาคว่า เห็นแล้วก็น่าเกลียด, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นมีลักษณะแห่งความทุกข์ ในความหมายที่ว่า

เห็นแล้วก็น่าเกลียด.

ส่วนสิ่งที่เป็นอสังขตะ คือพระนิพพานโดยตรงนั้น มีลักษณะเที่ยง, สิ่งนี้มีใช้สังขาร เป็นอสังขาร, มีความเป็นของเที่ยง ดูแล้วก็น่ารัก; พุดด้วยภาษาธรรมคาสามัญ จะเรียกว่าภาษาคนก็ได้. ใครมองเห็นอสังขตะแล้วรู้สึกว่ามันน่ารัก คนนั้นมันก็โง่งอย่างบรมโง่ง. เมื่อใดมองเห็นสังขารว่าเป็นของไม่เที่ยง ก็รู้สึกว่าเป็นของน่าเกลียด; เมื่อใดมองเห็นวิสังขารซึ่งเป็นของเที่ยง มันก็รู้สึกเป็นของที่น่ารัก:

การที่จะมีความเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ มันหมายถึงเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลาย ที่มีลักษณะน่าเกลียดในความหมายที่ว่าน่าเกลียด. สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ยथा ปัญญา ยปัสดติ เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง; อะถะ นิพพินตะติ ทุกเข เมื่อนั้นเขาก็จะเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์; เอสะ มัคโค วิสุทธิยา นี้เป็นหนทางแห่งวิสุทธิ คือความหมดจดจากกิเลสและความทุกข์.

เด็ก ๆ อาจจะถามขึ้นมาว่า ถ้ามันเป็นทุกข์ ทรมาน เจ็บปวดแล้ว ใครจะไปรักมัน? นี่ก็แปลว่า สิ่งที่มีมันเป็นทุกข์ ทน

ทรมาน เจ็บปวด ขบกัดนั้น ใครๆ ก็ต้องเกลียด ต้องเบื่อหน่าย. แต่สิ่งที่มันไม่ขบกัด มันเป็นสักว่า เป็นสังขารอยู่ตามธรรมดา นี่มันก็ยากที่ใครจะรู้สึกเบื่อหน่าย: เว้นไว้เสียแต่ว่า เขาได้มองเห็นความไม่เที่ยงแห่งสิ่งนั้นเสียก่อน.

เช่น ก้อนหินทั้งหลายที่อยู่ตรงหน้านี้ ก็เป็นสังขาร; แล้วก็มีอาการแห่งความไม่เที่ยง ไปตามธรรมดาของสังขาร ถ้ามองเห็นความไม่เที่ยงแห่งก้อนหินเหล่านี้ เราก็จะรู้สึกเบื่อหน่าย ในก้อนหินเหล่านี้ ซึ่งมีลักษณะแห่งความน่าเบื่อหน่าย คือน่าเกลียดน่าชัง เพราะความที่มันไม่เที่ยงนั่นเอง.

อะไรๆ ที่มันไม่มีชีวิตวิญญาณ ไม่มีความรู้สึกนึกคิดได้ ไม่อาจจะรู้สึกว่าเป็นทุกข์ทรมานได้ แต่มันก็มีลักษณะแห่งความเป็นทุกข์ คือมันดูแล้วมันน่าเกลียด แก่บุคคลผู้เห็นสิ่งนั้น ตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นอนิจจัง เป็นอนัตตา รวมทั้งเป็นทุกข์ด้วย.

เราจะต้องมองดู จนกระทั่งเห็นความจริงข้อนี้ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาด้วย. แต่มองเห็นให้กว้างในกรณีของอนัตตาว่า ธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็น

สังขาร และที่เป็นวิสังขาร คือมิใช่สังขาร มันก็เป็นอนัตตา.

เรามีวัตถุเป็นที่รักที่พอใจ แก้วแหวนเงินทอง บุตรภรรยา
สามี เมื่อไปยึดมันถือมันเข้าก็เป็นทุกข์ เจ็บปวดในใจ; นี่ใน
ความหมายที่ว่ามันเป็นทุกข์ธรรมดา. แต่แม้จะไม่ได้ไปยึดถือ
เข้า ไม่ได้ทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นในใจ มันก็มีลักษณะแห่งความ
ไม่เที่ยง. เมื่อไปดูเห็นความไม่เที่ยงเข้า ก็จะเห็นลักษณะแห่ง
ความเป็นทุกข์ เนื่องจากความไม่เที่ยงนั้น คือมันน่าเกลียด หรือ
มันหลอกลวง เพราะความไม่เที่ยง, เพราะความเป็นของ
ไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลงเสมอ; นี่คือลักษณะที่น่าเกลียด.

ตรงกันข้ามกับพระนิพพาน ซึ่งเป็นวิสังขาร ดูแล้วไม่น่า
เกลียด กลับจะน่ารัก น่าปรารถนา น่าพอใจ เพราะว่ามันเป็น
ของเที่ยง. เมื่อเห็นของเที่ยงชนิดนี้ ก็มีความรู้สึกที่ไม่น่าเกลียด
คือรู้สึกเป็นสุขแก่ตาที่จะเห็น ถ้าเห็นของไม่เที่ยง ก็รู้สึก
เป็นทุกข์แก่ตาที่จะเห็น. ขอได้สนใจในเรื่องของสามัญลักษณะ
ไว้โดยนัยนี้.

ความเป็นพระอรหันต์นั้น ก็คือ ผลของการเห็นสามัญ-
ลักษณะโดยสมบูรณ์; ถ้าเห็นสามัญลักษณะไม่ถึงขนาดที่สมบูรณ์

ก็จะ เป็นเพียงพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามีไปตามลำดับ. การ
 บรรลุมรรคผลนั้น คือ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
 ความเป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ทุกระดับชั้น, เห็นน้อยๆ ไม่เป็น
 พระโสดาบันก็ได้, เห็นพอสมควรก็เป็นพระโสดาบัน, เห็นมาก
 ขึ้นไปอีก ก็เป็นพระสกิทาคามีและอนาคามี, เห็นถึงที่สุดก็เป็น
 พระอรหันต์.

ในกรณีที่บุคคลเป็นพระอรหันต์ ในที่เฉพาะพระพักตร์
 ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็เพราะว่า เขาเห็นอนิจจัง ทุกขัง
 อนัตตา ถึงระดับสูงสุด. มีอยู่มากมายทั่วไป ที่บุคคลบรรลุ
 ธรรมะรวดเดียวก็เป็นพระอรหันต์ ในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มี
 พระภาคเจ้า. บางทีก็บรรลุธรรมะ ในขั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด
 หมดทั้งหมด เป็นสิบ เป็นร้อย เป็นพัน ด้วยความเป็นพระอรหันต์
 เพราะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถึงที่สุด. ไม่คลานคืบ
 เตี้ยมเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี เป็นต้น เพราะเห็นอนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา ไม่ถึงที่สุด.

การพยายามให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ย่อมเป็นผล
 ดีเสมอ แม้จะไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังเป็นปุณฺณชฺน์ดี คือ

เป็นกัลยาณบุรุษ. ไม่เือง่างมงาย ไม่หลงไหล เหมือนกับ
 บุรุษเดิมที่: ท่านจึงยกเอาการเห็นพระไตรลักษณ์นี้ เป็น
 หลักปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา. ผู้ที่เพ่งพิจารณาอนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา อยู่เป็นประจำ จนถึงกับว่า มีอะไรเกิดขึ้นก็ปลั่ง
 ปากออกมาว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามแบบฉบับของคน
 โบราณผู้นับถือพระพุทธศาสนา อย่างนี้ก็มิได้อยู่.

คนเดี๋ยวนี้น่าสนใจเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; เกิด
 อะไรขึ้นมา ก็ไม่ได้ปลั่งปากออกไปว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
 กลับไปปลั่งปากเป็นคำหยาบคาย น่าเกลียดน่าชังอะไรก็ไม่รู้.
 นี่แหละแสดงความไม่เป็นพุทธบริษัท ไม่มีพระอนิจจัง พระทุก-
 ขัง พระอนัตตา ประจำอยู่ในใจ.

คนแต่สมัยโบราณ เขาเดิมคำว่าพระเข้าไปข้างหน้าคำว่า
 อนิจจัง; ขอให้เห็น "พระอนิจจัง" ขอให้เห็น "พระทุกขัง" ขอ
 ให้เห็น "พระอนัตตา" นี้ ในฐานะที่เป็นความจริงสูงสุด จึงใส่คำ
 ว่าพระเข้าให้. เห็นความจริงสูงสุดของความไม่เที่ยง ก็เรียกว่า
 เห็นพระอนิจจัง, เห็นความจริงสูงสุดของความเป็นทุกข์ คือ
 ดูแล้วน่าเกลียดน่าชัง นี้ก็เรียกว่าเห็นพระทุกขัง. แล้วเห็นความ

ไม่ใช่คนถึงที่สุด ก็เรียกว่า เห็นพระอนัตตา.

ถ้าว่าเป็นผู้มีญาณอันแท้จริงเพียงพอ เห็นพระอนิจจัง แล้วก็เห็นพระทุกขัง เห็นพระอนัตตา เนื่องกันไปทีเดียว. ดังบาลีมีอยู่ชัดแล้วว่า *สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็ทุกข์ สิ่งใดทั้งไม่เที่ยง และเป็นทุกข์ สิ่งนั้นก็เป็อนัตตา.* แต่ท่านใช้คำว่า *สัพเพ สังขารา* แปลว่าทุกสิ่งทุกอย่าง คือสังขารทั้งปวง มันก็มีลักษณะแห่งความไม่เที่ยง, มีลักษณะแห่งความเป็นทุกข์ จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตวิญญาน หรือไม่มีชีวิตวิญญาน มันก็มีลักษณะแห่งความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ ตามธรรมดาของสังขาร.

เช่น แก้วแหวน เงินทอง ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่ลักษณะแห่งความไม่เที่ยงของมันปรากฏอยู่; เพราะฉะนั้นมันจึงเป็สิ่งที่ดูแล้วน่าเกลียด, เห็นแล้วรู้สึกน่าเบื่อหน่าย น่าระอา เพราะว่ามันมีความไม่เที่ยง; เราก็ไปหลงรักมัน ในฐานะเป็นแก้วแหวนเงินทอง เป็ทรัพย์สมบัติ. แม้จะขยายออกไปถึงสิ่งที่ใหญ่โต เช่น เรือสวนไร่นา ที่ดิน เป็สมบัติพัสถาน มันก็มีลักษณะแห่งความไม่เที่ยง คือเปลี่ยนแปลง ไปยึดถือเข้าก็เกิดทุกข์; แม้ไม่ยึดถือ ก็มีลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลง.

ผู้มีปัญญาเห็นแล้วก็จะรู้สึกว่ นำเกลียดและน่าชัง เพราะความหลอกลวงของความเปลี่ยนแปลง; นี่จึงเรียกว่า จะเบื่อหน่ายในสิ่งที่มีลักษณะแห่งความทุกข์ พุคส์ัน ๆ ว่า เบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์. ใครเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็จะเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ คือสิ่งที่มีลักษณะดูแล้วก็นำเกลียด น่าชัง เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลง ตรงกันข้ามกับสิ่งที่มีมันไม่เปลี่ยนแปลง คือ เป็นของเที่ยง เห็นแล้วก็นำรัก นำพอใจ นำปรารถนา. *ผู้มีปัญญาจึงปรารถนาพระนิพพาน ไม่ได้ปรารถนาสังขาร แม้จะเป็นที่น่ารักใคร่ พอใจของคนธรรมดาสามัญทั่วไปอย่างไรก็ตาม.*

นี่แหละการที่จะละจากความเป็นปุถุชน ไปสู่ความเป็นพระอรียเจ้านั้น มันสำคัญอยู่ที่ว่า เห็นพระใดลักษณะเหล่านี้หรือ ไม่? เห็นมากหรือน้อย? เห็นถึงที่สุดหรือหาไม่? จะต้องมีญาณ คือความรู้ และทัศนะคือความเห็น บวกกันเป็นญาณทัศนะ คือการเห็นด้วยอำนาจแห่งความรู้ ว่าสังขารไม่เที่ยง สังขารเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา นี่เป็นจุดเริ่มแรก.

คำว่า ญาณแปลว่าความรู้ ท่านแบ่งออกเป็น ๒ ตอน.

บรรดาญาณทั้งหลาย จะมีมากมายก็สืบชื่อ แต่ถ้าแบ่งออก
ได้แล้วก็ เป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ เป็น ธรรมฐิติญาณ ตอนหนึ่ง,
ตอนที่ เป็นนิพพานญาณ ตอนหนึ่ง. มีคำเรียกว่านิพพานญาณ
ฟังแล้วก็ แปลกดี สืบต่อมาจากธรรมฐิติญาณ.

ธรรมฐิติญาณ คือ ญาณที่เห็นธรรมฐิติ เห็นธัมมเนียม คือ
เห็นพระไตรลักษณ์นั่นเอง. พระไตรลักษณ์ได้ชื่อว่า ธรรมฐิติ
ธัมมเนียม, ได้ชื่อว่าตถตา อวิตถตา อนัญญตถตา เป็นต้น.
จะต้องเริ่มต้นด้วยธรรมฐิติญาณ มองเห็นความไม่เที่ยง, แล้วก็
เห็นความที่เป็นทุกข์, ความที่เป็นอนัตตา นี้ก็เป็นญาณ. เห็น
ไตรลักษณ์แล้วก็เกิดนิพพิทาญาณ มีความเบื่อหน่ายคลาย
กำหนด, จนกระทั่งมาถึงความปล่อยวาง เป็นวิมุตติญาณ;
ญาณนี้ก็ เป็นนิพพานญาณ; ถือหลักว่า นับตั้งแต่วิมุตติญาณขึ้นไป
ก็อยู่ในพวกนิพพานญาณทั้งนั้น.

นิพพานญาณเห็นนิพพาน, วิมุตติญาณทศณะเห็นการ
ที่บรรลุมุक्ति คือนิพพานแล้ว, หรือปัจจุเวกขณญาณ ได้ชิม
รสของพระนิพพานอยู่ ญาณเหล่านี้เรียกว่า นิพพานญาณทั้ง
สิ้น. จะเป็นนิพพานญาณในระดับโสดาฯ สกิทาฯ อนาคาฯ

อรหัตต์ อะไรก็ตาม ถ้าเป็นเรื่องของการสิ้นกิเลสลงไปในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ก็เรียกว่า นิพพานญาณ.

จึงมีการบรรลุญาณเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ญาณในส่วนธัมมจิติ ได้แก่การเห็นความจริงของสังขารทั้งปวง มีรายละเอียดมากมายตามลักษณะนั้น ๆ. ครั้นธัมมจิติญาณเห็นไตรลักษณ์แห่งสังขารทั้งปวง เป็นไปถึงที่สุดแล้ว ก็เกิดเบื่อหน่าย คลายกำหนดและปล่อยวาง. ความปล่อยวางนี้ เป็นนิพพานญาณเป็นต้นไป จนกว่าจะถึงญาณสุดท้าย คือได้เสวยรสแห่งความหลุดพ้น. ท่านลองคิดว่า มันมีความจำเป็นอย่างไร ที่เราจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า พระไตรลักษณ์?

ถ้าอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ มีความรู้สึกเห็นแจ้งอย่างแจ่มแจ้งอยู่เสมอ ในสิ่งที่เรียกว่าไตรลักษณ์. ตามธรรมดาภิหิยขึ้นมาพิจารณาในเวลาที่ทำกรรมฐานภาวนา ให้เห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ของสังขาร, ให้เห็นความเป็นอนัตตาของธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นสังขารและวิสังขาร.

การทำวิปัสสนานั้นไม่มีอะไรอื่นเลย นอกไปจากพิจารณาให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งที่มีความเป็นอย่างนั้น.

อย่างว่าทำอานาปานสติ ก็ทำการกำหนดลมหายใจ ให้จิตสงบ
 รับเป็นสมาธิ แล้วเกิดปีติความพอใจ เกิดความสุข คือสุขใจ
 ปรากฏชัดอยู่ เป็นสังขารที่ชัดเจน เป็นสังขารที่ถึงขนาด คือ
 ความรู้สึกปีติและปราโมทย์อยู่. แล้วก็พิจารณาดูความไม่เที่ยง
 แห่งสังขารเหล่านั้น ว่าลมหายใจก็ไม่เที่ยง ลมหายใจยาวก็ไม่
 เที่ยง ลมหายใจสั้นก็ไม่เที่ยง, ความที่ลมหายใจปรุงแต่งร่างกาย
 นี้ มันก็ไม่เที่ยง. เพราะว่าลมหายใจก็ไม่เที่ยง การปรุงแต่งนั้น
 ก็ไม่เที่ยง ดังนั้นร่างกายนี้จึงไม่เที่ยง.

ถ้าจะเห็นให้ละเอียด ในความเป็นอนิจจังของร่างกายนี้
 ก็ดูความที่ร่างกายนี้ขึ้นอยู่กับลมหายใจ ที่มันคอยปรุงแต่งไว้.
 ให้เห็นความไม่เที่ยง ทั้งของลมหายใจซึ่งเป็นผู้ปรุงแต่ง และ
 เห็นความไม่เที่ยงของร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง
 แล้วก็ให้เห็นอาการของการที่มันปรุงแต่ง ว่าก็ล้วนแต่ไม่เที่ยง
 ให้เห็นว่าร่างกายนี้ว่าไม่เที่ยง.

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ ดังนั้นร่างกายนี้จึงมี
 ลักษณะแห่งความทุกข์ คือ ความที่ดูแล้วมันน่าเกลียด เพราะ
 ความที่มันไม่เที่ยง. เห็นพร้อมกันทั้งไม่เที่ยง และน่าเกลียด นี้

ก็คือเห็นอนาคตว่ามีใช้คน ไม่ควรจะยึดถือโดยความเป็นของคน.

ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง, ลักษณะแห่งความเป็นทุกข์, ลักษณะแห่งความเป็นอนัตตา มีความหมายอย่างนี้ แล้วก็เนื่องกันอยู่. เห็นว่าไม่เที่ยง มันก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่า เป็นทุกข์หรือน่าระอา, ไม่เที่ยงและหลอกลวงอย่างน่าระอา มันก็ไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวเป็นคน. นี่แหละคือพระไตรลักษณ์ที่เราพูดกันมากจนติดปาก ติดปากมากจนไม่รู้ว่าจะหมายความว่าอย่างไร.

อาตมาก็ไม่ได้ดูถูกบรรพบุรุษปู่ย่าตายาย ที่อาตมาจะคิดว่า เขามัวแต่ท่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยไม่รู้ความหมาย. บัดนี้ลูกหลานของปู่ย่าตายายนั้น ก็ควรจะเขยิบออกไป ไม่เพียงแต่ท่องกันเฉยๆ ว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ให้เห็นความจริงของสิ่งนี้ถึงขนาดที่เรียกว่า ธัมมจิตฺติญาณ; ให้ธัมมจิตฺติญาณเกิดขึ้นปรากฏประจักษ์ชัดในความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

ผู้ใดเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แวบเดียว ขณะจิตหนึ่ง หรือว่าชั่วช้างปรียบหูหนึ่ง ก็ยังดี, มันก็ยังดีกว่าผู้ที่ท่องบ่นพระไตรปิฎกครบทั้งพระไตรปิฎก โดยไม่เห็น อนิจจัง

ทุกขัง อนัตตา; ท่านเปรียบค่าหรือความหมายไว้อย่างนี้.

ฉะนั้นเราพุทธบริษัท ควรจะทำตนให้เหมาะสมกับความ เป็นพุทธบริษัท ที่แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. พุทธบริษัทเป็นผู้รู้ ก็เพราะรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. พุทธบริษัทเป็นผู้ตื่น ก็ ตื่นจากหลับ คือกิเลสแห่งอวิชชา ตื่นขึ้นมาก็ไม่ต้องหลับ; เมื่อ ไม่หลับมันก็เห็นตามที่เป็นจริง ก็คือเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. นี้เรียกว่า เป็นผู้ตื่น ตื่นจากหลับ เพราะเห็นจริงไม่ถูกหลอกหลวง ก็เป็นผู้ที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ ก็เรียกว่า เป็นผู้ที่เบิกบาน; ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามที่คำคำนี้จะแปลได้ ๓ ความหมายอย่างนี้.

เราจงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานให้สมตามความหมายของ คำคำนี้. พระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ถึงที่สุด; เรายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิก บาน ไปตามแบบปุถุชนชั้นดี. พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ท่านก็มีความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานมากยิ่งขึ้นไป จนใกล้ความเป็นพระอรหันต์.

เรื่องมันมีอยู่แต่ว่า จะตื่นคราวเดียวหมดเป็นพระอรหันต์ หรือจะตื่นไปตามลำดับ เป็นพระโสดาฯ สกิทาคาฯ อนาคาฯ.

พิจารณาเรื่องราวในพระบาลีพระไตรปิฎกแล้ว จะพบว่า การตื่นคราวเดียวเป็นพระอรหันต์นั้น มีมากกว่าที่จะคลานงุ่มง่ามไปตามลำดับ. นี่มันสำเร็จอยู่ที่การมีการพิจารณาเห็นพระไตรลักษณ์ คือการกระทำให้เกิดขึ้นมาซึ่งธัมมฐิติญาณ.

ขอให้จำคำนี้ไว้ แม้ว่าจะเป็นคำที่แปลกว่าธัมมฐิติญาณ. เราจะทำให้เกิดการเห็นแจ้งในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์; เห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์เมื่อไร ก็จะทำให้เกิดธัมมฐิติญาณ ที่วัดก็ได้ ที่บ้านก็ได้.

ที่บ้านก็มีทางที่จะเกิดธัมมฐิติญาณ เพราะว่าเวลาไหว้พระสวดมนต์นั่งเจริญกรรมฐานภาวนานั้น ก็มีได้ที่บ้าน. และว่าที่บ้านมันมีเรื่องมาก ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ก็จงรีบปรับกันกับพระไตรลักษณ์. อะไรที่ทำให้เกิดวิบัติวินาศฉิบหาย ก็ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที อย่าต้องเป็นทุกข์เพราะความวิบัตินั้น. เมื่อความเจ็บไข้เกิดขึ้น ก็ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที อย่าต้องเป็นทุกข์เพราะความเจ็บไข้ นั้น.

ทีนี้ ถ้าว่ามันได้มาอย่างดี ได้ลาภ ได้ผล ได้ความร่ำรวย ก็ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที คืออย่าให้มันโกง. พอมัน

รวยขึ้นมา มันก็หลงระเรีงไปในความร่ำรวย มันโง่ มันก็ตกนรกแห่งความโง่ ก็ให้พระไตรลักษณ์ มาช่วยจับยึดไว้ อย่าให้มันตกนรกแห่งความโง่. นี่เรียกว่า ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที ในเมื่อเป็นการได้ คือได้ลาภ.

และเมื่อเสื่อมลาภ ก็ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที โดยไม่ต้องเป็นทุกข์. เมื่อได้ทุกข์ เป็นทุกข์ ก็ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงที ให้หายความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ว่าโง่ มันเป็นอย่างนี้เอง. ให้มันเกิดธัมมมรุตินิยามขึ้นมาว่า มันเป็นอย่างนี้เอง.

เมื่อได้ความสุข ก็อย่าให้มันตกนรกแห่งความโง่, ให้พระไตรลักษณ์มาช่วยให้ทันท่วงทีว่า มันก็เป็นของธรรมดา แม้จะมีความสุขอย่างไร มันก็เป็นของธรรมดา ก็ไม่หลงไหลในความสุข. เมื่อได้ยศก็ไม่หลง เมื่อเสื่อมยศก็ไม่หลง, เมื่อได้นินทาก็ไม่เป็นทุกข์ เมื่อได้สรรเสริญก็ไม่ดีใจ.

อยู่ในโลกนี้ มันต้องคลุกเคล้ากันไปกับโลกธรรม คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ความนินทา และความทุกข์ ๘ ประการนี้ ซึ่งเรียกว่าโลกธรรม.

อยู่ที่บ้านเสียอีก ยิ่งเต็มไปด้วยโลกธรรม เพราะฉะนั้นอยู่ที่บ้าน มันก็มีโอกาสที่จะพิจารณาพระไตรลักษณ์ ต่อโลกธรรมที่มาครอบงำย้าย. ที่วัดก็มี ที่บ้านก็มี อย่างนี้แล้วมันก็เป็นโอกาสเสมอกัน ในการที่จะศึกษาเรื่องอันเกี่ยวกับพระไตรลักษณ์.

ถ้ามันมีความทุกข์ เจ็บปวดขึ้นมา ก็อย่าไปหลงไหลไป เป็นทุกข์ อย่าไปเป็นทุกข์; แม้มันจะมีลักษณะน่าเกลียด ดูมันให้เป็นของที่มีลักษณะน่าเกลียด ก็อย่าต้องเป็นทุกข์ เจ็บปวด รวดร้าวอยู่ในใจ. และเมื่อได้ความสุข เป็นของที่ไม่ต้องทน หรือทนได้ สนุก นี่ก็อย่าไปหลงสนุกกับมัน ให้เห็นความที่มันเป็นสักว่าสังขารตามธรรมดาอย่างนี้. ก็จะเรียกว่า เป็นพุทธบริษัทอย่างถูกต้อง. เป็นพุทธบริษัทสมน้ำสมเนื้อสมตัว คือเป็นพุทธบริษัทจริง เป็นพุทธบริษัทที่อยู่ด้วยหนทางแห่งความหมดจด จนกว่าจะลูกลงปลายทางแห่งความหมดจด ตามพระบาลีนั้น.

เมื่อใดเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อนั้นจะเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์; ความเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์นั้น เป็นจุดตั้งต้นแห่งหนทางไปสู่ความบริสุทธิ์ คือพระนิพพาน; *หนทางไป*

พระนิพพาน มีจุดตั้งต้นอยู่ที่การเบือนำในสิ่งที่เป็นทุกข์. เราจึงมองเห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นทุกข์ แล้วก็เบือนำในสิ่งที่เป็นทุกข์. ฉะนั้นการพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาคอนั้นแหละ ทำให้เกิดความเบือนำในสิ่งที่เป็นทุกข์; เมื่อเกิดความเบือนำในสิ่งที่เป็นทุกข์แล้ว ก็เป็นจุดตั้งต้นของหนทางที่จะไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ หรือความเป็นนิพพาน.

ความบริสุทธิ์หมดจดนั้น ก็คือความเป็นพระอรหันต์. พระอรหันต์ไม่มีความเศร้าหมองเพราะไม่มีกิเลส, พระอรหันต์มีขันธ ๕ ที่บริสุทธิ์ คือขันธ ๕ ที่สมมติกันว่า เป็นขันธของพระอรหันต์นั้น ไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดถือขันธเหล่านั้น ว่าเป็นตัวตน หรือของตน.

ที่จริงมันก็เป็นคำพูดที่ผิดอยู่มาก ที่จะพูดว่า เป็นพระอรหันต์ แล้วยังมีขันธที่บริสุทธิ์ นี้พูดตามภาษาคน; ถ้าเป็นภาษาธรรมแท้ๆ ก็ไม่มีตัวมีตนแห่งพระอรหันต์. ก็หมายถึงจิตของบุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยญาณ ไม่มีความยึดมั่นในสิ่งใดๆ ปราศจากความยึดมั่น บริสุทธิ์จากความยึดมั่น จึงบริสุทธิ์จากความทุกข์; นี้เรียกว่าคนบริสุทธิ์ มีภาวะแห่งความบริสุทธิ์. ข้อ

ปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่อย่างนั้นก็เรียกว่า **หนทางแห่งความบริสุทธิ์**.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ดำรงตนอยู่ในหนทางแห่งความบริสุทธิ์ คือ การเห็นสังขารตามที่เป็นจริง โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; แล้วก็มีการเหมือนกับชะงักอยู่ หรือ ถอยหลังอยู่ ไม่ก้าวเข้าไปจับฉวยเอาสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; แล้วก็เบื่อหน่ายต่อสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอยู่. นี้เรียกว่า เดินอยู่ในหนทางแห่งความบริสุทธิ์ ซึ่งจะขยายออกเป็น หนทางมีองค์แปดประการก็ได้; เพราะว่า เมื่อใครเห็นความจริงเกี่ยวกับพระไตรลักษณ์ ในสังขารทั้งปวง อยู่ บุคคลนั้นก็จะมีความถูกต้อง ในองค์แปดประการ ที่เราเรียกกันว่าองค์แห่งมรรค.

เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอยู่ ก็มี **สัมมาทิฐิ**, แล้วก็ปรารถนาพระนิพพาน นี้ก็เป็น **สัมมาสังกัปป**, การพูดจาของเขาก็จะถูกต้อง เป็น **สัมมาวาจา**. การทำภารกิจของเขาก็จะถูกต้อง เป็น **สัมมากัมมันโต**, การดำรงชีวิตของเขาก็จะถูกต้อง เป็น **สัมมาอาชีโว**. อย่าเข้าใจไปว่าอยู่ด้วยพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็ทำมาหากินไม่ได้. จะพูดจาอะไรไม่เป็น.

ยังเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ยังมีการพูดจาที่ถูกต้องโดย
 อัตโนมติ. มีการทำงานที่ถูกต้องโดยอัตโนมติ. มีการดำรง
 ชีวิตอยู่อย่างถูกต้องโดยอัตโนมติ. ความพากเพียรของเขาก็ถูก
 ต้อง เป็น*สัมมาวายาโม*, สติความรำลึกของเขาก็ถูกต้อง เป็น
สัมมาสติ. สมาธิของเขาก็ถูกต้อง เป็น*สัมมาสมาธิ*. ถูกต้อง
 ไปทั้งแปดประการ เพราะอำนาจของความเห็นพระไตรลักษณ์.
 เป็นผู้อยู่ด้วยความเชื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ แต่ก็ไม่ต้องมานั่ง
 โศกเศร้าเหมือนกับคนบ้า.

การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ไม่ได้ทำให้มานั่งโศก-
 เศร้าระทมใจอยู่ หรือมานั่งร้องไห้อยู่ แต่ทำให้อยู่ด้วยความรู้สึก
 เฉลียวฉลาด อาจหาญ ร่าเริง เป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของ
 สิ่งใด ที่มายั่วให้ยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นของน่ารักหรือน่าชัง.

การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะช่วยคุ้มกันไม่ให้เกิด
 ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด; เพราะเขาเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นมันน่า
 เกลียศ เพราะมันมีอาการแห่งความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข์
 โดยอัตโนมติ จึงไม่ไปจับฉวยเอาสิ่งใด โดยความเป็น
 ตัวตน หรือความเป็นของของคน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทำความเข้าใจในข้อนี้ให้มากที่สุด
 จึงจะตั้งอยู่ที่หนทางแห่งความบริสุทธิ์ คือความเป็นพระอรหันต์
 ซึ่งเป็นบุคคลผู้เต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์.

วันนี้เป็นวันพระอรหันต์ เราก็พูดกันถึงเรื่องพระ
 อรหันต์ว่าเป็นอย่างไร? หนทางที่จะเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์
 นั้นเป็นอย่างไร? จะได้ดำรงจิตใจให้ถูกต้อง โดยไม่ต้องมีตัวกู
 ของกู ก็ดำรงจิตได้อย่างถูกต้อง. จิตนั้นก็อยู่ในภาวะที่ถูกต้อง
 เจริญออกงามไปตามหนทางของธัมมจิตินญาณ คือ ความรู้แจ้ง
 ประจักษ์ในสิ่งที่มันเป็นอย่างนั้นอยู่เองตามธรรมชาติของมัน.

ย้ำอีกทีหนึ่งก็ได้ว่า ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น
 มันเป็นธัมมจิติน คือ มันเป็นการตั้งอยู่แห่งธรรมชาติ. มันเป็น
 ธรรมนิยาม คือ เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมดาโดยนิยามของ
 ธรรมชาตินั้น มันเป็นไปตามธรรมชาติอย่างนั้น, มันเป็นตถตา
 คือความเป็นอย่างนั้น, มันเป็นอวิตถตา คือ มันไม่ผิดไปจาก
 ความเป็นอย่างนั้น. มันเป็นอนัญญตถตา คือ มันไม่เป็นโดย
 ประการอื่น จากความเป็นอย่างนั้น; เห็นชัดอย่างนี้เรียกว่า
 เห็นธัมมจิตินญาณ มีธัมมจิตินญาณ. ถ้ามีธัมมจิตินญาณจริงแล้ว
 เพียงพอแล้ว ก็เป็นการแน่นอนที่จะมีนิพพานญาณ คือ ญาณ

ทั้งหลายที่เนื่องกันอยู่กับพระนิพพาน.

ญาณมี ๒ ญาณเท่านั้น ธัมมฐิติญาณ เห็นพระไตรลักษณ์, นิพพานญาณ คือเห็นพระนิพพาน ที่เป็นผลของการเห็นพระไตรลักษณ์. เราไม่ต้องเรียนมากจนเวียนหัว ด้วยเรื่องของญาณนับได้สิบๆ ชื่อ ถึงร้อยชื่อ หลายร้อยชื่อ เราเรียนกันแต่เพียง ๒ ญาณ คือ ธัมมฐิติญาณ-เห็นสภาพตามที่เป็นจริงของสังขาร รวมทั้งวิสังขาร. ถ้าสังขารก็ต้องไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, ถ้าเป็นวิสังขารก็เป็นอนัตตา ทั้งที่เป็นของเที่ยงและเป็นของไม่ทุกข์ ไม่มีลักษณะแห่งความทุกข์.

รู้จักสังขาร คือสิ่งที่มีการปรุงแต่งว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยส่วนเดียวก็ยังได้ ฝ่ายวิสังขารย่อมจะเป็นไปเอง. ถ้าเราเห็นฝ่ายสังขารอย่างถูกต้องเต็มที่ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แล้วจิตก็ไม่จับฉวยอะไร ไม่ยึดมั่นอะไร ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น. เมื่อไม่จับฉวยอะไร ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น สภาพที่เป็นอสังขตะ หรือเป็นวิสังขาร ก็ปรากฏแก่จิตนั้น.

มีพระบาลีอยู่ชุดว่า ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งราคะ เป็นที่สิ้นไปแห่งโทสะ เป็นที่สิ้นไปแห่งโมหะนั้นเป็นอสังขตะ; เพราะว่ามันไม่มี ราคะ โทสะ โมหะ จะปรุงแต่ง, ปราศจากสิ่งปรุงแต่ง

มันจึงเป็นอสังขตะ.

ถึงพระนิพพานเองก็เหมือนกัน เป็นที่สิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ จะเผาผลาญให้เร่าร้อน จึงเป็นของเย็น: นี่เป็นเรื่องของพระนิพพาน. เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยประจักษ์ชัดแล้ว ก็จจะรู้สึกต่อพระนิพพาน ซึ่งเป็นของเย็น: นี่คือบุคคลที่เข้าถึงตถา เรียกว่า ตถาคต.

ตถาคตไม่ได้หมายถึงแต่พระพุทธเจ้าจำพวกเดียว พระอรหันต์ทั้งหลาย ก็เป็นตถาคตด้วยเหมือนกัน คือเป็นผู้ที่เข้าถึงซึ่งตถาด้วยเหมือนกัน. แต่ว่าวิธีพูดจานั้น หมายถึงกันแต่พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านใช้นามสำหรับเรียกพระองค์เองว่า ตถาคต ว่า เราตถาคต.

ตถาคตคำนี้แปลว่า ถึงแล้วซึ่งตถา มันก็คือถึงธรรมะที่เป็นอัมมจฺฉิตฺตญาณและนิพพานญาณ. พระอรหันต์ทั้งหลายก็สมบูรณ์อยู่ด้วยอัมมจฺฉิตฺตญาณ และนิพพานญาณ เพราะว่าท่านก็ถึงซึ่งตถา. มีความรู้ที่ทำให้รู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องพระไตรลักษณ์. ในเรื่องอริยสัจจทั้ง ๔. ในเรื่องอิทัปปัจจยตา คือปฏิจจสมุปบาททั้ง ๑๑ อากาโร. ผู้ที่ผ่านสิ่งเหล่านี้ไปได้ ก็เรียกว่า ตถาคตด้วยกันทั้งนั้น. แล้วเป็นที่สิ้นสุดแห่งความเป็นมนุษย์ ที่

เราเรียกกันง่าย ๆ ว่า เป็นผู้สำเร็จ.

ปัญหาเกี่ยวกับมิจฉาทิฎฐิ พวกอันททาทิกทิฎฐิ มีอยู่ว่า ตถาคคหลังจากตายแล้ว มีอีก, หรือตถาคคหลังจากตายแล้ว มิได้มีอีก. ตถาคคหลังจากตายแล้ว มีอีกก็ไม่ใช่ ไม่มีอีกก็ไม่ใช่. นี่มีความคิดเห็นยึดมั่นโดยความเป็นตัวตน แน่นอนลงไป ว่ามี หรือว่าไม่มี หรือว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่.

นี่เป็นอาการแห่งมิจฉาทิฎฐิ ไม่เข้าใจตามที่เป็นจริง ใน เรื่องของสังขาร และวิสังขาร ทำให้พูดลงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยส่วนเดียว. ซึ่งโดยที่แท้แล้วมันพูดไม่ได้ ปล่อยให้มันเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา ว่ามันเป็นอย่างไร มันเป็นไปในลักษณะที่เกิดขึ้น หรือเป็นไปในลักษณะที่ดับลง มันก็มีเพียงเท่านั้น.

อย่าพูดอะไรลงไปโดยส่วนเดียว ว่าตายแล้วเกิดบ้าง ตายแล้วไม่เกิดบ้าง มันจะเป็นคนโง่สุดโถ่ง. การที่พูดว่าตายแล้วเกิดโดยส่วนเดียว ตายแล้วไม่เกิดส่วนเดียว นี่มันเป็นคนโง่สุดโถ่ง. มันก็ยังมีสอนกันผิด ๆ อยู่ในเมืองไทยนี้เอง ว่าตายแล้วเกิดบ้าง. ตายแล้วไม่เกิดบ้าง เพราะไม่เห็นอิทัปปัจจยตา เรียกว่า ไม่เห็นตถาคตาความเป็นเช่นนั้นโดยถูกต้อง. นี่มันไม่รู้จัก

พระตถาคต แล้วจะทำตัวเองให้ถึงซึ่งตถา มันไม่มีหวัง.

ฉะนั้นเราจึงพยายามที่จะมาพิจารณาศึกษากันในเรื่อง
ของพระไตรลักษณ์ ให้ประจักษ์ชัดโดยธัมมฐิติญาณ แล้วก็
จะประหารกิเลส มันก็เกิดนิพพานญาณ; นี่จะเป็น
ตถาคตขึ้นมาได้. ใครก็ได้ ถ้าเข้าถึงซึ่งตถา คือ ความจริงของ
สามัญลักษณะ ของอริยสัจ และของอิทัปปัจจยตาแล้ว ก็เรียก
ว่าเป็นผู้เข้าถึงซึ่งตถา ด้วยกันทั้งนั้น. ก็หมดความเป็นบุคคล
หมดความเป็นสัตว์เป็นบุคคล. หมดตัวหมดตน ก็ไม่มีทางที่จะ
พูดว่า ตายหรืออยู่ หรือเกิดใหม่ อย่างนี้มันไม่มี. มีความ
ชัดเจนขึ้นมาว่า มันไม่ได้มีตัวมีตน มันจึงไม่มีใครเกิด มันจึง
ไม่มีใครตาย, มันอยู่เหนือความเกิด เหนือความตาย เป็น
ความหมายของพระนิพพานขึ้นมาอย่างนี้.

ขอให้พุทธบริษัททั้งหลาย จงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
โดยนัยดังที่กล่าวมานี้เถิด จะไม่เสียที่ที่ขอบใจในพระอรหันต์,
บูชาความเป็นพระอรหันต์ ของพระอรหันต์ทั้งหลาย. อุตสาห์มา
ประชุม เพื่อทำพิธีกรรมเป็นที่ระลึกแก่พระอรหันต์เหล่านั้น
อย่างที่เรียกว่า ทำมาฆบูชาโดยแท้จริง; ไม่ใช่ว่าสักว่ามาเดิน
เวียนเทียนให้เด็กมันดู.

ทำพิธีมาขมบูชา วิสาขบูชาอะไรนี้ ไม่ใช่จะมาทำพิธีให้เด็ก
 มั่นดู หรือมันพลอยสนุกสนาน แต่ว่ามาทำพิธีด้วยจิตใจ ทำใน
 ใจให้สว่างไสวแจ่มแจ้ง, รู้จักพระพุทธเจ้า รู้จักพระอรหันต์
 สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้สิ้นอาสวะ เพราะว่าเห็น
 พระไตรลักษณ์ ปลอ่ยวางสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มายั่วให้ยึดถือ
 ให้หลงไหล. เป็นผู้ตื่นจากกิเลส ซึ่งเป็นความหลับ ให้ตื่นจาก
 ความหลับแห่งกิเลส ที่เรียกว่ากิเลสนิทรา; มันอยู่ในความหลับ
 มันไม่รู้อะไรที่ถูกต้องที่แท้จริง มันอาจจะพูดได้มากเหมือนค้อย
 หอย แต่มันพูดไปด้วยความไม่รู้, มันพูดอย่างคนละเมอ; คน
 หลับนี้มันพูดได้ อย่าเข้าใจว่า คนหลับพูดไม่ได้ คือมันละเมอ.
 เดียวนี้กิเลสมันครอบงำ มันอยากจะเป็นนักปราชญ์, มันอยาก
 จะเป็นอาจารย์ มันก็พูดมาก ที่แท้ก็มีอาการเหมือนคนหลับ
 แล้วก็ละเมอ เพราะไม่มีความรู้จริง เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ยึดถือเอาธัมมฐิติญาณ คือความ
 รู้อย่างถูกต้องแท้จริงนี้แหละ เป็นเครื่องบูชาสักการะแก่พระ
 อรหันต์เถิด; บูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน เวียนเทียนนั้น มัน
 เป็นอามิสบูชา. แต่ถ้าเป็นธรรมบูชา เป็นปฏิบัติบูชาแล้ว จง
 บูชาด้วยหัวใจที่สว่างไสว, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เห็นแจ้ง

ประจักษ์ชัดในสามัญลักษณะ โดยทุกประการ แล้วเอาคุณธรรมนี้เป็นเครื่องบูชาพระอรหันต์เถิด มันก็จะเข้ารูปเข้ารอยกัน การทำมาฆบูชาก็มีความหมาย.

ขอให้ท่านทั้งหลายทำได้อย่างนี้, แล้วทำได้อย่างนี้ยิ่งๆ ขึ้นไป กว่าจะถึงอันดับสุดท้าย คือเข้าถึงตถา กลายเป็นผู้เข้าถึงตถา เช่นเดียวกับพระอรหันต์ทั้งหลายทั้งปวง. ที่พูดนี้ไม่ใช่อวดดี ไม่ใช่ยู่ให้เป็นคนอวดดี ให้เป็นคนใฝ่สูงเกินฐานะ แต่พูดนี้ก็เพื่อให้รู้ว่า พระพุทธเจ้าท่านมีพระพุทธรูปประสงค์อย่างนี้. พระพุทธรูปองค์มีพระพุทธรูปประสงค์ ต้องการให้สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงความเป็นอย่างนี้, การตรัสรู้ของพระองค์ก็เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงความเป็นอย่างนี้. เราอย่าได้ทำให้พระพุทธรูปประสงค์นั้นเป็นหมันแก่เราเลย; มันเป็นหมันแก่คนทั่วไปเป็นอันมาก มันก็ช่วยไม่ได้ ไม่รู้จะช่วยอย่างไร แต่ขออย่าได้มาเป็นหมันแก่เราคนหนึ่งเลย.

ขอให้เราได้เข้าถึงพระธรรม ที่เป็นความตรัสรู้ดีของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็เรื่องของพระไตรลักษณ์, เรื่องอริยสัจ และเรื่องอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสว่า *ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ดี ตถาคตจะไม่เกิดก็ดี ธรรมที่*

เป็นธัมมจิติ ธัมมนิยาม ได้มีอยู่แล้ว ธรรมชาติที่เป็น
 ธัมมจิติ ธัมมนิยามได้มีอยู่แล้ว. พุติให้เจาะจงอีกทีหนึ่งว่า
 คนจะรู้เรื่องนี้หรือจะไม่รู้เรื่องนี้ก็ตาม ธรรมชาติที่เป็นธัมมนิยาม
 ธัมมจิตินี้ได้มีอยู่แล้ว ได้มีอยู่ตลอดเวลา, ไม่มีการตั้งต้น ไม่มี
 การสิ้นสุด มันเป็นธรรมชาติที่ปราศจากการตั้งต้น และปราศจาก
 ความสิ้นสุดลงไป.

เราจงเข้าถึงธรรมชาติอันนี้เถิด ก็จะเรียกว่าถึงซึ่ง
 ตถา เป็นอย่างเดียวกับพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เข้าถึง
 แล้วซึ่งตถา. การทำมาฆบูชาของเรา ก็มีความหมายขึ้นมาทันที
 ทั้งในแง่ของอามิสบูชา ทั้งในแง่ของปฏิบัติบูชาหรือธรรมบูชา.
 เป็นที่ตั้งแห่งความก้าวหน้า เดินไปตามหนทางของความวิสุทธิ
 หมดจด กล่าวคือพระนิพพาน. ขอให้ธรรมนี้จงเจริญงอกงาม
 แก่ท่านทั้งหลาย ตามทำนองคลองธรรมของพระศาสนา อยู่ทุก
 ทิวาราตรีกาลเทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังก็มี ด้วยประการ
 ฉะนี้.

โลกพัฒนา

โลกฮึดฮัด พัฒนา บุกาไป
 เพราะเปลอโง่ ทีละนิด คิดไม่เห็น
 ไม่มีใคร ตำหนิใคร เพราะใจเป็น
 ในเชิงเช่น เดียวกัน ไม่ทันรู้

รัฐบาลไหน ในโลก สับโขกมัน
 ดูจะชอบ เหมือนกัน ทำใ้ก่ออยู่
 พวกนักบวช แอบหา ภาพมาดู
 คุณครูรู้ พรานศิลป์ไป โย้ได้ไกล

ความก้าวหน้า ทางเนื้อหนัง อย่างนี้เอง
 ครั้นพัฒนา จบเพลง ไม่ไปไหน
 บุกาไป ถึงทวนหัว มั่วกันไป
 โลกยุคใหม่ ต้องไม่โง่ หยุดไปที ๕

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

พระรัตนตรัยนั้นแหละคือตัวพุทธศาสนา

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ธรรมเทศนาเป็นคำรบที่ ๒ นี้^{๕*} ขอแสดงโดยแบบ
ปาฐกถาธรรม เพราะจะเป็นการสะดวกกว่า และมีประโยชน์
กว่า แก่ผู้ฟัง โดยเฉพาะที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับการฟัง. เทียบ^๕
ในโลกหรือในบ้านเมืองเรา นิยมการทำอะไรที่มันเป็นการ
เศรษฐกิจเสียหมด คือไม่ให้เสียเวลามาก ไม่ให้เสียสิ่งของ
มาก ไม่ให้เปลืองอะไรมาก ให้ได้ผลดีเต็มที่. การที่ทำให้มัน
ฟังง่าย เข้าใจง่ายนี้ ก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจด้วยเหมือนกัน คือ
มันจะเสียเวลาน้อย เสียแรงงานน้อย ความลำบากมีน้อย.
ฉะนั้นเราจึงหาวิธีพูดที่สำเร็จประโยชน์ โดยไม่ต้องลำบากมาก
ทั้งแก่ผู้ฟังและผู้แสดง, ดังนั้นการแสดงธรรมในรูปแบบที่

* อาสาฬหบูชาเทศนา กัณฑ์ที่ ๒, ๔ กรกฎาคม ๒๕๒๕.

เรียกว่าปาฐกถาธรรมก็เกิดขึ้นมา และก็กำลังใช้กันอยู่ ในโอกาส^{นี้} ก็จะแสดงโดยแบบนี้ ไม่ใช่โดยแบบเทศนาตามประเพณี.

ดังนั้นจะบอกหัวข้อของการแสดงในวันนี้ว่าคืออะไร, หัวข้อการแสดงก็บอกได้สั้น ๆ ว่า พระรัตนตรัยนั้นแหละ คือตัวพระพุทธศาสนา. ท่านฟังให้ถี่ ให้เข้าใจและมองเห็นชัดว่า ที่เราเรียกกันว่า พระรัตนตรัยนั้นแหละ คือตัวพระพุทธศาสนา ต้องเป็น พระรัตนตรัยจริงไม่ใช่พระรัตนตรัยแต่ปากว่า หรือเป็นเพียงคำพูด หรือเป็นเพียงวัตถุ. พระรัตนตรัยจริงจะเป็นอย่างไร? เราก็กำลังจะพูดกันอยู่เดี๋ยวนี้, เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเห็นได้ว่า ที่เรียกว่าพระรัตนตรัยนั้นแหละ คือตัวพระพุทธศาสนาที่แท้จริงอีกเหมือนกัน.

๔๕ ขั้วเนื้อแท้และเปลือก.

พระพุทธศาสนานี้ก็มีตัวจริง ที่เป็นเนื้อแท้ก็มี เป็นเพียงเปลือกก็มี. ท่านลองคิดดู, เดี่ยวนี้คนเห็นว่ามีวัดวาอาราม มีโบสถ์วิหาร มีพระเจดีย์ สร้างขึ้นมากมายใหญ่โต มหาไพโรจน์เรือง เขาก็พูดว่าพระศาสนาเจริญ, เดี่ยวนี้เขา

มักจะพุกกันอย่างนั้น หรือว่าแม่ที่สุดแต่ว่าเห็นพระเหลือองๆ มากๆ เต็มไปหมด ก็ว่าพุทธศาสนาเจริญ.

ถ้าใครคิดอย่างนี้ ก็อยากจะให้คิดดูเองเสียใหม่ต่อไป ว่า สิ่งทีก่อสร้างมากมาย โบสถ์ พระเจดีย์ วิหาร เหล่านี้ มัน เป็นสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง, อย่างมากก็เป็นเพียงสำนัก งาน สำนักงานหรือออฟฟิศที่ทำงานเท่านั้น; แม้จะมีโบสถ์ วิหาร พระเจดีย์มาก ก็ยังไม่ใช่ตัวพระพุทธศาสนาหรือ เจริญ มันอาจจะเป็นเพียงว่าเจริญเปลือก เปลือกเจริญ หรือสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นได้มันเจริญ.

แม้มีพระสงฆ์มากๆ แต่ถ้า พระสงฆ์ไม่มีธรรมะ ก็เป็นเปลือกของพระสงฆ์ เหมือนกัน, ลูกชาวบ้านเอามา บวชเข้า ให้เหลือองเยอะเยอะไปหมด มันก็เป็นลูกชาวบ้านอยู่นั้นแหละ จะเป็นพระสงฆ์ที่มีการประพฤติปฏิบัติ เป็น สุปฏิบันโน สามิฉิปปฏิบันโน ไม่ได้; มันก็ไม่มีพระสงฆ์ที่ แท้จริง มีแต่เปลือกของพระสงฆ์.

ที่^{นี้}พระธรรม แม้ว่าจะมีพระไตรปิฎกพิมพ์ขึ้นมาก พิมพ์ขึ้นๆ เป็นหนังสือ เป็นใบลาน เป็นอะไรมาก; แต่ถ้าไม่

สำเร็จประโยชน์. คือ ไม่มีการประพฤติปฏิบัติแล้ว มันก็เป็นเปลือกของพระธรรมเหมือนกัน อย่างที่พระไตรปิฎก มันก็เป็นสัญลักษณ์ของพระธรรม; ถ้าอนุญาตให้พูด ก็จะมีพูดว่า ก็เป็นเพียงเปลือกของพระธรรม เป็นรังของพระธรรม ไม่ใช่ตัวพระธรรมจริง, เหมือนกับรังนกนี้ อาจจะเหลือแต่รังนกก็ได้ ไม่มีตัวนก อย่างนั้นแหละ.

ฉะนั้น อย่าได้คิดว่า พระพุทธศาสนาเจริญ เมื่อมีพระพุทธรูปมาก พระเจดีย์มาก โบสถ์วิหารอะไรมาก หรือว่ามีพระไตรปิฎกพิมพ์ขึ้นเต็มบ้านเต็มเมือง หรือว่ามีพระบวชให้เหลือไปหมด ทั้งบ้านทั้งเมือง, นี้ก็ไม่เป็นการแน่นอนว่าพระพุทธศาสนาเจริญ. ต้องตรวจดูว่า สิ่งเหล่านั้นได้ทำหน้าที่หรือเปล่า, วัตถุอารามได้ทำหน้าที่หรือเปล่า โบสถ์วิหารพระเจดีย์ได้ทำหน้าที่ถูกต้องหรือเปล่า พระกัมภีร์นี้ได้ทำหน้าที่ถูกต้องหรือเปล่า คือเอามาศึกษากันจนรู้ จนเข้าใจ และจนปฏิบัติได้; ไม่ใช่สร้างพระกัมภีร์ไว้สำหรับให้หนูกิน ให้ปลวกกัด หรือเป็นรังมด อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่โดยมาก, บางแห่งเก็บพระกัมภีร์ไปลานเอาไว้บนชื้อเต็มไปหมด สำหรับหนูกิน สำหรับปลวกกิน.

นี่ ขอให้คิดๆ ให้ดี บางคนอาจจะคิดว่า สิ่งเหล่านี้
เป็นพระพุทธศาสนา; อากมากำลังบอกว่า พระรัตนตรัย
นั่นแหละคือพระพุทธศาสนา และต้องเป็นพระรัตน-
ตรัยจริง, พระพุทธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง.
ฉะนั้น ขอให้ดูเป็นเรื่องๆ ไปว่า พระพุทธคืออะไร, พระธรรม
คืออะไร, พระสงฆ์คืออะไร, อยู่ที่ไหนและเมื่อไร? อย่างนี้
เป็นต้น.

พระพุทธเจ้าที่แท้จริง คือ บัญญาที่รู้ธรรมะ.

เมื่อพูดถึงพระพุทธเจ้าโดยทั่วไปภาษาธรรมดา หมายถึง
ถึงบุคคลผู้ค้นพบพระธรรม, พระธรรมเป็นสัจจะของ
ธรรมชาติ ลึกซึ้ง ไม่มีตัวคนเป็นวัตถุ จึงกระทำกันแต่ด้วย
ปัญญา, พระพุทธเจ้าคือผู้ค้นพบพระธรรม ดังนั้น พระ
พุทธเจ้าที่แท้จริงก็คือปัญญา ที่ค้นพบพระธรรม ที่รู้พระ
ธรรม.

บุคคลส่วนตัวพระองค์นั้นก็เหมือนกับคนทั่วๆ ไป
ร่างกายเหมือนกับคนทั่วๆ ไป; แต่ไว้ในร่างกายที่เป็นพระ-
พุทธเจ้านั้น มีสิ่งที่เรียกว่าปัญญา มีจิตที่สามารถจะรู้อะไรได้.

ฉะนั้นท่านขอให้คิดว่า จะอยู่ที่ทวารบัพญา หรืออยู่ที่ทวารจิต หรืออยู่ที่ทวารร่างกาย, พระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้น อยู่ที่ทวารร่างกายของพระสิทธัตถะ หรือว่าอยู่ที่จิตของพระสิทธัตถะ หรือว่าอยู่ที่ทวารบัพญาซึ่งอยู่ที่จิตของพระสิทธัตถะ, ถ้าให้เลือกเอาสักอย่างหนึ่ง จะเลือกเอาอย่างไรน?

ถ้าโดยพหุคินัยมันก็ต้องอยู่ด้วยกัน มันต้องมีจิตให้เป็นที่ตั้งของบัพญา แล้วก็มีความรู้ให้เป็นที่ตั้งของจิต; เราจึงรวมเอาหมกทั้งองค์ องค์พระสิทธัตถะที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ว่าเป็นพระพุทธเจ้า. แต่ถ้าเอาอย่างนี้ก็หมายความว่า เที่ยวนั้นไม่มีแล้ว นิพพานแล้ว เผาแล้ว มันก็จะเสียพระพุทธเจ้าไปไม่มีเหลือ, นี้ก็ไม่ถูก. เราควรจะใคร่ครวญดูจนให้เห็นชัดว่า ความสำเร็จประโยชน์มันอยู่ที่ตรงไหน บัพญาคืออะไร.

การเกิดของพระพุทธเจ้าเป็นการเกิดทางจิตใจ.

พระสิทธัตถะเกิดมาจากท้องพระมารดา โดยการเกิดธรรมดาที่เรียกว่า ชลาพุชะ *ชลาพุชะ*—เกิดในน้ำ เหมือนกับสัตว์ทั่วไป, พระสิทธัตถะเกิดมาจากท้องพระมารดา

โดยวิธีสหปุระ เหมือนคนทั่วไป; แต่พอ พระสิทธัตถะจะเกิดเป็นพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าจะเกิดมาจากพระสิทธัตถะนั้น กลับเกิดโดยวิธีที่เรียกว่า โอปปาทิกะ. โอปปาทิกะที่เขาพูดกันนั้นแหละ แต่เขาหมายความอย่างอื่น หมายความว่าสัตว์ที่เป็นอะไรก็ไม่รู้ เป็นผี เป็นนาง เป็นเทวดาอะไรพวกโน้น. เราอยากจะมองว่า โอปปาทิกะนี่คือเกิดโดยจิต โดยทางจิต สมถามที่เขากล่าวว่า โอปปาทิกะนั้น ไม่ต้องมีพ่อ ไม่ต้องมีแม่ ผสมพันธุ์กัน ตั้งครรภ์แล้วเป็นทารก แล้วค่อยๆ เติบโตขึ้นมา, โอปปาทิกะหมายความว่า *ผลงัน* มาก็เกิดแล้ว เป็นสมบุรณ์แล้ว เป็นโตเต็มที่แล้ว นี่เรียกว่า โอปปาทิกะ, เมื่อพระสิทธัตถะจะเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ก็เกิดโดยวิธีนี้.

ขอให้สังเกตดู คุรุบาอาจารย์บรรพบุรุษของเรา ท่านใช้คำถูกต้องนะ ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ คืออุบัติขึ้นมาในโลกนี้, ท่านใช้คำว่าอุบัตินะ ไม่ใช่ ชา—ตินะ พระพุทธองค์ทรงอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้; คำว่าโอปปาทิกะ อุปปาทิกะ คำเดียวกันกับคำว่าอุบัติ. พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ก็เกิดโดยวิธีที่ผลงันขึ้นมา

ก็เป็นพระพุทธเจ้า เพราะเกิดจากพระสิทธัตถะ เมื่อตรัสรู้
เป็นพระพุทธเจ้า; ส่วนพระสิทธัตถะเองนั้นต้องเกิดจากท้อง
พระมารดา เกิดอย่างชลาพูชะเหมือนคนทั่วไป.

พุทธบริษัทจะต้องมีการเกิดทางจิตใจ.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจ เพราะว่าเราก็จะต้อง
เกิดอย่างนั้น มิฉะนั้นก็เป็นพุทธบริษัทโง่ไปจนตาย.
ขอภัยพุกหยาบกายหน่อย ว่ามิฉะนั้นก็จะโง่ไปจนตาย,
ถ้าจิตใจมันไม่เปลี่ยนไปเป็นจิตใจอย่างอื่น ในรูปแบบอื่นแล้ว
มันก็ไม่ได้เกิด ก็เป็นอุบาสกโง่ อุบาสิกาโง่ ก็ว่ามัน
เป็นแต่เปลือก ไม่ได้เป็นอุบาสกอุบาสิกาโดยเนื้อใน,
เพราะว่าข้างในมันไม่ได้เกิดเป็นอุบาสก ไม่ได้เกิดเป็นอุบาสิกา
ยังเป็นนาย ก นาย ข นาย ง ทาสี ทาสา ยายมี ยายมาอยู่
นั่นแหละ มันจะเป็นอุบาสกอุบาสิกาไปไม่ได้. มันต้องรู้จน
มีการเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจ เป็นจิตใจใหม่ขึ้นมา, เกิดทาง
จิตใจอย่างนี้ เรียกว่าโอบปาติกะ ไม่ต้องเกิดเป็นเด็กก่อน ไม่
ต้องอาศัยพ่อแม่ทางเพศ จิตมันเกิดผลงขึ้นมา, พอกิดอย่าง
โจรก็เกิดเป็นโจร กิดอย่างอัมธพาลก็เกิดเป็นอัมธพาล กิด

อย่างคนดีก็เกิดเป็นคนดี ก็คืออย่างคนชั่วก็เกิดเป็นคนชั่ว ผลง
 ษณมาเลย, นี้เรียกว่าเกิดโดยจิตใจ ที่เรียกว่า *อُبัตติ* หรือ
โอบปาติกะ.

ขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำตน ให้ได้เกิดโดยวิธี
 โอบปาติกะนี้กันให้จริง ๆ. มีจิตใจรู้จักพระรัตนตรัย เข้าถึง
 แล้ว ก็เกิดเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาขึ้นมาทันที ไม่ใช่เป็นแต่ชื่อ
 ไม่ใช่เป็นแต่ทะเบียน. จะเป็นพระเป็นเณรก็เหมือนกันแหละ
 มันต้องมีจิตใจเป็นพระเป็นเณร, มีจิตใจเป็นพระก็เกิดเป็น
 พระ มีจิตใจเป็นเณรก็เกิดเป็นเณร; ถ้าจิตใจยังเป็นชาวบ้าน
 อยู่ มันก็ยังเป็นชาวบ้านอยู่นั่นเอง แม้จะครองจีวรสีเหลือง
 ก็เป็นพระไปไม่ได้, เพราะในจิตใจมันยังเป็นชาวบ้านอยู่, ยัง
 เห็นแก่กิน ยังเห็นแก่กาม ยังเห็นแก่เกียรติ ยังนอนฝันอย่าง
 ชาวบ้านอยู่ มีกิริยาอาการพูดจาอะไรก็ยังคงคล้ายชาวบ้านอยู่,
 อย่างนี้มันก็เป็นพระไปไม่ได้ เพราะมันไม่ได้เกิดทางใจ มัน
 ไม่ได้เกิดข้างใน มันก็เท่าเดิม เพียงแต่เอาผ้าสีอื่นมานุ่งมา
 ห่มเท่านั้นแหละ.

ฉะนั้น ขอให้สนใจคำว่าเกิดไว้ให้ดี ๆ. *เกิดภาษาคน*
 มันก็เกิดจากท้องแม่ เกิดโดยอาการของเพศหญิงเพศชาย

ผสมกันเกิดออกมา นี่เป็นการเกิดธรรมดา ถ้าจิตใจเกิด นี้เรียกว่า *เกิดทางนามธรรม* เป็นโอปปาติกะ, เราจึงเกิดได้มาก เกิดได้เร็ว วันหนึ่งเกิดหลายหนก็ได้ กิดดีเกิดเป็นคนดี กิดชั่วเกิดเป็นคนชั่ว, หรือว่าเอาหน้าที่การงานเป็นหลักก็ได้ คนนี้เป็นชาวนา เป็นชาวไร่ เป็นพ่อค้า เป็นครูบาอาจารย์ เป็นอะไรก็ตาม ถ้าเขามีจิตใจอย่างนั้นจริงๆ เมื่อเขาทำหน้าที่ของเขา เขาก็เป็นอย่างนั้นแหละ เกิดเป็นอย่างนั้นแหละ; ถ้าว่าไม่ทำอย่างนั้น แม้จะเรียกว่าอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้นไม่ได้.

เช่นครูคนหนึ่งเป็นเพียงลูกจ้าง สอนหนังสือเอาเงินเดือนกินไปวันหนึ่งๆ อย่างนี้ก็ไม่ใช่ครูดอก เป็นลูกจ้างรับจ้างสอนหนังสือ เอาเงินเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่งๆ อย่างนี้ไม่ใช่ครูเป็นคนรับจ้าง จะเรียกว่ากรรมกรชนิดหนึ่งก็ได้ สอนหนังสือหากิน. แต่ถ้าว่าเขาทำหน้าที่อย่างครู มีจิตใจอย่างครู มีเมตตา มีกรุณา รักศิษย์เป็นที่ยิ่ง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตใจ นั้นแหละเป็นครู, เมื่อไรเขามีจิตใจอย่างนั้น เมื่อนั้นเขาก็เกิดเป็นครู ไม่ใช่ลูกจ้างสอนหนังสือหากิน. นี้ขอให้กิดดูว่า มันต่างกันอย่างไร.

ขอให้พวกเรารู้จักเกิดทางจิตใจกันเสียให้มาก ๆ แล้ว ก็จะได้สำเร็จประโยชน์ เรื่องที่บ้านที่เรือนก็ดี เรื่องที่วัดที่วา กัณฑ์ รู้จักเกิดในทางจิตใจกันเสียใหม่เดี๋ย ก็จะได้เป็นเช่นนั้น จริง.

กฎอหิปปัจจยตา

กัณฑ์ธรรมะทพระพุทธเจ้าตรัสรู้และเคารพ:

เดี๋ยวนี้พระพุทธเจ้า เมื่อเกิดเป็นพระสิทธัตถะออกมา นั้น ก็เกิดอย่างธรรมดา จากท้องมารดา, พอเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ก็เกิดโดยวิธีโอปปาติกะหรืออุบัติ ก็เป็นพระพุทธเจ้า, นี้ฝ่ายจิตใจ ที่ประกอบไปด้วยปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง ธรรมะสำหรับพระพุทธเจ้าจะรู้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งด้วยตนเองก็ เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะ; สิ่งที่ทำนรู้คือธรรมอันสูงสุด. เมื่อตอนกลางวันก็พูดแล้วว่า ท่านตรัสรู้ธรรมะสูงสุด คือ กฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่ากฎอหิปปัจจยตา มาขยายความ ที่ความเป็น อริยสัจ ก็ได้ เป็น ปฏิจจนสมุปปาท ก็ได้. ท่าน ตรัสรู้ซัอน รู้แจ้งซัอน ก็มีการเกิดเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เป็น พระพุทธเจ้าจริง.

ที่^๕ท่านเคารพพระธรรมที่ท่านตรัสรู้; พระธรรม
ที่ท่านตรัสรู้ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่โบราณ ไม่ใช่หนังสือ ไม่ใช่
กัมภีร์. คนบางคนยังไม่รู้ ก็ทราบเสียด้วยว่า พอพระพุทธเจ้า
ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านก็ตั้งคำถามถามตัวเองว่า
ก่อน^๕ไปจะเคารพใคร? นึกไปๆ ที่ไหนๆ ก็ไม่มีอะไรที่ควร
จะเคารพ ในที่สุดก็ทรงพบว่า เคารพธรรมะที่ตรัสรู้นั้น
แหละ พระพุทธเจ้าก็ตัดสินใจพระทัยเคารพพระธรรม ในระยะ
ติดๆ กันกับที่ตรัสรู้.

พุทธศาสนามีกฎที่บัญญัติเป็นพระเจ้า.

ธรรมะที่ตรัสรู้^๕นั้น คือธรรมะสูงสุด คือกฎที่บัญญัติ
บัญญัติ กฎที่ให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น, ก่อน^๕นั้นไม่มีอะไรในสากล
จักรวาล มีกฎที่บัญญัติบัญญัติบังเกิด เป็นดวงอาทิตย์
เป็นดาว เป็นอะไรขึ้นมา จนกระทั่งเป็นโลก กฎที่บัญญัติ
ทำให้เป็นอย่าง^๕. กฎที่ว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งก็มี สิ่งไม่มี
สิ่งนี้ก็พลอยไม่มี คือเหตุบัญญัติ นี้กฎอันนี้ที่ได้ตรัสรู้ขึ้นมา;
ก็เรียกว่าตรัสรู้ สิ่งซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสิ่งทั้งปวง สิ่งที่ควบคุม
สิ่งทั้งปวง สิ่งที่ทำลายสิ่งทั้งปวง, สิ่งที่มีอยู่ในที่ทั่วไป สิ่งที่เป็น

ใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง สิ่งที่อยู่ไปเสียทุกสิ่ง คือกฎอภิปัจจัยตา ซึ่ง
 อยากจะให้ถือว่า นี่คือ พระเจ้าในพระพุทธศาสนา.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์รู้จักสิ่ง ๆ
 หนึ่ง ซึ่งควรจะต้องว่า เป็นพระเจ้าในพระพุทธศาสนา คือ
 กฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่ากฎของอภิปัจจัยตา ทำให้สิ่ง
 ต่าง ๆ เกิดขึ้น และเป็นไป และดับลง เกิดขึ้น เป็นไป ดับลง,
 เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป วนเวียนกันอยู่
 ทุกอย่าง ทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล; กฎนี้
 คือพระเจ้าของชาวพุทธ. ชาวพุทธมีพระเจ้าที่จริงแล้วถึง
 ขนาดนี้ ยังไปยึดพระเจ้าผี ๆ สาง ๆ เทวดา เทวะอะไรก็ไม่
 รู้ ซึ่งไม่จริงเลย ไม่จริงเหมือนกฎอภิปัจจัยตาที่สร้างโลก ที่
 ควบคุมโลก ที่ทำลายโลกให้หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้ แล้ว
 สิ่งอยู่ในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นทุกสิ่ง, เรียกว่า
 สร้างทุกสิ่ง ควบคุมทุกสิ่ง จัดการอยู่ทุก ๆ สิ่ง.

ที่อยากจะอธิบายเรื่องราว พระเจ้าสร้างโลก ก็คือ
 กฎอภิปัจจัยตา ควบคุมอยู่ทุก ๆ ปริมาณ; ทำให้คนเกิดขึ้น
 มา ทำให้เด็กเกิดขึ้นมา ทำให้โตขึ้นเป็นหนุ่มเป็นสาว ทำให้

สืบพันธุ์ด้วยการสืบพันธุ์โดยกฎของอิทัปปัจจยตา ทำให้อยาก
 สืบพันธุ์แล้วก็สืบพันธุ์ แล้วเกิดทารกขึ้นมาใหม่โดยกฎของ
 อิทัปปัจจยตา, อย่างนี้แล้วไม่เรียกว่าพระเจ้าสร้างโลก แล้วจะ
 ให้เรียกว่าอะไร. ฉะนั้น กฎอิทัปปัจจยตาเป็นผู้สร้างโลก
 เป็นผู้ควบคุมโลก เป็นผู้ทำลายโลก เป็นกราว ๆ แล้ว
 สร้าง แล้วควบคุม แล้วทำลาย.

บางที่จะเรียกว่ากฎแห่งกรรมก็ได้ กฎแห่งกรรม
 มีความอยาก ทำกรรม ได้รับผลกรรม มีความอยากแล้ว
 ก็ทำกรรม ได้รับผลกรรม, จะเรียกว่ากฎของไตรลักษณ์
 ก็ได้ มันเป็นกฎเดียวกันแหละ, เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตาดี
 กว่า มันมีหน้าที่การทำงานที่น่าดูกว่า คือสร้างสิ่งทั้งปวงควบคุม
 สิ่งทั้งปวง ทำลายสิ่งทั้งปวง ควบคุมอยู่ที่ทั่วไป ใน
 ทุก ๆ ปริมาณ; แม้ว่าเป็นปริมาณของอุจจาระ กฎอิทัปปัจจย
 ตาก็ยังไปควบคุมอยู่ที่นั่นได้. พระนารายณ์ พระอิศวร
 พระพรหมไปควบคุมอยู่ที่นั่นได้หรือ ใครจะเชื่อ เพราะพูด
 อย่างบุคคล พระอิศวร พระนารายณ์เป็นอย่างบุคคล จะไป
 ควบคุมปริมาณทุกปริมาณในกองขี้หมาได้ อย่างไรเล่า. ฉะนั้น
 พระเจ้านั้นไม่ใช่พระเจ้าจริงหรอก พระเจ้าคนไม่รู้พูด ส่วน

พระเจ้า^๕เป็นพระเจ้าที่คน^๖รู้พูด, คน^๖รู้^๖ค้นพบ แล้วก็สอนให้^๖รู้^๖ว่ากฎอภัยทัณฑ์จะตายตามันดาลให้เกิดอะไรก็ได้^๖ ทุกสิ่งเลยไม่ยก^๖เว้นอะไร^๖ ให้เกิดขึ้นมา^๖ แล้วก็ควบคุมอยู่^๖ แล้วก็ทำลายไปเสีย^๖ ให้เกิดขึ้นมา^๖ ควบคุมอยู่^๖ ทำลายไปเสีย^๖.

นี่พระเจ้าของชาวพุทธ ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน ไม่ใช่คน เป็นกฎของธรรมชาติ คือกฎอภัยทัณฑ์จะตาย, เรียกว่าพระเจ้า เพราะทำหน้าที่เหมือนพระเจ้าตามที่เขากล่าวทุกอย่าง แล้วเก่งจริงจนถึงกับพระพุทธเจ้ายอมเคารพ กิติกุชิ พระพุทธเจ้ายอมเคารพ แล้วเราสาวกของพระพุทธเจ้าจะไม่เคารพ มันก็บ้าสันต์. เราต้องรู้จักกฎเกณฑ์^๕อื่น ก็กฎอภัยทัณฑ์จะตายปฏิจสมุบาท ให้ทุกข์เกิดอย่างไร ให้ทุกข์ดับไปอย่างไร, เราต้องเคารพ คือประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็ไม่ให้เกิดในฝ่ายผิด คือเป็นทุกข์ให้เกิดในฝ่ายถูก ก็ไม่เป็นทุกข์.

ที่^๕พระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ที่เรารู้จักกันนั้น ท่านเป็นคนแรกที่ค้นพบกฎ^๕, ถ้าจะเรียกว่านักวิทยาศาสตร์ พระพุทธเจ้าก็เป็นยอดนักวิทยาศาสตร์ ค้นพบกฎ^๕ ความจริงอัน^๕ ที่ทำให้เกิดสิ่ง^๕ทั้งปวง และนักวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน^๕

เขายอมรับพระเจ้าชนิดนี้ได้; นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนี้ เขาไม่อาจจะยอมรับพระเจ้าตามที่กล่าวไว้ในศาสนาต่าง ๆ แต่เขาไม่เคยได้ยินได้ฟังว่า ในพุทธศาสนามีพระเจ้า. พวกฝรั่งเขาบัญญัติว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า พวกเราก็ไปโง่ตามกันเขา ว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, ฉะนั้นไปสอนกันเสียใหม่ให้ดี ๆ ในการศึกษา ว่าพระพุทธานุภาพไม่มีพระเจ้า นั้นคนโง่มันพูด พุทธศาสนามีพระเจ้าที่ยิ่งกว่าพระเจ้า เหนือกว่าพระเจ้าใด ๆ สร้างสิ่งทั้งปวงจริง ควบคุมสิ่งทั้งปวงจริง คือกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นพระเจ้าที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ทันที. แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครสนใจ เพราะว่าไม่มีใครไปบอกเขา พวกชาวพุทธก็โง่ที่ไปตามกัน พวกฝรั่งที่พูดว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า; ขอยืนยันว่า พุทธศาสนาแท้และมีพระเจ้าที่ยิ่งกว่าพระเจ้า คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ.

พระพุทธานุภาพเป็นผู้ค้นพบ เคารพ และสอน.

เอ้า ที่นี้ก็คือองค์พระพุทธานุภาพ เนื้อหนังร่างกายของท่านก็เป็นเหมือนเราท่านทั้งหลาย สติปัญญาของท่านเจริญ

คามภฏของอิทัปปัจจยทา จนรู้จักสิ่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยทา หรือกฎอิทัปปัจจยทา. พระสิทธัตถะเอาบัญญัติที่ไหนมา ที่ จะมารู้กฎของอิทัปปัจจยทาซึ่งเป็นพระเจ้า? มันก็โดยกฎอิทัปปัจจยทาอีกนั่นเอง, บัญญัติของพระสิทธัตถะเจริญงอกงาม ก้าวหน้า จนรู้จักกฎอิทัปปัจจยทา แล้วก็รู้ว่านี่เป็นสิ่งสูงสุด แล้วก็ยอมเคารพธรรมะนี้ คือกฎของอิทัปปัจจยทา ที่พระองค์ ได้ตรัสรู้.

ที่พูดเสียยืดยาวอย่างนี้ ช้ากับที่เคยพูดตอนเย็น ที่หนึ่งแล้ว ก็เพื่อให้รู้จักพระพุทธเจ้าดีขึ้น, ขอให้ทุกคนรู้จัก พระพุทธเจ้าดีขึ้น เพราะเรากำลังจะพูดถึงพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย. เกียวนี้เราสอนว่า พระพุทธเจ้าคือผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา, นั้นมันยังน้อย ไป ก็ถูกแหละ แต่คำพูดมันยังน้อยไป; ท่านค้นพบตัวแท้ ของธรรมะที่เป็นตัวศาสนา ค้นพบสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่สูงสุด ที่ทุกคนจะต้องรับรู้ แล้วจะต้องปฏิบัติตาม.

เอาละ, เป็นอันว่าพระพุทธเจ้านั้น เราเรียกว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ผู้ตื่นคือตื่นจากหลับ คือกิเลสหรือความ ใงั้น เหมือนตื่นนอน, ครั้น ตื่นจากกิเลส จากหลับของกิเลส

แล้ว ท่านก็รู้ คือ รู้ รู้อย่างที่ควรจะรู้ คือ รู้กฎของอิทัป-
 ปัจจยตา, ท่านก็เอาพระธรรมชาติฝ่ายที่เป็นทุกข์ได้ ท่านก็
 เลย เป็นผู้เบิกบาน. เราให้คำจำกัดความแก่พระพุทธเจ้าว่า ผู้
 ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน นั้นถูกที่สุดแล้ว; สวดมนต์กันอยู่ทุกวัน
 ว่าอย่างนี้ ก็อย่าสวดแต่ปากซี พอสวดว่าพระพุทธเจ้าผู้ตื่น
 ก็ให้รู้ว่าตื่นจริงๆ รู้ ก็ให้รู้จริงๆ เบิกบาน ก็ให้รู้ว่าเบิกบาน
 อย่างไรจริงๆ, นี่ มันใกล้ชีวิตพระพุทธเจ้าตัวจริงเข้าไปอย่างนี้.

พระพุทธเจ้า เราจะพูดโดยคำพุทธธรรมตาชาวบ้าน
 พูด ก็พูดว่า ผู้ตื่น ท่านกันนะ, แล้วผู้พบ ท่านก็พบ คือ
 ตรัสรู้, แล้วก็ท่าน เคารพ สิ่งที่ท่านค้นพบ, แล้วก็ท่าน สอน
 สิ่งที่ท่านเคารพ, แล้วก็ท่าน ก็ประดิษฐานความรู้ลงไป
 โลก เหมือนกับ ตั้งศาสนา. นี่ พระพุทธเจ้าท่านทำหน้าที่ค้น
 แล้วก็พบ แล้วก็เคารพ เอาสิ่งนั้นมาสอน มาตั้งเป็นระบบ
 การเรียน การปฏิบัติ ได้รับผลของการปฏิบัติ ลงไปในโลก
 เรียกว่าพระศาสนา คือพระธรรมมีอยู่ในโลก.

พระพุทธเจ้าอยู่ในใจของคนที่รู้จักอภิปัจจยตา.

นี่ พระพุทธเจ้าโดยบุคคล ก็ไม่อยู่แล้ว ; พระพุทธเจ้าโดยอะไรที่ยังอยู่, อยู่ที่ไหน ? โดยบุคคล พระพุทธเจ้าก็นิพพานแล้ว เผลอแต่พระธาตุ เทียบระจกักระจายอยู่ที่นั่นที่นี้ ซึ่งทำอะไรไม่ได้ นอกจากเป็นอนุสรณ์ เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึก ; แต่ว่าสิ่งที่ท่านค้นพบแล้วสอนมันยังเหลืออยู่. ข้อนี้ตรงกับข้อความในมหาปรินิพพานสูตรว่า ธรรมวินัยที่ตถาคตแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว นั้นจักอยู่เป็นศาสดาของพวกเขา เธอ หลังจากตถาคตล่วงลับไปโดยร่างกาย, ธรรมะนั้นแหละยังอยู่ ธรรมะนั้นอยู่ในลักษณะที่เป็นการรู้ เป็นการบอกให้รู้ ก็ยังอยู่.

สติปัญญาชนิดนั้น อาจจะสร้างขึ้นได้ในพวกเราแต่ละคน ๆ ตามมากตามน้อย. ที่พูดก็ไม่ใช่อวดดี ว่าคนเคี้ยวนี้ ถ้าพยายามศึกษาปฏิบัติให้เต็มที่ ก็จะรู้ตามพระพุทธเจ้าได้ ; แต่ไม่เป็นพระพุทธเจ้าดอก เพราะว่าเราไม่ได้รู้เอง พระพุทธเจ้าท่านค้นเอง พบเอง รู้เอง. ส่วนเรานี้ศึกษาตามพระพุทธเจ้า รู้ตามพระพุทธเจ้า แล้วเราก็รู้ได้เหมือนกัน

สิ่งที่เรารู้ได้เหมือนกันนั่นแหละ คือธรรมะ ที่พระองค์ตรัสว่า
จะเป็นศาสนาของพวกเขา เธอ หลังจากร่างกายนี้ล่วงลับไปแล้ว.

มองให้ก็จะเห็นว่า พระพุทธเจ้ายังอยู่, บัญญาที่ทำ
ให้มองเห็นธรรมะหรือกฎอภิปัจจัยตามยังหาได้ ยังสร้างขึ้นมา
ได้ ยังปลุกฝั่งขึ้นมาได้ ในจิตใจของพวกเราแต่ละคนๆ
ฉะนั้น พระพุทธเจ้ายังอยู่ อยู่ที่ไหน? อยู่ในหัวใจของ
คนที่รู้ธรรมะ, พระพุทธเจ้าไม่ได้อยู่ที่พระธาตุในพระเจดีย์
ทั้งหลายหรอก, ถ้าถืออย่างนั้นละก็เป็นไสยศาสตร์ไปเลย มี
วิญญาณของพระพุทธเจ้าสิงอยู่ในพระเจดีย์ ในพระธาตุ
อย่างนี้เป็นไสยศาสตร์ไปเลย ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนา. ถ้าเป็น
พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าอยู่ที่ปัญญา ที่ทำให้รู้ธรรมะอันสูงสุด
ที่ดับทุกข์ได้, ใครสร้างขึ้นมาได้ ก็อยู่ในคนนั้น อยู่ในใจ
ของคนนั้น.

พระพุทธเจ้าที่แท้จริงจะอยู่ในใจ ของคนที่มีปัญญารู้จัก
อภิปัจจัยตา คือความเกิดแห่งทุกข์และความดับแห่งทุกข์,
กฎธรรมชาติเรียกว่ากฎอภิปัจจัยตา ว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่ง
ทุกข์ และความดับลงแห่งทุกข์; จิตดวงไหนมีปัญญารู้จัก

สิ่ง^{นี้} นั้นแหละพระพุทธเจ้า คือบัญญัติของจิต^{นี้} ที่รู้จัก
 อธิปไตย^{นี้} จิต^{นี้} คือพระพุทธเจ้า ก็อยู่ในคน ในหัวใจของ
 คนที่มีบัญญัติรู้จักอธิปไตย. อย่าไปหาพระพุทธเจ้าที่ไหน
 เลย บัวยการ ที่โบสถ์ ที่วิหาร ที่พระเจดีย์ ที่พระพุทธรูป
 ที่พระธาตุ บัวยการ; จงหาในจิตใจของคนที่มีสติปัญญา
 พอที่จะรู้จักอธิปไตย ว่าทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร ทุกข์ดับไป
 อย่างไร.

ที่^{นี้} เมื่อไรกันเล่า เมื่อไรกันเล่า? ก็เมื่อรู้^{นี้} นั้นแหละ
 เมื่อไรรู้ ก็เมื่อนั้นแหละ เป็นอกาลิโก. เมื่อไรเป็นสันตญญูโก
 ฐ^{นี้} ประจักษ์ด้วยใจเอง เมื่อนั้นแหละก็เป็นเวลาที่รู้; ไม่จำกัด
 ว่าที่ไหน เมื่อไร จำกัดลงไปว่าเมื่อรู้^{นี้} นั้นแหละ ที่เมืองไทยก็ได้
 ที่อินเดียก็ได้, และเมื่อไร เมื่อจิตมันรู้.

ที่^{นี้} ที่จิตมันรู้^{นี้} มันก็มีหลายปริยายเหมือนกัน ที่รู้
 ทามธรรมชาติ จิตทามธรรมชาติที่ไม่มีกิเลสครอบงำ มันก็รู้
 ได้ไม่น้อยเหมือนกัน จิตมันเพิ่งจะไม่รู้เมื่อกิเลสครอบงำ;
 จิตเดิมแท้ที่กิเลสไม่ครอบงำนั้น พอจะรู้อะไรได้ เป็นหน่อ
 ของพระพุทธเจ้า เป็นเชื้อของความเป็นพุทธะได้ ไม่เป็น
 พุทธะสมบูรณ์. ลองทำให้จิตหมดกิเลส หรือว่างจากกิเลส

เถอะ มันจะรู้อะไรพอสมควร เรียกว่าเชื่อแห่งความเป็น
พุทธะ.

ที่นี้ ปฏิบัติธรรมะ มากขึ้น ๆ จิตนี้มันก็เปลี่ยนไป
เป็นจิตที่กิเลสเกิดไม่ได้ กิเลสหมดไป เรียกว่ารู้โดยสมบูรณ์
เมื่อนั้น, เมื่อเราทำให้การปฏิบัติถึงขีดสูงสุด รู้ทุกสิ่ง เมื่อ
นั้นแหละเรามีพระพุทเจ้า. มีที่ไหน? มีในบัญญัติที่มีอยู่
ในจิตใจของคน. จิตใจอยู่ที่ไหน? ก็อยู่ในร่างกายของคน
ถ้าหาชั้นนอกสุดก็หาที่ร่างกายของคน, หาสิเข้าไปก็ไปที่บัญญัติ
ของคน, หาสิเข้าไปอีก ก็อยู่ที่จิตใจที่มันรู้ที่ทับบัจจยตา.
ความรู้ที่ทับบัจจยตาที่มีอยู่ในบัญญัติ ในจิตใจของคน
นี้คือพระพุทเจ้า, ฉะนั้นใครจะสร้างขึ้นมาก็ได้ ถ้ารู้เรื่องนี้
และมีความพยายาม ความพากเพียรพอ ปฏิบัติให้ถูกต้อง
แท้จริง ก็สร้างขึ้นมาได้ไม่ว่าใคร.

การมีพระพุทเจ้าอย่างพุทธศาสตร์.

แต่เดี๋ยวนี คนส่วนมากไม่สนใจเรื่องนี้ เพราะไม่รู้
เรื่องนี้ เพราะกิเลสมันคอยขี้อเอาไว้, คนในโลกเกือบจะทั้ง
หมดนี้ กิเลสมันขี้อเอาไว้ ให้ไปหากามารมณ์ หาเรื่องกิน

เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ไม่มีเวลาไหนที่จะมาสนใจพระพุทธเจ้า หรือธรรมะ ก็เลยไม่ได้ ทั้งโลกแหล่มนักก็เลยไม่ได้. ไม่ว่า ที่อินเดีย หรือที่เมืองไทย หรือที่ไหน คนอย่างนี้ไม่มีวันที่ จะพบกับกับพระพุทธเจ้าจริงๆ. ให้เอาพระพุทธรูปมาร้อย พวงแขวนคอให้คอหักก็ไม่รู้ มันก็ไม่อาจจะรู้พระพุทธเจ้าได้, ให้ไปไหว้พระพุทธรูปในโบสถ์ทุกๆโบสถ์ ก็รู้ไม่ได้ เพราะ ไหว้อย่างไสยศาสตร์.

พวกท่านทั้งหลายก็อย่าอวดดีไปเลย, ท่านทั้งหลาย จำนวนมาก ไหว้พระพุทธรูปอย่างไสยศาสตร์นะ ไปกราบ ทรงหน้าพระพุทธรูป ในใจขอร้องให้ช่วยเหลือ ให้ช่วยเหลือ นั้นแหละคือไสยศาสตร์. กราบพระพุทธรูปเพราะต้องการให้ช่วยเหลือ นั้นเป็นไสยศาสตร์ ไม่ได้กราบพระ พุทธรูปเพราะรู้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร ไม่ได้กราบเพราะ ความพอใจเลื่อมใสในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า; เป็นพระ เป็นเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกาเข้าไปในโบสถ์ กราบพระพุทธรูปเป็นไสยศาสตร์ทั้งนั้น กราบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วย อ้อนวอน ให้ช่วย, ถ้ากราบอย่างนั้นเป็นไสยศาสตร์.

ถ้ากราบเป็นพุทธศาสตร์ เพราะเรารู้ว่าพระพุทธรเจ้า
 ทรส์รูอะไร ท่านมีปัญญาอย่างไร ท่านรู้กฎอภิปัจจัยตา
 อย่างไร แล้วกราบลงไป, เพราะความเลื่อมใสพอใจ
 ในการตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้า จึงกราบลงไป นี่จะเป็น
 พุทธศาสตร์, กราบอย่างนี้เป็นพุทธบริษัท. กราบ
 ด้วยกิตให้ช่วยขอร้องให้ช่วย นั้นมันเป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่
 พุทธศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสนา, ถ้าใครเคยกราบแต่จะให้ช่วย
 มันเป็นไสยศาสตร์. *ไสยศาสตร์นี้มีไว้สำหรับคนปัญญาอ่อน*
ไสยศาสตร์นี้เลิกไม่ได้ ไสยศาสตร์นี้ต้องเก็บไว้ให้คนปัญญา
อ่อน ในโลกมันมีคนปัญญาอ่อน ที่กรุงเทพฯ มีมากที่สุด,
คนมีปัญญาอ่อน มีพระพุทธรูปอย่างไสยศาสตร์.

ที่นี้ก็กึกคึกขิวว่า เราจะมิพระพุทธรเจ้ากันอย่างไร?
 ต้องเป็นเรื่อง รู้ความจริง ที่ปฏิบัติได้จริง แล้วดับทุกข์
 ใต้, นี่จะเป็นพุทธบริษัท. เทียนก็มีแต่เอาเปรียบนี้
 เอาเปรียบ ทำอะไรนิตหน้อยก็อ้อนวอนให้ช่วย ให้พระเจ้า
 ช่วย, เทียนก็พูดว่า ข้าพเจ้าขออังกุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงมาช่วยคลบ้นกาลให้ท่านมี
 ความสุขความเจริญ; อย่างนี้เป็นพุทธหรือ? มันเป็น

ไสยศาสตร์. ไปขอให้คนอื่นมาช่วย ตัวเองไม่ทำ อย่างนี้เป็น
ไสยศาสตร์, ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ตัวเองต้องทำ, เราต้องเชื่อแน่
ว่าเราทำถูกต้องแล้ว มันมีผลขึ้นมาช่วยเอง.

๓๘ ๖๔๑ ๔๘ ๖๑ พระธรรมคอสงศกคัสติททแท้จริง.

พระพุทธเจ้าแท้จริง ไม่ใจจืดใจดำจนต้องอ้อนวอน
ให้มาช่วยหรือก ท่านช่วยเอง, หรือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
ในสากลโลก ถ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง มันช่วยเองแหละ ไม่
ต้องมาอ้อนวอนว่าจงมาช่วย ขอให้มาช่วย ขอให้คุณ
มาช่วย, ต้องเอาหัวหมูไปจ้าง เอาบายศรีไปจ้าง เอาเหล้า
ไปจ้าง มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางชนิดเอาเหล้าไปจ้างให้ช่วย; อย่างนี้
ไม่เป็นพุทธ แล้วก็ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น
เป็นของเก๊ทั้งนั้นแหละ ของปลอมทั้งนั้นแหละ. ถ้าศักดิ์
สิทธิ์จริงก็ช่วยเองแหละ ถ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง มันพร้อม
ที่จะช่วยอยู่เสมอ ไม่ต้องอ้อนวอนว่าจงมาช่วย, ฉะนั้น เรามี
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริง ที่ไม่ต้องอ้อนวอน เพียงแต่เราทำตัวให้
น่าช่วยเท่านั้น ก็ช่วยทันที. เทียบกันมันเหลวไหลนี้ ไม่ทำ
ตัวให้น่าช่วย ไปทำบาป ทำกรรม ทำชั่ว แล้วใครจะช่วย

ไม่มีใครช่วยได้; ถึงจะเอาหัวหมู เอาเหล้าไปจ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ให้มาช่วย มันก็ช่วยไม่ได้หรอก มันทำโง่ ๆ ไปอย่างนั้น
เองแหละ.

พุทธบริษัทไม่ต้องอ้อนวอนในทำนองนี้นะ ถ้าพุทธ-
บริษัทจะ อ้อนวอนตามแบบพุทธบริษัท ก็คือสมักร
ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ตรงตามพระพุทธรูปประสงค์ ตามคำสั่ง
สอนของพระองค์ นั่นแหละคืออ้อนวอน. อย่ามานั่งทำพิธี
อ้อนวอน เหมือนที่เข้อ้อนวอนผีสาวเทวดากันอย่างนั้นเลย
บวชการ ไม่มีประโยชน์ ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหนจะช่วย เพียงแต่
ทำการอ้อนวอน, ถ้าช่วยก็เป็นศักดิ์สิทธิ์กินสินบน ใช้ไม่ได้;
ถ้าเราทำตัวให้น่าช่วย คือ ปฏิบัติดี แล้วมันช่วยเองทันที มัน
ช่วยอยู่ในตัวมันเอง โดยกฎของอิทัปปัจจยตา.

ขอให้ทุกคนพวกเราทุกคน ทำตนให้น่าช่วย ทำตน
ชนิดที่ไม่น่าช่วย พระเจ้าน่าช่วย, มันก็ช่วยในตัวเองทันที
โดยกฎของอิทัปปัจจยตา เพราะว่าพระเจ้าสูงสุดนั้นก็คือกฎ
ของอิทัปปัจจยตา เมื่อเราปฏิบัติตามกฎนั้น ก็คล้ายกับอ้อน-
วอนอยู่แล้ว มันก็ช่วยพร้อมกันเลย; ปฏิบัติตนให้ดี ให้ถูกต้อง

ให้ควรว นั่นคือทำตนให้น่าช่วย แล้วมันก็ช่วยทันที พร้อม
 อยู่เสมอที่จะช่วย. เปรียบเหมือนว่าแสงสว่าง หรือว่าอากาศ
 ที่มันอยู่ทั่วไปในบรรยากาศ เราเปิดหน้าต่าง เปิดประตู มัน
 เข้ามาทันที ไม่ต้องเชิญ แสงแดดแสงสว่างก็เข้ามาทันที ถ้า
 เราเปิดประตูเปิดหน้าต่าง; แต่ถ้าเราปิดประตู ปิดหน้าต่าง
 เสียด้วยวิชา มันก็เข้ามาไม่ได้ มันก็ช่วยไม่ได้. อากาศดี ๆ
 สำหรับหายใจ เราเปิดประตูเปิดหน้าต่าง มันก็เข้ามาทันทีเลย
 ไม่ต้องอ้อนวอนว่าเข้ามา, เราก็ได้อากาศดีหายใจ เพราะว่าเรา
 ทำตัวถูกต้อง ทำตัวให้น่าช่วย มันก็เข้ามาช่วยเอง.

เราจงปฏิบัติต่อพระเจ้าคือกฎของอิทัปปัจจยตา ให้
 ถูกต้องในลักษณะอย่างนี้, เราก็มีพระธรรม พระธรรมจริง
 ไม่ใช่พระธรรมปลอม ไม่ใช่กระดาษ ไม่ใช่ใบลานเอาไว้ทำ
 รังหนู แล้วก็ให้ ๆ ๆ แล้วก็ว่าช่วย ๆ ๆ. ปฏิบัติธรรม
 คือปฏิบัติถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา อันเป็น
 ธรรมะสูงสุดที่พระพุทธเจ้าก็ยอมเคารพ, สิ่งที่พระพุทธเจ้า
 ยอมเคารพนั่นแหละ เราเอามาปฏิบัติ แล้วมันก็ช่วยพร้อม
 กันไปในตัว, ฉะนั้น ถ้าใครสวด *กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา*
 แล้วระวังให้ดี ๆ นะ มันจะเป็นไสยศาสตร์ไปไม่ทันรู้. ขอ

ให้แน่นลงไปว่า เราทำถูกต้องแล้ว แล้วท่านก็ช่วยพร้อมกันไปในตัว, ครั้งแรกถ้าอยากจะอ้อนวอน ก็อ้อนวอนด้วยการพยายามปฏิบัติให้ดีที่สุด ให้ตรงตามเรื่องของท่าน. ถ้าเราจะอ้อนวอน ถ้าเราจะขอร้อง เราจะต้องปฏิบัติให้ถูก ตรงตามกฎของพระธรรม แล้วท่านก็จะช่วยในทันที พระธรรมที่ปฏิบัติกันนั้นแหละ จะช่วยพร้อมกันไปทันที ไม่ต้องรอ, ที่เรียกว่า อกาลิโก หมายความว่าอย่างนี้ พอปฏิบัติก็ได้ผลทันที ไม่ต้องรอ.

ความสัมพันธ์ ของพระพุท พระธรรม พระสงฆ์.

นี่ พระธรรมกับพระพุทเจ้าสัมพันธ์กันอยู่ อย่างไม่มีทางแยกกันได้ พระพุทเจ้าแท้จริงคือตัวปัญญาที่มีอยู่ในจิต ที่มีความรู้ที่ปบ้ัจจยตา, อิที่ปบ้ัจจยตาเป็นพระธรรม ปฏิบัติธรรมก็คือปฏิบัติอิที่ปบ้ัจจยตา มันก็ช่วยทันที เหมือนกินเหล้าเข้าไปก็เมาทันที ไม่ต้องขอร้องว่าให้เมา กินยาพิษเข้าไปก็ตายทันที ไม่ต้องขอร้องว่าให้ตาย, กินยาแก้โรคถูกต้อง มันก็หายแหละ ไม่ต้องขอร้องว่าให้หาย. ฉะนั้น

มีพระธรรมสูงสุด คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และท่านเคารพนับนั้นแหละ เอมามาช่วยเรา เอมามีในเรา เอมามาสำหรับให้เรารู้ แล้วก็ปฏิบัติอยู่ มันก็ช่วย ให้หมดกิเลส ให้เป็นพระอรหันต์ไปเลย.

ที่^๕มองดูพระสงฆ์กันอีกทีหนึ่ง คือผู้ที่รู้ตามพระพุทธเจ้า ไม่ได้รู้เอง ถ้ารู้เองเป็นพระพุทธเจ้า, เคียวนี้ไม่ได้รู้เอง ศึกษาจากพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติอย่างเดียวกัน นี่จึงมีจำนวนมาก เมื่อพระพุทธเจ้ามีเพียงองค์เดียว. พระสงฆ์ก็มีมาก เป็นหมู่คณะที่มีโชคดี ได้มีโอกาสได้รู้ ได้เข้าใจในธรรมะสูงสุด คือกฎอิทัปปัจจยตา คับทุกข์ได้ ต่างคนต่างก็คับทุกข์ของตน ๆ ได้ รวมกันแล้วเป็นพระสงฆ์, มันก็อยู่ที่จิตใจอีกแหละ ไม่ใช่เปลือกร่างกาย.

พระสงฆ์ก็หมายถึงจิตที่รู้ตามพระพุทธเจ้า รู้อิทัปปัจจยตาแล้วดับทุกข์ได้, เป็นบัญญัติอย่างเดียวกัน แต่เป็นบัญญัติสมุนของบัญญัติใหญ่ คือพระพุทธเจ้า เป็นบัญญัติลูกน้องของหัวหน้า คือบัญญัติของพระพุทธเจ้า, นี้เรียกว่าหมู่สงฆ์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ คับทุกข์ได้เหมือนพระพุทธเจ้า. อยู่ที่ไหนล่ะ ? ก็อยู่ในใจของคนอีกนั่นแหละ ; อย่าไปหา

ตามวัดตามวา ซึ่งมันก็ยังเป็นเปลือก เราจะไปหาในใจของเขา
ได้อย่างไร หาไม่พบหรอก ต้องหาในใจของเราซิ.

เมื่อเราปฏิบัติตัวอย่างนั้นแล้ว ก็รู้จักพระสงฆ์ คือรู้
รู้เหมือนพระพุทธเจ้ารู้ ตับทุกข์ได้เหมือนพระพุทธเจ้าตับ อยู่
ในใจของเรา, นี่คือการพบพระสงฆ์ภายใน ว่าเรามีพระสงฆ์
อย่างนี้อยู่ที่หัวใจ หรือว่าอยู่ที่ความรู้ อยู่ที่ปัญญาที่มีในหัวใจ.
ครั้นรู้จักพระสงฆ์ในภายในอย่างนั้นแล้ว จึงค่อยหยั่งออกไปภาย
นอก เทียบออกไปในภายนอก ว่าคนอื่นก็ต้องอย่างนี้เหมือน
กัน, ถ้าเราภายในเห็น ภายในเป็น ก็อาจจะเทียบเคียง
ออกไปภายนอกได้. ข้อนี้มักกล่าวเป็นหลักในพระบาลี
ดูข้างในพบ แล้วก็จะค่อยเทียบเคียงออกไปดูข้างนอก คือ
ของคนอื่นได้.

เดี๋ยวนี้เราเทียบเคียงไปถึงใจ หัวใจของพระพุทธเจ้า
ได้ เมื่อเรารู้จนดับกิเลสได้เท่าไร เรารู้ความหมดไปแห่งกิเลส
รู้ผลของหมดกิเลสมีความสุขเป็นอย่างไร เป็นอย่างนี้, แล้วก็
เทียบเคียงไปถึงหัวใจของพระพุทธเจ้าได้ หรือเทียบเคียงไปถึง
องค์พระธรรม ที่กำลังทำหน้าที่อย่างนั้นได้. เราจึงรักพระ-

พุทธเจ้า รักพระธรรม, เชื่อพระพุทธเจ้า เชื่อพระธรรม, มอบกายถวายชีวิตแก่พระพุทธเจ้า แก่พระธรรม และแก่หมู่สงฆ์ที่ปฏิบัติเช่นนี้ได้ก่อนเรา. ถ้าเราปฏิบัติเช่นนี้ได้เหมือนกัน เราก็จะเข้าไปรวมอยู่ในหมู่สงฆ์นั้นแหละ, เมื่อถือว่าเทียบเรายังทำไม่ได้ เราก็ยึดเอาผู้ที่เขาทำได้ก่อนเรา เป็นหมู่สงฆ์ เป็นพระสงฆ์, รู้ได้โดยใจเรา เราจะเข้าถึงพระสงฆ์ชนิดนั้นได้ ด้วยจิตใจของเราเป็นอย่างนั้นด้วยเหมือนกัน.

พระรัตนตรัยภายใน.

ฉะนั้นเราจะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้โดยจิตใจที่เข้าถึงสิ่งนั้น ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยการ ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยมือคลำ มันรู้ไม่ได้, มันต้องรู้ด้วยจิตใจ ที่อบรมดี ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. จิตใจที่ได้อบรมดีอย่างนี้ นั้นแหละจะรู้ จะเข้าถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จริง คือความรู้ชนิดนั้น, แล้วจะรู้จักพระธรรมจริง คือความเป็นเช่นนั้น ความรู้เช่นนั้น ความเป็นเช่นนั้น, จะเข้าถึงพระสงฆ์ คือผู้ที่ทำได้เช่นนั้น จำนวนใหญ่หมู่ใหญ่ ที่ทำตาม

พระพุทธเจ้า ต่อเมื่อเรารู้ว่า เรานี้ได้ทำอย่างนั้น ได้หมดกิเลสอย่างนั้น ได้ประสบความสำเร็จ เพราะหมดกิเลสอย่างนั้น.

ฉะนั้นจึงมีกล่าวสรุปไว้ในพระบาลี จะเป็นพระพุทธ-
 ภาชิตด้วยซ้ำว่า จะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต่อเมื่อ
 คนนั้นปฏิบัติดับกิเลส ดับทุกข์ได้ พอสสมควรหรือสิ้นเชิง,
 ถ้าพูดกันอย่างตรงไปตรงมาถือว่า จะรู้จักพระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ์แท้จริงได้ ก็ต่อเมื่อคนนั้นเป็นพระอรหันต์เอง
 แล้ว. จะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แท้จริงถึงที่สุด
 ได้ หรือว่ายังไม่ถึงที่สุด แต่ก็รู้อย่างตรงจุด ถูกต้องแน่นอน
 ว่ามันเป็นอย่างนั้น ๆ กิเลสเป็นอย่างนั้น ไม่มีกิเลสเป็น
 อย่างนั้น เพราะว่าตัวเองทำได้ กำจัดกิเลสออกไปได้เท่าไร
 ก็รู้จักความไม่มีกิเลสมากขึ้นเท่านั้น, รู้จักความไม่มีกิเลสมาก
 เท่าไร ก็รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น.
 รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่มีอยู่ในหัวใจของเรา
 เมื่อไร ก็เมื่อเราทำได้อย่างนั้น.

นี่ จึงพูดเถอะว่าพระรัตนตรัยอยู่ที่ไหน พระรัตนตรัย
 ก็อยู่อย่างที่ว่า, พระรัตนตรัยอยู่ที่ไหน พุทธศาสนาก็มี

อยู่ที่นั่น. พระพุทธศาสนาก็คือพระธรรมในชั้นตอนต่าง ๆ กัน พระธรรมที่เป็นปริยัติเป็นความรู้ ก็เรียกว่าพระศาสนาที่เป็นปริยัติ, เมื่อเอาความรู้มาปฏิบัติก็เป็นพระศาสนาในชั้นที่เป็นการปฏิบัติ, ปฏิบัติแล้วได้ผลของการปฏิบัติ ก็เป็นพระศาสนาในชั้นปฏิเวธ. ถ้าเหล่านี้ท่านทั้งหลายได้ยินแล้ว อากมาพูดหลายสิบครั้งแล้ว ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ปริยัติคือเรียนให้รู้ ปฏิบัติคือปฏิบัติลงไป ปฏิเวธคือได้ผลจากการปฏิบัติมา. มีปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธที่ไหน ก็มีศาสนาที่นั่น เมื่อนั้น และเท่านั้น, เราเรียนรู้เท่าไร ปฏิบัติได้เท่าไร ได้ผลเท่าไร เราก็มีพระศาสนาเท่านั้น, เราทำได้ที่ไหน มันก็มีที่นั่น, เราทำได้เมื่อไรมันก็มีเมื่อนั้น.

ขอให้มองเห็นชัดอย่างนี้ แล้วก็ไม่ต้องเที่ยวคว่ำหาพระรัตนตรัยนอกร่างกายตน แล้วก็ไม่ต้องเที่ยวคว่ำหาพระศาสนานอกกายตน จะไม่ต้องเที่ยวคว่ำหาพระศาสนานอกกายตนอีกต่อไป; แต่จะคว่ำหาพระพุทธศาสนาในภายใน ซึ่งเป็นอันเดียวกันกับ พระรัตนตรัยที่เรามีอยู่ในภายใน. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือพระรัตนตรัยมีอยู่ในภายใน มีอยู่ที่จิตที่เป็นอย่างนั้น, แล้วเราเรียนรู้ ปฏิบัติได้ผล

อย่างนั้น มันก็มีพระรัตนตรัยที่นั่น มีพระพุทธรูปศาสนาที่นั่น;
 อย่าไปมีพระพุทธรูปศาสนาภายนอก ที่โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์,
 อย่าไปมีพระสงฆ์ที่ลูกชาวบ้านห่มเหลือง อย่ามีพระธรรมที่
 หนังสือหรือใบลาน. ขอให้ทั้งสามอย่างนี้ไปรวมจุกอยู่ที่จิตใจ
 ที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นความรู้จนถึงกับทนอยู่ไม่ได้
 ต้องปฏิบัติ ปฏิบัติแล้วก็ได้ผลแห่งการปฏิบัติ พระรัตน-
 ตรัยอยู่ที่นั่น พระพุทธรูปศาสนาก็อยู่ที่นั่น.

นี่ วันนี้เป็นวันสำคัญ, เราต้องพูดจริงกันแล้ว พูด
 อ้อมก้อมอยู่ไม่ได้แล้ว มันจะตายเสียก่อนไม่ทันรู้, ก็ต้องพูด
 จริง ซึ่งพูดอย่าให้ทันตาย ให้คนเหล่านั้นได้รู้เสียก่อนตาย ว่า
 พระพุทธรูปศาสนาอยู่ที่ไหน พระรัตนตรัยก็อยู่ที่นั่น. มันจะ
 หยาบคายไปบ้างก็ให้อภัยคนพูด เพราะว่าจะประหยัดเวลาจะ
 พูดเร็ว ๆ อย่าให้ตายเสียก่อน, อย่าให้ชายหน้าคนบางพวก
 ที่เขาเรียนที่หลัง เขาสนใจที่หลัง เขารู้มากกว่าเรา เราเรียน
 กันมาหลายชั่วคน บู้ ย่า ทา ยายแล้วยังไม่รู้, ถ้าเผอิญใครเขา
 มาเรียนเดี๋ยวนี้พักเดียวเขารู้ แล้วเราก็น่าละอาย. อาตมา
 กลัวอย่างนี้ แล้วละอายแทนอย่างนี้ จึงรีบพูด, ถ้าพูดอ้อม-
 ก้อม พูดเพราะ ๆ พูดอ้อมก้อม มันก็รู้ยาก. ขออภัย พูด

อย่างที่เรียกว่าตกลงหนังหัวกันเลย หยาบคายไหม? พุคอย่าง
ตกลงหนังหัวกันเลย มันอยากโง่งนี่, ฉะนั้น ขอพุกกันตรง ๆ
เร็ว ๆ รุนแรง อย่างว่าตกลงหนังหัวกันเลย.

บททวน.

นี่คือเรื่องที่พุกเป็นครั้งที่ ๒ ของวันอาสาฬหบูชาใน
วันนี้, ขอทบทวนว่า เป็นการพุกที่บอกให้รู้ว่า พระรัตนตรัย
นั้นแหละคือพุทธศาสนา, พระรัตนตรัยตัวจริงไม่ได้อยู่ที่
วัตถุ ไม่ได้อยู่ที่พิธีทอง ไม่ได้อยู่ที่ของภายนอก, พระ-
รัตนตรัยอยู่ที่ความรู้อันถูกต้องของสติปัญญา ที่มีอยู่ที่
จิตใจที่อบรมดีแล้ว ที่ได้อาศัยร่างกายที่ได้อบรมดีแล้ว. ร่าง
กายของเรามีศีล วาจาของเรามีศีล อบรมดีแล้ว ก็เป็นที่ตั้ง
แห่งจิตใจ ที่จะได้อบรมให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะเกิดปัญญา ญาณ
ยถาภูตญาณ รู้ตามที่เป็นจริง; ในยถาภูตญาณที่รู้ตามที่เป็น
จริง จะมีพระพุทธรูปจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง คือ
เป็นความรู้ที่คับทุกข์ได้ ตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา. เมื่อ
พระรัตนตรัยอยู่ที่หัวใจที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญา ศาสนาก็อยู่
ที่นั่น.

ศาสนาที่แท้จริง อยู่ข้างใน อยู่ในใจ อยู่ที่ใจของ
 ผู้ที่เล่าเรียนแล้ว ปฏิบัติแล้ว ได้ผลแห่งการปฏิบัติแล้ว.
 เรื่องปฏิบัติเมื่อถึงที่สุดแล้วมันอยู่ที่ใจ เรื่องปริยัติเมื่อรู้ถึง
 ที่สุดแล้วมันก็อยู่ที่ใจ ปฏิเวธได้รับผลก็ต้องได้รับด้วยใจ,
 ฉะนั้น ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จึงอยู่ที่ใจ เช่นเดียวกับที่
 พระรัตนตรัยก็อยู่ที่ใจ. ฉะนั้นใจนึกเดียวดวงเดียวสำคัญมาก
 เลย เป็นที่อยู่ของทุกสิ่ง, นรก สวรรค์ก็อยู่ที่นั่น อะไรๆ ก็
 อยู่ที่นั่น พระรัตนตรัยก็อยู่ที่นั่น พระศาสนาก็อยู่ที่นั่น ;
 มันผูกตรงไปหน่อย เพื่อประหยัดเวลา. ถ้าเราจะผูกกันแต่
 ภายนอก เอาพระสิทธัตถะเป็นพระพุทธรเจ้า ก็เผาแล้ว เหลือ
 แต่พระธาตุแล้ว แล้วก็หาตัวไม่พบแล้ว, ถ้าอยู่ที่อื่นเดีย
 ไม่มาอยู่ที่เมืองไทย.

เดี๋ยวนี้เราจะต้องรู้ พระพุทธรเจ้าพระองค์จริง ที่อยู่
 ทุกหนทุกแห่ง เมื่อใดจิตใจรู้กฎอิทัปปัจจยตา พระพุทธร-
 เจาก็อยู่ที่นั่น, เป็นคนไทยก็ได้ เป็นแขกก็ได้ เป็นฝรั่ง
 ก็ได้ จะเป็นใครก็ได้ เป็นผู้รู้โดยแท้จริงซึ่งอิทัปปัจจยตา กฎ
 แห่งความเกิดทุกข์และดับทุกข์ พระพุทธรเจ้าก็อยู่ที่นั่น
 พระธรรมก็อยู่ที่นั่น พระสงฆ์ก็อยู่ที่นั่น, เมื่อสามองค์นี้

อยู่ที่ไหน พระพุทธศาสนาที่แท้จริงก็อยู่ที่นั่น. เคี้ยววัน
เราหวังจะอยู่ที่เปลือก ที่เปลือก เห็นแต่เปลือก, ที่พระเจดีย์
โบสถ์ วิหาร อะไรต่าง ๆ แม้แต่พระพุทธรูป จะสร้างกันให้
มาก ให้เต็มโลก ก็ไม่เป็นพระพุทธเจ้าได้ ไม่ช่วยให้เข้าถึง
พระพุทธเจ้าได้.

เมื่อเขาบรรลุประอรหันต์กัน ไม่มีพระพุทธรูปสัก
องค์เดียว; มีพระพุทธเจ้า แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า อย่า
เอาร่างกายฉันเป็นพุทธรนะ ให้เอาธรรมะเป็นพุทธรนะ, ผู้ใด
เห็นธรรมะผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรมะ, ท่าน
ไม่ให้เอาร่างกายของท่านเป็นธรรมะ ให้เอาธรรมะเป็นพระ
พุทธเจ้า, นี่เขาไม่เคยมีพระพุทธรูปกันสักองค์เดียว เขาก็ยัง
บรรลุมรรคผลกันได้.

เดี๋ยวนี้เรามีโบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ พระพุทธรูปกัน
มากเกินไป กลายเป็นไสยศาสตร์ไป, สร้างด้วยความหวัง
จะให้ช่วย ไปกราบไหว้อ้อนวอนจะให้ช่วย ตามแบบของไสย
ศาสตร์; ต้องเก็บไว้ให้คนบ้ญญาอ่อน เพราะไม่รู้ว่าเอา
คนบ้ญญาอ่อนไปทิ้งเสียที่ไหน มันยังมีอยู่ในโลก ก็เลย

ต้องมีไสยศาสตร์ไว้ให้คนบัญญัติอ่อน ไม่ใช่สาวกของพระ-
พุทธเจ้า.

สาวกของพระพุทธเจ้าต้องเป็นคน มีปัญญากล้าแข็ง
ตามหลังพระพุทธเจ้า ไม่ต้องการไสยศาสตร์, จึงขอเตือนว่า
แม้จะจุดธูปจุดเทียน บูชาพระพุทธรูป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ
พระพุทธเจ้า ก็ขอให้ทำให้ถูกต้อง อย่าให้เป็นไสยศาสตร์เลย,
อย่าให้หนีไปในทางสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยอย่างนั้นอย่างนี้ ตาม
แบบของไสยศาสตร์. จงทำด้วยจิตใจที่รู้ในพระคุณของพระ-
พุทธเจ้า อนุโมทนาพระคุณ สรรเสริญพระคุณ กราบลงไป
ด้วยคิดว่า จะปฏิบัติตามยิ่งๆขึ้นไป; ไม่ได้กราบอย่างเชื่อ
เชิญให้มาช่วย ที่เชื่อเชิญทางไสยศาสตร์.

เพราะฉะนั้นขอให้ไปสะสางตัวเองกันเสียใหม่, ถ้า
ใครเคยกราบพระพุทธเจ้าอย่างไสยศาสตร์ รีบเปลี่ยนเสียเร็วๆ,
กราบพระพุทธรูปอย่างไสยศาสตร์ รีบเปลี่ยนเสียเร็วๆ ให้เป็น
กราบอย่างพุทธศาสตร์ ก็สำนึกในพระคุณของพระองค์.
กราบลงไป เพิ่มความเชื่อ เพิ่มความกล้าหาญ เพิ่มความพาก
เพียร ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่ได้ตรัสรู้, แล้วก็จะได้ค่อยๆ

กลายเป็น ก่อๆ กลาย ก็คือการเกิดใหม่ โดยโอปปาติกะ เป็นพระสงฆ์จริง หรือเป็นพระพุทธรเจ้าองค์น้อยๆ ตามหลังพระพุทธรเจ้าองค์ใหญ่ เรียกว่าเป็น *อนุพุทธะ*. พระพุทธรเจ้าองค์น้อยตามหลังพระพุทธรเจ้าองค์ใหญ่ เป็นอย่างนี้ได้ก็โดยโอปปาติกะ เกิดทางจิตใจ เคี้ยวนี้ ที่นี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว ; ใครรอต่อตายแล้วเป็นคนโง่ที่สุด โง่ที่สุดในโลก, ในเมื่อมันทำเอาได้ที่นี้และเคี้ยวนี้ แล้วไปรอต่อตายแล้ว จะไม่เรียกว่าคนโง่ที่สุดอย่างไร.

วิธีพ้นจากความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ฉะนั้น ขอให้รีบศึกษา ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง, ปฏิบัติเต็มที่ ได้รับผลกันที่นี้และเคี้ยวนี้ ในลักษณะที่เป็น *สันติปฏิโก อกาลิโก เอหิภัสสิโก โอปนยิโก บัณฑิตัง เวทิตัพโพ* เรื่องก็จบ มันจบเร็ว. พระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์อยู่ในใจ พระศาสนาอยู่ในใจ ใจก็เปลี่ยนเป็นพระพุทธรเจ้าองค์น้อยๆ หรือว่าเป็นพระสงฆ์เต็มๆ พระธรรมมีอยู่ในนั้น, ก็ครบหมดแหละ พระรัตนตรัยมีอยู่ในนั้น พระศาสนาก็มีอยู่ในนั้น มันก็เลยไม่มีความทุกข์ ; ความรู้เรื่องอทิปปัจจยตามีอยู่ที่

ไหน ที่นั่นไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย
 ภัย. เคียงวันเรามาบัดคือความทุกข์เป็นของแท้แน่นอน
 มีความทุกข์แล้วก็ร้องห่มร้องไห้; ไม่รู้อิทัปปัจจยตาว่า อ้อ
 มันเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง, เรื่องเกิด เรื่องแก่ เรื่องเจ็บ
 เรื่องตาย มันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎอิทัปปัจจยตา.

เราอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร แล้วเรา
 ก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย คือไม่เห็นเป็นตัวตน
 สำหรับจะเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เห็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา
 ที่ปรุงแต่งขั้นธ ธาตุ อายตนะ ไม่มีตัวเรา ที่จะเกิด จะแก่
 จะเจ็บ จะตาย; เจ็บไข้มาถึง ก็ดูเป็นกระแสอิทัปปัจจยตา,
 ถ้าจะต้องตาย ก็เห็นเป็นกระแสอิทัปปัจจยตา ไม่ใช่ตัวกู ไม่
 มีตัวกูสำหรับจะตาย ไม่มีตัวกูสำหรับจะอยู่ ไม่มีตัวกูสำหรับ
 จะเกิด มีแต่การปรุงแต่งโดยกฎของอิทัปปัจจยตา ดิน
 น้ำ ลม ไฟ หรืออณู ปริมาณ ก็ตามใจ เป็นไปตามกฎของ
 อิทัปปัจจยตา. นี้ เรียกว่าได้อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณ-
 มิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความ
 เกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความแก่,
 สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความตาย, สัตว์

ที่มีอะไร ๆ เป็นความทุกข์ ก็ะพ้นจากความทุกข์. อย่างมา
 หนึ่งทอกหลักฝั่งตัวเองว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่พ้น
 ความแก่ไปได้ แล้วก็ร้องไห้โฮ ๆ. เราก็มีความเจ็บเป็น
 ธรรมดา ไม่พ้นความเจ็บไปได้ นิ่งร้องไห้โฮ ๆ. อย่างนี้
 ไม่มีทางที่จะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสไว้ชัดว่า อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ที่มีความเกิด
 จะพ้นจากความเกิด ที่มีความแก่จะพ้นจากความแก่ ที่มีความ
 เจ็บจะพ้นจากความเจ็บ ที่มีความตายจะพ้นจากความตาย แล้ว
 ทำไม่ไม่เอาเล่า. วิชาที่พระพุทธเจ้าผู้รู้ที่ป้บัจจยตา เคารพ
 ภาวนาที่ป้บัจจยตา เอาการสอนเรา เราก็รับเอา แล้วก็เคารพ
 ภาวนาที่ป้บัจจยตาเหมือนพระพุทธเจ้า ก็ได้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน
 อาศัยความรู้จากภาวนาที่ป้บัจจยตา เอาชนะกิเลสและความทุกข์
 ได้ เรื่องมันก็จบกัน.

นี่ วันนั้นเป็นวันอาสาฬหบูชา วันเพ็ญแห่งเดือน
 อาสาฬหะ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าท่านได้มอบหมายประทานให้
 ซึ่งความรู้เรื่อง ภาวนาที่ป้บัจจยตา แก่บ้ญจกัศย์ทั้งห้า ซึ่งเรา
 เรียกว่า อริยสัจสี่ ที่จริงก็คือภาวนาที่ป้บัจจยตา. มีบาลีบาง
 แห่งเรียกอริยสัจสี่ว่า ตถาสี ตถาคีคือตถาตา ก็คืออหิที่ป้บัจจย-

ตา, ทาสี อริยสัจสี่ พระพุทธเจ้าท่านได้มอบให้โลกในวันนั้น โดยบัญญัติจักษุเป็น ผู้รับแทนคนทั้งโลก แล้วก็สืบท่อมาถึงพวกเรา.

เอาละ เป็นอันว่า วันนี้เป็นวันอาสาฬหบูชา จัดขึ้นเพื่อบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้า ผู้ได้มอบหมายความรู้เรื่องอทิปปัจจยตา ที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วเคารพ แล้วก็แจกจ่าย; ฉะนั้น เราควรจะต้องรำลึกถึงพระคุณอันใหญ่หลวงของพระองค์ในวันนี้ แล้วสนองพระคุณ ทอบแทนพระคุณ ด้วยการรับเอาไปปฏิบัติ, ก็จะเกิดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นในหัวใจของเรา, เรื่องจบ.

หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะได้เข้าใจเรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เพิ่มขึ้น ๆ ๆ ไม่หยุดอยู่เหมือนกับที่เรียนกันมาเมื่อเป็นเด็ก ๆ แล้วมันก็ตายตัวอยู่ที่นั่น. เคี้ยวนี้มาแรงให้มันงอกงามเจริญสูงขึ้น ๆ ๆ จนเราจะได้มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อันแท้จริง, แล้วก็อยู่ในหัวใจเรา ไม่ต้องแขวน ไม่ต้องอะไร ก็ติดอยู่ในหัวใจตลอดไป. นี้ จะสำเร็จประโยชน์ อุกุศลมาทำพิธีอาสาฬหบูชา ก็จะได้รับประโยชน์คุ้มค่า ไม่เปลืองเปล่า ไม่เหนื่อยเปล่า, เพราะได้

เข้าถึงสิ่งที่พระองค์ทรงประทานให้ในวันนี้ คือ ความรู้เรื่อง กฏอิทัปปัจจยตา, ตถาตา อวิตถตา อนัญญตถา ฐัมมัญญิตถา ฐัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปาโท ชื่อยาวเพ็ชร์ เรียกสั้น ๆ ก็เหลือคำเดียวว่า อิทัปปัจจยตา; เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นมา แล้วก็ควบคุมอยู่ในทุก ๆ ปริมาณของสิ่งนั้น, พระเจ้าที่แท้จริงของพุทธบริษัท จริงกว่าพระเจ้าไหน ๆ หมก. อย่าไปหลงว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า; ถูกแล้วไม่มีพระเจ้าอย่างคน ไม่มีพระเจ้าหนวดยาวถือไม้เท้าหลังโกง นั้นไม่มีจริง แต่ว่าพระเจ้าที่แท้จริงคือกฏของอิทัปปัจจยตานี้ เรายิ่งกว่ามี มีอยู่ในทุก ๆ ปริมาณในร่างกายนี้ ทุก ๆ อนุภาคของจิตใจ, ทุก ๆ ส่วนของชีวิตนั้นแหละ มันมีพระเจ้าอิทัปปัจจยตาควบคุมอยู่.

ขอให้ ปฏิบัติให้ตรงตามกฏ แล้วก็จะไม่มีความทุกข์เลย กิเลสจะอยู่ไม่ได้, โดยอาศัยความรู้ที่ถูกต้องตามกฏของอิทัปปัจจยตานี้ ทำลายกิเลส หรือว่าบ่วงกันไม่ให้ กิเลสเกิดขึ้นมาได้อีกเป็นอันขาด, ทำให้จิตประภัสสรนั้นเป็นจิตประภัสสรตายตัว ไม่ให้โอกาสที่อุปกิเลสจะเกิดขึ้น ทำให้เศร้าหมอง; ก็หมกบัญญาแหละ อย่าเอาอะไรให้มากกว่า

นั้นเลย เอาเพียงความไม่มีความทุกข์อีกต่อไป ก็พอแล้ว, ชิน
 เอามากกว่านั้นบ้าง ชินเอามากกว่านั้นจะบ้าง เอาเพียงไม่มี
 ความทุกข์เลยพอแล้ว.

เอาละ, อาตมาก็พุทธรุนแรงไปสักหน่อย นี้ ที่ได้ขอ
 อนุญาตพุทอย่างปราชญ์กถารธรรม, ถ้าพุทอย่างเทศน์ แสดงธรรม
 เทศนาแบบเทศน์ พุทอย่างนี้^๕ได้เมื่อไรเล่า เพราะว่าถ้า
 เทศน์ ก็ต้องพุทให้เรียบร้อยกว่านี้ ให้ไพเราะกว่านี้ ตามแบบ
 ของคำเทศน์; ต้องขอโอกาสพุทอย่างปราชญ์กถารธรรม พุท
 อย่างตรงไปตรงมา อย่างตกลงหนึ่งหัวกันเลย นั้นแหละ
 ขอโอกาสอย่างนี้แหละ. เป็นอันว่า การบรรยายเรื่อง
 พระรัตนตรัยนั้นแหละคือพุทธศาสนา สมควรแก่เวลา
 แล้ว.

ขอยุติการบรรยายตอนหัวค่ำไว้แต่เพียงนี้ ถ้าอย่างไร
 ก็จะได้พูดกันอีกที่ตอนดึก.

หนังสือชุดหมอนล้อธรรมจักร

ลักษณะแห่งธัมมิกภาพ

นักศึกษา ผู้ถือโอกาสวช เพื่อการศึกษาธรรมเป็นพิเศษ ทั้งหลาย,
การบรรยายเรื่องธรรมศาสตร์สำหรับโลกปัจจุบัน เป็น
ครั้งที่ ๑๔ นี้ ผมจะกล่าวโดยหัวข้อย่อว่า ลักษณะแห่งธัมมิก-
ภาพ หรือภาวะที่ประกอบด้วยธรรม. นี้เป็นทั้งลักษณะของ
สิ่งที่เรียกว่าธรรมศาสตร์, ลักษณะของวิธีใช้ธรรมศาสตร์
และลักษณะของผลที่เกิดขึ้น จากการใช้ที่ถูกต้อง.

ทบทวน

การบรรยายนี้เป็นครั้งสุดท้าย ขอให้ทบทวนการบรรยาย
ที่แล้วมา เพื่อความเข้าใจที่ต่อเนื่องกัน. นับตั้งแต่การบรรยาย

คำบรรยายพิเศษแก่นักศึกษาที่อุปสมบทภาคฤดูร้อน. ประจำวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๗

ครั้งแรกที่สุดซึ่งมีหัวข้อว่า *บวชเพื่อการฝึกการใช้ธรรมศาสตร์*; ถ้าบวชอย่างอื่นจะได้ผลไม่คุ้มกันสำหรับการบวชทำนองนี้คือบวชชั่วเวลาอันสั้นแล้วก็จะกลับไปเผชิญโลกในเพศของฆราวาสอีก.

อยู่ในโลกเต็มไปด้วยปัญหา จึงต้องมีสิ่งที่สามารถตัดปัญหานั้น ๆ; นี้เราเรียกสิ่งนั้นว่า ธรรมศาสตร์ คืออาวุธที่มีคมของธรรมะ หรือตัวธรรมะนั้นเอง เป็นอาวุธที่มีคม.

บวชแล้วก็มีโอกาสศึกษา ด้วยการฝึก ไม่ใช่ศึกษาด้วยการฟัง หรือการจำไปล้วน ๆ. ฉะนั้นขอให้จดจำการฝึก หรือความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไปให้ดี ๆ; เพราะว่าคนไม่ค่อยจะยินดี ในการฝึกซึ่งลำบาก แล้วเกิดการตามใจตัวเอง ไม่อยากจะทำลำบาก ก็แก้ปัญหอะไรไม่ได้ ยิ่งทำไปมันก็ยิ่งผิด.

ธรรมศาสตร์มีความหมายกว้าง ถึงกับว่าจะต้องใช้แก้ปัญหทุกอย่างได้จริง และมีกำลังมาก ในขั้นที่จะช่วยโลกทั้งโลกได้ เพราะปัญหามันเนื่องกันทั้งโลก. เรียกชื่อธรรมศาสตร์ได้ด้วยคำๆเดียว ถ้าเราต้องการ คือคำว่า สัมมาทิฏฐิ.

สัมมาทิฏฐินี้ ยังแยกออกไปได้ เป็นกรณีๆ. สัมมาทิฏฐิ

ในขั้นต้น ๆ เพื่อจะอยู่ในโลกธรรมดาสามัญ ของบุดูชน, สัมมาทิฏฐิในเรื่องกรรม ซึ่งกำลังมีมิจฉาทิฏฐิกันอยู่เป็น ส่วนมาก กระทั่งเห็นว่ ทำดีไม่ได้ดี เพราะคนมันงเงิน ทำอะไร ก็ตาม ถ้าไม่ได้เงินแล้วก็เรียกว่า ไม่ใช่ดี หรือไม่ใช่ได้ผล.

แล้วสัมมาทิฏฐิในกฎของธรรมชาติทั้งหมด คือ อทิป- บัจจยดา ว่าเพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, มันก็เป็นไป ตามปัจจัยที่ถูกหรือผิด จากความประสงค์ที่แท้จริง. เดียวนี้เรา ก็ทำในทางที่ตามกิเลส อทิปปัจจยดาก็ช่วยได้เหมือนกัน ช่วย ให้มันไปทำตามกิเลส ก็ได้ผลเป็นเรื่องที่ว่า โลกนี้มันก็เต็มไปด้วย กิเลส.

ที่นี้สัมมาทิฏฐิเรื่องอริยสัจจ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์ และความดับทุกข์โดยตรง. เราก้เป็นมิจฉาทิฏฐิกันแต่ในทางที่ จะใช้วัตถุเป็นเครื่องดับทุกข์, ไปถึงขนาดที่ว่า ความทุกข์มันเกิด มาจากการลุ่มหลงในวัตถุ แล้วเรายังจะใช้วัตถุนั้นเอง เป็น เครื่องแก้ปัญห. มันก็ต้องกำหนดไว้ให้ดีๆ ว่าความทุกข์คือ อะไร? เหตุให้เกิดทุกข์คืออะไร? เหตุให้เกิดทุกข์มันเรื่องของ

กิเลส ความดับทุกข์มันต้องดับกิเลส. ทำอย่างไรจึงจะดับได้?
ก็ต้องเป็นอยู่ให้ถูกต้อง ซึ่งเรียกว่าธรรมศาสตร์นั่นเอง.

สรุปแล้ว สัมมาทิฏฐินี้มันช่วยให้อยู่ตรงกลาง. ไม่
เอียงไปฝายนั้น ไม่เอียงไปฝายนี้ ไม่มัวหลงแต่เรื่องสุดเหวี่ยงสุด
โต่ง ข้างนั้นข้างนี้ เช่นว่า ดายแล้วเกิดบ้าง ดายแล้วไม่เกิดบ้าง.
ถ้าอยู่ตรงกลาง มันก็มีแต่เหตุปัจจัยที่จะต้องเป็นไปอย่างไร มัน
ก็เป็นอย่างนั้น.

แม้ที่สุดแต่ว่า สิ่งทั้งปวงมี กับสิ่งทั้งปวงไม่มี จึงเกิด
ลัทธิยึดมั่นในสิ่งที่มี, หรือเกิดลัทธิที่ตรงกันข้าม ว่ามันไม่มีอะไร
เป็นลัทธิ nihilism ที่ได้เคยมีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล มันไม่มี
อะไร ไม่มีอะไร; อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก. มันก็ต้องมีเหตุปัจจัย หรือ
สิ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย, จะว่ามีโดยส่วนเดียวก็ไม่ได้ จะว่า
ไม่มีโดยส่วนเดียวมันก็ไม่ได้. นี่เป็นตัวอย่างของสัมมาทิฏฐิ ที่
จะต้องนำมาใช้กันให้ถูกต้อง อย่างจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสมัยนี้.

แล้วการใช้ธรรมศาสตร์ มีทั้งในรูปของศีลธรรมและ
ศาสนา ศีลธรรมเพื่อประโยชน์สังคมโดยส่วนใหญ่, ศาสนาก็

ประโยชน์ส่วนตัว ที่จะหลุดพ้นอย่างลึกซึ้งหรือสิ้นเชิง; แต่ก็ต้องเรียกธรรมศาสตร์ด้วยกันทั้งนั้น เพราะมันแก้ปัญหา หรือตัดปัญหาไปได้.

สิ่งนี้จะมี ต่อเมื่อมีการปฏิบัติ จะมีแต่เพียงรู้ๆเฉยๆ มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร. ในพุทธศาสนาก็มีการปฏิบัติ ซึ่งสรุปแล้วก็คือ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น; คนยังยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวตนหรือของของคน มากยิ่งขึ้นทุกที. การปฏิบัติทั้งหมด ในชั้นไหนก็ตาม ชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูงก็ตาม มันเป็นเรื่องของการปฏิบัติเพื่อถอนความเข้าใจผิด ว่าตัวตน ว่าของคน.

การปฏิบัตินี้ต้องพอเหมาะพอสมถูกต้อง จึงใช้คำว่า *ปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม*. ถ้าทำได้ก็เป็นการใช้ธรรมศาสตร์นั้นสำเร็จ สามารถที่จะปิดอบาย แล้วจะเปิดสวรรค์ จะฆ่ามาร คือกิเลส. แล้วยังตามไปทำลายช่องของมารนั้นได้อีก คือทำลายอนุสัยหรืออาสวะได้.

นี่ผลก็เกิดขึ้นเต็มที่ตามความมุ่งหมาย ทั้งส่วนบุคคล ส่วนสังคม และส่วนของมนุษยชาติโดยส่วนรวม ตามความประสงค์

ของพระเป็นเจ้า. ปัญหาทั้งหมดไป ทั้งปัญหาส่วนบุคคล ปัญหาส่วนสังคม และปัญหาส่วนของพระเป็นเจ้า ที่เรียกร้องต้องการได้ผลเป็นความหลุดพ้นจากปัญหาทั้งหลาย. แล้วก็หลุดพ้นถึงกับว่า มีอิสระในการที่จะเชื่อ ในการที่จะคิดหรือปฏิบัติ อย่างที่กล่าวไว้ใน*กาลามสูตร*. ทุกคนจะต้องระวัง เข้าใจให้ถูกต้อง แล้วใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง.

นี่สรุปความแล้วเป็นเรื่องหลุดพ้นทั้งนั้น หลุดพ้นทางกาย หลุดพ้นทางจิต หลุดพ้นทางวิญญาน คือทฤษฎีความคิดเห็น ที่ได้พูดกันมาแล้ว โดยสรุปแล้วก็เป็นอย่างนี้.

ลักษณะแห่งธัมมิกภาพ

นี่สิ่งสุดท้ายที่จะแนะหรือจะชี้ ก็คือลักษณะแห่งธัมมิกภาพ ภาวะที่ประกอบไปด้วยธรรม หรือเรียกสั้น ๆ ว่าธัมมิกภาพ. ลักษณะเช่นนี้จะต้องมีอยู่ในตัวธรรมศาสนานั้นเอง ถ้าไม่อย่างนั้นจะไม่ชื่อว่าธรรมศาสนา เพราะมีชื่อว่าธรรมะ แล้วก็ศาสนารายอยู่แล้ว: ศาสนาที่เป็นตัวธรรม หรือประกอบอยู่ด้วย

ธรรม หรืออย่างเป็นธรรม *ตัวธรรมศาสตร์* จึงประกอบอยู่ด้วย *ธรรม*. แล้ววิธีใช้ก็ต้องใช้อย่างที่เรียกว่า *ประพจน์ธรรม* อย่างสมควรแก่ธรรม *วิธีใช้ก็ประกอบไปด้วยธรรม* ยิ่งขึ้น. *ผลที่เกิดขึ้น* ไม่ต้องสงสัย มันก็ต้องประกอบไปด้วยธรรม เพราะว่ามันปฏิบัติหรือกระทำลงไป ด้วยลักษณะที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

ฉะนั้นขอให้สนใจเป็นพิเศษ ถึงลักษณะหรือภาวะที่มันประกอบอยู่ด้วยธรรม ซึ่งมันหายไปจากโลกนี้มากขึ้น ๆ. โดยเฉพาะบุคคลคนหนึ่ง ๆ ก็ควรจะสังเกตให้มาก ว่าภาวะที่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ มันหายไปจากเรามากขึ้น ตามที่มันโตขึ้นทุกวัน ก็มีกิเลสเพิ่มขึ้นทุกวัน, มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกวัน. ผู้ใหญ่ควรจะไม่ดูถูกเด็ก ๆ ในข้อนี้ เด็ก ๆ ยังมีกิเลสน้อย มันก็ทำอะไรที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมน้อย คนโต ๆ มันคิดมาก. แล้วการศึกษาเล่าเรียนสมัยนี้ ก็เรียนกันเพียงเพื่อแสวงหาประโยชน์ สร้างความเห็นแก่ตัว โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเรียนนอกวัดหรือเรียนในวัด: เป็นสิ่งที่น่าสมเพช น่าสังเวชยิ่งขึ้นทุกที. ผลมันได้แก่โลกนี้ ในทางที่น่าสมเพช น่าสงสาร น่าสังเวช น่าสลดใจมากขึ้นทุกที.

จึงขอร้องให้ระมัดระวังเป็นสิ่งสุดท้าย คือลักษณะที่ประกอบไปด้วยธรรม; เราจะได้พิจารณากันถึงคำนั้นโดยละเอียด.

ประกอบอยู่ด้วยธรรม มีความถูกต้อง

ประกอบอยู่ด้วยธรรม เป็นคำบาลีสั้นๆ ก็ว่า *ธมฺมิก* *ธมฺม* แล้วก็มี *อิก* ซึ่งเป็นปัจจัยท้ายศัพท์ต่อท้าย ก็อ่านว่า *ธมฺมิกะ* นี้แปลว่าประกอบอยู่ด้วยธรรม, หรือเป็นไปด้วยธรรม, เนื่องอยู่กับธรรม, อะไรก็แล้วแต่จะขยายความได้หลายๆ อย่าง. อย่างพระเจ้าธมฺมิกราชาอย่างนี้ ก็หมายความว่า พระราชาก่อนนั้น ประกอบอยู่ด้วยธรรม; แม้จะเป็นบุคคลก็เหมือนกัน ธมฺมิกบุคคล ก็เป็นบุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. บางทีก็เรียกสั้นๆว่า ธรรม เจยๆก็ได้เหมือนกัน จำคำว่าธมฺมิกะไว้ก็พอดี มันแปลว่า ประกอบอยู่ด้วยธรรม. คำว่าธรรม ก็หมายถึงธรรมฝ่ายดี ฝ่ายแท้ ฝ่ายถูกต้อง ไม่ใช่ธรรม; อธรรมนั้นก็เรียกว่า ธรรม มันเป็น ธรรมฝ่ายดำ.

ประกอบอยู่ด้วยความถูกต้อง ก็คือคำว่า *สัมมา* สัมมา; มรรคมีองค์ ๘ เติมไปด้วยคำว่าสัมมาถึง ๘ คำ สำเร็จอยู่ที่

สัมมาทิฏฐิที่นำหน้าเขาทั้งหมด. สัมมาก็แปลว่าถูกต้อง แล้วถูกต้องอย่างยิ่ง ถ้าประกอบไปด้วยธรรม มันก็มีความถูกต้อง.

เป็นมัชฌิมา

ถ้าถูกต้องแล้ว มันก็จะเป็นมัชฌิมา คือมันไม่เอียงไปสุดเหวี่ยงฝ่ายโน้น ไม่เอียงไปสุดเหวี่ยงฝ่ายนี้ ซึ่งคนในโลกเป็นกันโดยมาก ตั้งแต่พุทธกาลมาที่เดียว. เอียงฝ่ายเปือกแฉะ ก็คือคนบ้ากามารมณ์, เอียงไปฝ่ายไหม้เกรียม ก็คือคนที่เข้าใจผิดเกลียดวัตถุ ไปทรมานคนให้ลำบากเปล่า ๆ. อยู่ตรงกลาง มันก็ไม่ใช่วัตถุโดยส่วนเดียว ไม่ใช่จิตโดยส่วนเดียว; แต่มันสามารถทำให้เจอกันให้พอดี มีความถูกต้อง. มันก็เป็นเรื่องของธรรมโดยส่วนเดียว ไม่ใช่จิตโดยส่วนเดียว ไม่ใช่วัตถุโดยส่วนเดียว แต่เป็นเรื่องของธรรมโดยส่วนเดียว ก็จะทำให้ความถูกต้องต่อ ๆ ไปอีก ทุกชั้น ทุกลำดับ.

ไม่มีการเพ้อ การกดขี่ การบังคับ

ธัมมิกะนี้จะต้องประกอบอยู่ธรรม มันไม่มีการเพ้อ. นั่นมันต้องการการได้ตามใจตัว แล้วก็จนเพ้อ; ที่เรียกกันว่า เสรี

ประชาธิปไตย นี้ก็รวมอยู่ในพวกเพื่อ บ้าหลังด้วยเสรีภาพ ชนิดที่เป็นวัตถุนิยม. เสรีภาพนี้ ถ้าไปเสรีทางวัตถุนิยมแล้วก็ คือทำโลกให้วินาศ.

ถ้าประกอบไปด้วยธรรม แม้จะเสรีสักเท่าไร มันก็ไม่มีอันตราย, ถ้าเสรีภาพมันต้องประกอบไปด้วยธรรม มันก็ไม่ต้องกลัวว่าจะถูกกดขี่. ถ้ามันประกอบไปด้วยธรรมแล้ว มันก็*ไม่มีการกดขี่* เพราะการกดขี่มันไม่ประกอบไปด้วยธรรมนั่นเอง.

ธัมมิกะ-ประกอบไปด้วยธรรมนี้ มันมีลักษณะประหลาดอยู่อย่างหนึ่งคือว่า *จะไม่มีการบังคับ แต่มีการเกลี้ยกล่อม*. ต่อเมื่อมันไม่รู้เรื่อง ฟังกันไม่ถูก มันก็ต้องใช้การบังคับโดยธรรม ไม่ใช่โดยผลการของบุคคล. ไม่ใช่โดยสติปัญญาของบุคคล มันต้องโดยธรรม. เมื่อคนไม่รู้จักรัศธรรม มันก็บังคับกันไม่ได้ ทั้ง ๒ ฝ่าย ผู้บังคับมันก็ทำไม่ได้ ผู้ถูกบังคับมันก็ทนไม่ได้.

ได้กล่าวมาแล้วว่า เรามีหน้าที่ที่จะต้องเว้นสิ่งที่ควรเว้น แล้วก็สร้างสรรค์สิ่งที่ควรสร้างสรรค์. สัมมาทิฐิที่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ มันก็ทำให้สามารถที่จะเว้นถูกต้อง หรือว่ามัน

สร้างสรรค์ถูกต้อง ในลักษณะที่ชี้ชวน; ถ้าประกอบไปด้วย
 ธรรมะจริงๆ แล้ว ก็จะไม่มีการบังคับ ไม่ต้องการบังคับ เพราะ
 ธรรมะมันเป็นอย่างนั่นเอง.

เมื่อไม่ประกอบไปด้วยธรรมะมันก็ต้องบังคับ. แต่ที่มัน
 เลวร้ายไปกว่านั้น คือมันไม่ประกอบไปด้วยธรรม แล้วมันบังคับ
 กันโดยไม่ประกอบไปด้วยธรรม ที่เรียกว่าเผด็จการอย่างเป็นบ้า
 เป็นหลัง เอาแต่ประโยชน์ของผู้ที่จะใช้อำนาจ. แต่ถ้ามีความรู้
 ถูกต้อง มันก็**บังคับโดยธรรม** ธรรมะมันบังคับ; มันก็ไม่ถึงกับ
 ต้องมีปัญหาเดือดร้อน เพราะว่ามันมี *มัชฌิมาปฏิปทา* คือการ
 เกลี่ยกลม ชี้แจง ชักจูง ที่มันเพียงพอ, ไม่ต้องถึงกับใช้อำนาจ
 ชนิดที่ทำให้มีเลือดตกยางออก อย่างเป็นๆ กันอยู่.

ทำความเข้าใจไม่เห็นแก่ตน

จะดูไปอีกหน่อย ก็จะพบได้ว่า ดันเหตุสำคัญมันอยู่ที่ ธรรม
 อันแท้จริงนั้น มันจะทำให้บุคคล**ไม่เห็นแก่ตัว**. **ไม่เห็นแก่**
ตนเอง แต่**มันเห็นแก่ทั้งหมด**. คือมันเป็นธรรมชาติด้วยกัน
 เป็นไปตามกฎของธรรมชาติด้วยกัน เกิดความคิดขึ้นมาได้เอง,

หรือมองเห็นแจ้งขึ้นมาได้เอง ว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นเพื่อน
ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

นี่ความรู้สึกที่จะเกิดมาจากธรรมะ หรือว่าประกอบอยู่
ด้วยธรรมะ มันก็มีลักษณะอย่างนี้; ฉะนั้นคนที่ประกอบไปด้วย
ธรรม จึงไม่ได้เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ทุกคนเสมอกัน. ตัวเองก็
เป็นส่วนน้อยส่วนหนึ่ง หน่วยหนึ่งที่มันรวมอยู่ในทั้งหมด ฉะนั้น
การเห็นแก่ทั้งหมด มันเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ทั่วกัน;
อาการอย่างนี้ก็เรียกว่า ธรรมิกะโดยแท้จริง ประกอบไปด้วยธรรม
ก็ไม่เห็นแก่ตัว. ของ ๒ อย่างนี้ อยู่ด้วยกันไม่ได้ คือเห็นแก่ตัว
มันก็ไม่มีธรรม ถ้าเห็นแก่ธรรมมันก็ไม่มีความ มันไม่เห็นแก่ตัว.

ธรรมิกะ คือประกอบอยู่ด้วยธรรม แล้วภาวะที่ประกอบ
อยู่ด้วยธรรมนี้ เราจะเรียกสั้นๆว่า ธรรมิกภาพ, ลักษณะแห่ง
ธรรมิกภาพ ก็อย่างที่ว่ามาแล้ว.

อธิปไตยที่สูงสุดแท้จริง

ทีนี้ก็จะพูดถึง อุดมคติของธรรมศาสนานั้นต่อไปอีก คือ

พูดถึงสิ่งที่เรียกกันว่า อธิปไตย. สิ่งที่เราเรียกว่าอธิปไตยนี้ บางคนจะคิดว่าเป็นของใหม่ หรือสิ่งที่มนุษย์เพิ่งรู้จัก หรือคิดกันได้ใหม่; ถ้าคิดอย่างนี้มันก็เรียกว่า ยังไม่รู้อะไร. ถ้ารู้จักธรรมชาติลึกซึ้งโดยแท้จริง แล้วก็จะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าอธิปไตย ซึ่งพูดกันมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หรือก่อนพุทธกาลโน้น เช่นคำว่า *ธรรมาธิปไตย* *โลกาธิปไตย* *อตฺตธาธิปไตย* ยังมีอยู่ในพุทธภาษิต.

อธิปไตย ก็แปลว่า *ความเป็นอธิบดี*, อธิบดี มันก็แปลว่า ความเป็นอย่างยิ่ง หรือ*ความเป็นใหญ่* คือมีอำนาจเหนือสิ่งอื่น. นึกมองดูให้ดี มันมีอะไรที่เป็นอธิปไตยที่แท้จริง อย่างที่ใครจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย. คนโง่ๆ มันก็มองแต่เรื่องเล็กๆน้อยๆ ของคนโง่, คนมีปัญญา ก็มองได้กว้างขวางหรือทั้งหมด.

สิ่งที่เรียกว่าอธิปไตย เป็นใหญ่โดยแท้จริงนั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรม; แต่สิ่งที่เรียกว่าธรรมก็ไม่รู้จักเสียแล้ว มันก็เลยไม่รู้จักอธิปไตยที่จะมาจากธรรม.

พวกที่มีปัญญา เขาคิดหาคำที่จะเป็นความสะดวกที่จะมาใช้กับพวกคนโง่. เขาก็คิดหาทุกๆวิธีทาง ในที่สุดก็พบว่า คำว่า

พระเจ้านั้นจะดีกว่าคำไหนหมด; แต่ต้องสอนกันให้ถูก ให้รู้จัก พระเจ้าที่แท้จริง ว่ามีอธิปไตยเหนือสิ่งอื่นใดอย่างไร.

แต่ถ้าคนมีปัญญา ก็ไม่ต้องใช้คำว่าพระเจ้าซึ่งเป็นบุคคล หรือเป็นอะไรทำนองนั้น ก็เลยใช้คำว่าธรรมหรือธรรมะ ในฐานะที่เป็นพระเจ้า. โดยเฉพาะกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าธรรมะใน ความหมายที่ ๒ นั้นแหละมันเป็นอธิปไตยเหนือสิ่งใดหมด: พุคภาษาคนก็เรียกว่า พระเจ้า พุคภาษาธรรมก็เรียกว่าพระธรรม เป็นสิ่งเดียวกัน.

เดี๋ยวนี้คนรู้จักพระเจ้าไม่ได้ถึงที่สุด คือ คือรู้จักพระเจ้า กันแต่ในภาษาคน คือพระเจ้าอย่างที่เป็นบุคคล ว่าพระเจ้ก็ เหมือนเรา ชอบใจขึ้นมาก็อย่างหนึ่ง, ไม่ชอบใจขึ้นมาก็อย่าง หนึ่ง. นี่มันก็จริงเหมือนกัน ธรรมะนี่ลงไปทำให้ผิด มันจะ เกิดอาการเหมือนกับพระเจ้าไม่ชอบใจขึ้นมา แล้วลงโทษให้. เมื่อปฏิบัติธรรมะให้ถูก ก็จะเกิดอาการเหมือนอย่างที่ว่า พระเจ้าโปรดปรานขึ้นมา ก็มีความสงบสุข.

นี่คืออธิปไตยที่แท้จริง คนจะรู้จักหรือไม่รู้จัก ก็ตาม

ใจ มันมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ.

ที่น้อธิปไตยสูงสุดนี้ มันเกิดความลำเอียงอะไรขึ้นมาอย่างหนึ่ง คือคนไม่รู้จักธรรมะที่บริสุทธิ์ ไปปรารถนาสิ่งที่ไม่ควรจะปรารถนา ก็เกิดธรรมชาติส่วนที่เป็นกิเลสขึ้นมา ทำให้คนเหล่านั้นตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส โดยไม่รู้สีกตัว. พระเจ้าที่แท้จริงก็เลยไม่ได้มาปกครองคนเสียเลย เพราะเหตุนี้ พระเจ้าที่เลวร้ายที่ปลอมแปลงที่สุด กลับมาปกครองคน คือกิเลสหรือพระเจ้ากิเลส มาปกครองคนอยู่.

จะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าที่แท้จริงก็ได้ เพราะว่าพระเจ้าที่แท้จริงมีให้ทุกความหมาย ธรรมะในทุกความหมาย ก็เรียกว่าธรรมะ: *นี่คนทำผิด ก็ไปเอาพระเจ้ากิเลสมาปกครองตัวเอง.* จนกระทั่งทั้งโลกมันถูกปกครองด้วยพระเจ้าคือกิเลส ที่คนเขาบูชา ได้แก่ความสุข สนุกสนาน เอร์ดีอรรอยทางเนื้อหนัง โดยเฉพาทางกามารมณ์ ที่กำลังนิยมหลงไหลกันที่สุดในโลกเวลานี้. มัวแต่ผลิตวัตถุเพื่อส่งเสริมวัตถุประสงค์อัน

นี้ จนเพื่อ จนเกิน โลกนี้ก็ถูกปกครองโดยพระเจ้าคือกิเลส มันก็เป็นอธิปไตยที่แท้จริง ไปคิดดู.

คนโง่ๆ ก็เพื่อหาประชาธิปไตย, เสรีประชาธิปไตยบ้าง อะไรบ้าง; แต่แล้วก็ไม่รู้ว่า ตัวเองมันเป็นทาสอยู่อย่างเต็มที่ เป็นทาสของกิเลส ก็เรียกหาเสรีประชาธิปไตย แล้วนำสงสาร และนำหัวเราะ. ถ้ามันเป็นทาสของกิเลสอยู่แล้ว มันจะเป็นเสรีไม่ได้ จะมีอธิปไตยอย่างอื่นไม่ได้; *ก็ต้องรีบถอนตัวออกมา* เสียจากความ เป็นทาสเสียก่อนซิ มันจึงจะมีเสรีภาพ ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็มีเสรีภาพ ที่จะ เป็นทาสของกิเลส ให้มากกว่ากัน เท่านั้น.

นี่คนจึงมีเสรีภาพที่จะลุ่มหลงไปตามอำนาจของกิเลส จะ บริโภคกามารมณ์, จะแสวงหาปัจจัยของกามารมณ์ มาสะสมไว้ ให้มากที่สุด; นี่คือเสรีภาพ ในการที่จะเป็นทาสของกิเลส ให้ยิ่ง ขึ้นไป. ต่างคนแข่งขันที่จะได้เสรีภาพอันนี้ โลกมันจึงอยู่ใน ลักษณะอย่างที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้ เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ เพราะทุกคนมีเสรีภาพในการที่จะเป็นทาสของกิเลส ซึ่งเป็น

เสรีภาพที่จะเบียดเบียนตัวเอง ทำลายตัวเอง, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น ทำลายผู้อื่น ก็เป็นเรื่องที่น่าหัว.

ธรรมาธิปไตย กิเลสาธิปไตย

ถ้าจะมีอธิปไตยที่เป็นที่พึ่งได้อันแท้จริงแล้ว ก็ต้องมีพระเจ้าหรือมีพระธรรมนั้นแหละเป็นอธิปไตย, มันก็ควรจะเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ท่านองนั้น หรือคำอื่นก็ได้ที่มันคล้าย ๆ กัน.

นึกดูให้ดีว่า อธิปไตยมันมีอยู่ ๒ อย่าง อย่างนี้ ที่แท้ ที่จริงที่พึ่งได้ ก็คือ ธรรมาธิปไตย มีธรรมะเป็นใหญ่, ที่ปลอมก็คือ กิเลสาธิปไตย ที่กำลังปกครองโลก ครอบคลุมโลกอยู่เวลานี้.

กิเลสาธิปไตยนี้ ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, ถ้าจะเรียกว่าธรรม ก็คือธรรมดำ ธรรมสกปรก จนเรียกว่ากิเลส เพราะกิเลสก็แปลว่าสกปรก. กิเลสาธิปไตยก็แยกตัวออกมา เป็นโลกาธิปไตยบ้าง อัดดาธิปไตยบ้าง ที่มันเจืออยู่ด้วยกิเลส.

นี่เรามีโลกาธิปไตย เหนือตามกันกันไปทั่วโลก พวกไหนให้ความเอรีดอรร้อยสนุกสนานมาก พวกที่ด้อยพัฒนา ก็ไปตามกัน พวกนั้น นี่เป็นโลกาธิปไตย นิยมกันทั่วโลก. อัดดาธิปไตย ก็

เห็นแก่ประโยชน์ของคนเป็นใหญ่ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้
อื่น มันก็เป็นกิเลสชาติปไตย ด้วยกันทั้งนั้น มันตรงกันข้ามกับ
ธรรมชาติปไตย. โลกกำลังมีแต่กิเลสชาติปไตย ไม่อย่างใดก็อย่าง
หนึ่ง ฉะนั้นยากที่จะมีสันติภาพกันได้ ในระหว่างกันและกัน.

เผด็จการของพระธรรม

นี่ธิปไตยคำนี้ มันแปลว่าเป็นใหญ่ ถ้าเป็นใหญ่ มันก็ควร
จะเผด็จการได้; แต่คนก็โง่งนเกลียดเผด็จการเสียอีก เพราะ
เขารู้อีกแต่เผด็จการโง่ๆ. เผด็จการที่เห็นแก่ตัว. เผด็จการที่
เอาประโยชน์ส่วนตัว และใช้อำนาจเหนือผู้อื่น.

ถ้าเราให้พระเจ้าเผด็จการ หรือให้พระธรรมเผด็จการ
มันก็ไม่มีอะไรที่น่ากลัว มันมีความถูกต้อง มีการชี้ชวน ชักชวน
มีการเกลี้ยกล่อม ถึงแม้เผด็จการมันก็เป็นธรรม. นี้คนที่
สัมมาทิฏฐิมันก็ไม่ต้องถูกลงโทษ การเผด็จการก็เป็นไปได้โดย
ราบรื่น โดยสงบเย็น. ฉะนั้นเผด็จการนั้นมันดีตรงที่ว่ามันเร็ว
ขึ้น มันได้ตามที่ปรารถนายิ่งขึ้น; แต่คนมันมีกิเลสมาเผด็จการ

เห็นแก่ตัว เผลอใจการชนิดนั้นมันก็ทำความร่ำร้อนระส่ำระสาย
อย่างเดียว.

พระพุทธเจ้าเป็นเผด็จการ

เท่าที่ผมได้ผ่านมาในพระบาลี พระคัมภีร์ทั้งหลาย มอง
เห็นได้เลยว่า **พระพุทธเจ้าเป็นเผด็จการ ในวิธีปฏิบัติงาน;**
แต่ว่าโดยอุดมคตินั้น ท่านเป็นสังคมนิยม ตามแบบของ
ศาสดาทั้งหลาย หรือศาสนาทั้งปวง จะมีอุดมคติเป็นสังคมนิยม
เพราะมันมาจากธรรมชาติ ไม่เห็นแก่ตัวตน ก็เห็นแก่ทั้งหมด.
โดยอุดมคติก็มีความเพ่งเล็งที่ประโยชน์ของสังคมเป็นสังคมนิยม;
แต่พอถึงที่ที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จตามอุดมคตินั้น ท่านก็ใช้
ธรรมะนั้นเผด็จการ.

นี่จะพูดกันให้ง่าย ๆ ตรง ๆ ว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่อยู่**
ภายใต้กฎหรือระเบียบที่วางไว้ให้แก่หมู่ภิกษุสงฆ์ อย่างนี้เรียกว่า
สมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือเผด็จการ. ถ้าคุณไม่ทราบ ก็ทราบ
เถอะ ว่า**กฎระเบียบทั้งหลายไม่ใช้แก่พระพุทธเจ้า** ท่านก็ทรง
ยืนยันอย่างนี้ **แต่ใช้แก่หมู่ภิกษุสงฆ์** เพื่อให้มันเป็นไปเร็วเข้า

ในการที่ท่านจะอย่างไร โดยวิธีที่เป็นธรรม.

แล้วต่อมา สาวกเอกของพระพุทธเจ้า เช่นพระเจ้าอโศก มหาราชอย่างนี้ ก็ยังมีอุคมคติเป็นสังคมนิยม. ไปอ่านข้อความ ในศิลาจารึกตามหน้าผา ตามเสาศิลาของพระเจ้าอโศก จะมี ลักษณะอุคมคติสังคมนิยม; แต่วิธีการมันเป็นเผด็จการ คือให้ มั่นเร็ว ก็ได้ใช้ธรรมะนั้นแหละเป็นตัวเผด็จการ เพื่อมุ่งหมาย ประโยชน์ที่เป็นสังคมนิยม อย่าให้มันเป็นของคน คนใดคนหนึ่ง ซึ่งเห็นแก่ตัว.

นี้ศาสนาอื่นๆ ก็เหมือนกันอีก มุ่งหมายอย่างนั้นทั้งนั้น มุ่งหมายสังคมนิยม เพื่อประโยชน์ของสังคมนิยม; แต่วิธีการ ต้องเผด็จการ เพื่อให้สำเร็จตามนั้นโดยเร็ว.

สังคมนิยมกิเลส ฆัมมิกสังคมนิยม

ที่นี้สังคมนิยมนั้นมันมี ๒ ความหมาย ถ้ามุ่งหมายประโยชน์ เป็นวัตถุแล้ว ก็เป็นสังคมนิยมกิเลส เหมือนที่กำลังเป็นอยู่ในโลก, สังคมนิยมในโลกเวลานี้ เป็น *สังคมนิยมวัตถุนิยม* เป็นไปเพื่อ กิเลส; มันต้องเป็นสังคมนิยมที่ประกอบไปด้วยธรรมะ จึงจะ

เรียกว่าสังคมนิยมที่บริสุทธิ์หรือถูกต้อง. เราจึงต้องจำกัดความลงไปชัดว่า ต้องเป็น*ธัมมิกสังคมนิยม* คือสังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ที่ยังหาไม่พบในโลกนี้; มันมีแต่สังคมนิยมที่นิยมวัตถุ แล้วก็ไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยธรรม. ถ้าสังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็ใช้เผด็จการได้ เพราะมันเป็นวิธีปฏิบัติงานเท่านั้น ไม่ใช่ตัวอุดมคติ.

นี่คนมันก็หลบลูกหลบลูกเอาไปปนกันยุ่ง จนเกิดคำว่าเผด็จการ มันก็เลยโง่หนักขึ้นไปอีก. จนกระทั่งจะใช้ไม้เรียวแก่ลูกเด็ก ๆ นี่ก็ไม่ได้แล้ว มันเป็นสังคมนิยมเสรีประชาธิปไตยบ้าง บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้ จะตีลูกก็ไม่ได้ ก็ผิดแล้ว, นี่นักเรียนก็ตีไม่ได้ อะไรก็บังคับกันไม่ได้ มันก็เหลวลง ๆ คือไปตามกันวัตถุนิยมหมด. เด็ก ๆ ก็สร้างปัญหาขึ้นมา เป็นอันธพาลเต็มบ้านเต็มเมือง คือมันไม่ประกอบไปด้วยธรรม คือไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เห็นแก่กิเลสเท่านั้น.

ฉะนั้นขอให้คิดดูให้ดีว่า จะอะไรก็สุดแท้ จะเรียกว่าอะไรก็สุดแท้ ขอแต่ให้มัน*ประกอบอยู่ด้วยธรรม* เรียกว่าธัมมิกะ.

แล้วคำว่าความมุ่งหมาย ก็ต้องมุ่งหมายประโยชน์ส่วนรวม;
ถ้ามุ่งหมายประโยชน์ส่วนตัวแล้ว มันก็เป็นการเห็นแก่ตน.

ถ้าให้ได้รับประโยชน์ทันแก่เวลา มันก็ต้องใช้วิธีการที่
เรียกว่าบังคับ หรือว่ารัดกุม ที่เขาเรียกกันว่าเผด็จการนั่นแหละ
แต่ขอให้มันเป็นการเผด็จการของพระธรรมหรือของพระเจ้า ก็
แล้วกัน ไม่มีอันตรายอะไร. ถ้ามันเป็นการประกอบอยู่ด้วยธรรม
ให้เห็นแก่ประโยชน์ของทุกคน ทุกชีวิต กระทำกันเพื่อ
วัตถุประสงค์อันนั้น: แม้จะเป็นวิธีเผด็จการก็ยิ่งดี คือมันจะได้
เร็วเข้า.

เดี๋ยวนี้มันไม่ประกอบไปด้วยธรรม เห็นแก่วัตถุ เห็นแก่
เนื้อหนังของตัวแต่ละคนๆ เรียกว่าไม่ประกอบไปด้วยธรรม ก็มี
ความหมายอยู่ที่ตรงนั้น. แล้วก็ไม่ต้องขอให้ใครมาบังคับ ทั้งที่ตัว
โง่แสนจะโง่ มันก็เลยทำอะไรกันไม่ได้.

ที่ว่าโง่ในที่นี้ ก็คือไปลุ่มหลงวัตถุ, ลุ่มหลงประโยชน์
ทางวัตถุ คือความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง. อย่างนี้
ก็จะยังไม่อยากให้ใครบังคับ ถึงพระเจ้าจะมาบังคับ มันก็ไม่ยอม.

ธรรมะจะมาบังคับมันก็ไม่ยอม เพราะมันเป็นทาสของกิเลสเสียแล้ว: มันยอมให้กิเลสอย่างเดียบบังคับ.

นี่ปัญหาอันแท้จริงของมนุษย์ ที่จะต้องใช้ธรรม-
ศาสตร์ คือของมีคมที่สุด ที่ตัดปัญหาต่างๆ ได้จริง.

ธัมมิกสังคมนิยมโดยเผด็จการ ระบบการเมืองที่ปราศจากปัญหา

ถ้าพูดถึงเรื่องระบบการเมืองการปกครองในโลกเวลานี้
ทั่วไปทั้งโลก ซึ่งเหมือน ๆ กันหมด มันอยู่ในวิสัยที่จะต้องใช้ธรรม-
ศาสตร์ ที่คมเฉียบอย่างนี้ ตัดความไม่เป็นธรรมออกไป, ตัด
ความเห็นแก่ตัวข้างเดียวออกไป, ตัดความโง่งม ที่มัวอืดอาด
ไอ้เอ๋โลเล เรียกว่าแต่ประโยชน์ของตัวเอง ออกไปเสีย.

ผู้ที่มาที่นี่ ผมก็แนะนำให้ไปดู *วัดสมุหนิมิต* ที่ผมเรียง วัด
สมบูรณแบบ เหมือนวัดในกรุงเทพทุกประการ แต่เขาสร้างเสร็จ
ได้ภายใน ๔ เดือน. ก็คิดดู *เดี๋ยวนี้มีปัญญาสร้างใหม่?* แม้มี
เครื่องจักร นี้ก็สร้างไม่ได้ใน ๔ เดือน สำหรับเดี๋ยวนี้นะ.

นี่ไปดูซิ วัดสมบูรณแบบอย่างนั้น กระทั่งเหมือนกับที่
 กรุงเทพ ทัวไปทั้งวัด มันสร้างใน ๔ เดือน. ตามที่เขาเล่าให้ฟัง,
 ผมไม่เห็น แต่เขาเล่าให้ฟัง คนที่เขาเคยเห็นด้วยตา เขาก็ยัง
 เล่าให้ฟัง. มันสร้างโดยคนที่เผด็จการ สมเด็จเจ้าพระยาต้น
 ตระกูลขุนนาคนนั้นแหละ, เมื่อยังไม่เป็นสมเด็จเจ้าพระยาก็
 มาที่นี่ มาทำอะไรโอ้อ้ออยู่ ก็เลยสร้างวัดเพื่ออะไรก็สุดแท้เถอะ
 แต่ก็ใช้อำนาจที่มีอยู่ในเวลานั้นซึ่งเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์.

ยังเขียนไว้ที่ฝาผนังในแผ่นดิน ว่าทำอย่างนั้นๆ ๔
 เดือนเสร็จ: แม้จะระดมคนทั่วเมืองปักษ์ใต้นี้ จะกี่พันก็หมื่น
 คนก็ตามใจ. ทุกคนมีหน้าที่ไปเอาอะไร ไปเอามา, ทำอะไรได้
 ทำทันที. แม้จะทำอิฐ ทำอะไรได้ก็ทำทันที, เอาไม้มา, เอา
 ดินไม้ที่จะปลูกประดับประดามา, ไปเอาสัตว์ที่จะเลี้ยงให้แปลก
 ประหลาดน่าอัศจรรย์มา, ไปเอาเต่ามาจากไหนก็ไม่ทราบ ตัวโตๆ
 เป็นเต่าน้ำจืดใส่ลงไปในสระ; ก็เสร็จได้ใน ๔ เดือน.

แล้วมีคนถูกเขียนเหมือนกัน ไปสอบถามดู มันก็ไม่ก็
 คนนั้ก; ไอ้คนเหลวไหล ไอ้ไอ้โลเล มันก็ก็ต้องถูกเขียนเป็น

ธรรมดา. คนมันก็กลัว มันก็ไม่ให้ถูกเขียน; มีคนถูกเขียนบ้างก็จะเป็นไรไป เพราะมันเหลวไหลนี้ มันก็ยุติธรรมแล้ว. นี้ก็เลยเรียกว่านิรมิตได้ วัตวัตเดียวใน ๔ เดือน; **เดี๋ยวนี้ประชาธิปไตยไอ้เอ๋ ทำไม่ได้แล้ว.**

ประชาธิปไตยมันต้องให้ถูกต้อง คือให้แคบเข้ามา; อย่าเป็นประชาธิปไตยพรวด หรือเฟื่องจนไม่รู้ว่าจะไร เสรีเฟือ. ให้มันแคบเข้ามา เพื่อวัตถุประสงค์ที่มันแคบเข้ามา เช่นว่า มันต้องเป็นเพื่อสังคมนิยม แล้วก็ไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ ไม่ใช่เพื่อเนื้อหนังเพื่อกามารมณ์. นี่ถ้ามันยังซ้าอยู่อีก ก็เผด็จการโดยธรรมะ ให้มันเร็วขึ้น โลกก็จะดีกว่านี้, บ้านเมืองก็จะดีกว่านี้, แม้บุคคลคนหนึ่งก็จะดีกว่านี้.

นี่คือการใช้ธรรมศาสตร์ ในปัญหาของระบบการปกครองโลก ปกครองบ้านเมือง ประเทศ อะไรต่างๆ ที่เรียกกันว่า ระบบการเมือง จะต้องเป็นธัมมิกสังคมนิยม และเผด็จการ.

นักการเมืองสมัยนี้อาจจะไม่ยอมรับ ไม่เชื่อ ไม่เข้าใจก็ได้;

ถ้าเราจะเสนอ ระบบการเมืองที่มีชื่อว่า ธัมมิกสังคมนิยมโดย
 เผด็จการ. ฟังดูมันก็ขัดหูของคนสมัยนี้ ซึ่งโยงต่อกำว่าเผด็จการ
 ไม่รู้ว่าแม้แต่พระพุทธเจ้าก็เผด็จการ แต่โดยอุดมคติมันเป็น
 สังคมนิยม; แต่สังคมนิยมนั้นไม่บ้าวัตถุ ไม่หลงไหลในวัตถุ
 ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ.

สังคมนิยมมันหมายถึงทุกคนในโลกอยู่แล้ว ไม่นึกว่ามัน
 จะเสียหายอะไร; แต่อย่าไปหลงวัตถุ แล้วไปยึดแย้งวัตถุ เป็น
 สังคมนิยมแบบอาฆาตแก้แค้น ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ มันใช้ไม่
 ได้. มันต้องเป็นสังคมนิยมที่หวังธรรมะ ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ
 มันจึงเรียกว่าธัมมิกสังคมนิยม. แล้วก็โดยวิธีเผด็จการ อย่าให้
 มันไอ้เอื้ออยู่; แม้ว่าจะมีความถูกต้องเป็นธรรมะ แต่ถ้าไม่รีบเร่ง
 มันก็ไม่ค่อยทันแก่เวลาเหมือนกัน.

ถึงพระพุทธเจ้าท่านก็สอนว่า ต้องทำให้เสร็จเร็ว ให้ทันแก่
 เวลา; นี่คือลักษณะที่จะต้องใช่เผด็จการที่เป็นธรรม. แล้วธรรมะ
 เป็นผู้เผด็จการมันก็ไม่เสียหายอะไรอย่าเอาคนมีกิเลสมาเผด็จการ
 เท่านั้นเอง; ความถูกต้องมันก็ยังต้องการการทันแก่เวลา.

ขอให้คุณนึกว่า ธรรมศาสตร์ในเวลานี้ มันเป็นที่
ต้องการแก่อะไร? ผมเห็นว่าเป็นที่ที่ต้องการแม้แก่ระบบ
การเมืองที่จะใช้ปกครองมนุษย์. แต่จะใช้คำว่าโลกดีกว่า เพราะ
ว่าโลกเดี๋ยวนี้มันแคบนิดเดียว มันไม่มีใครแยกตัวเองอยู่ได้ โดย
การไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น; แม้ประเทศิเบตที่ว่าอยู่บนหลังคา
โลก แสนจะกั้นดาร มันก็ถูกลากมาเกี่ยวพันกันหมดแล้ว ไม่
ยกเว้นอะไรได้. ก็เป็นโลกที่แคบนิดเดียว แห่งระบบการ
ปกครองที่มันจะทำให้เกิดสันติภาพ; แต่แล้วมันก็ไม่มีหวัง
เพราะมันถูกปกครองโดยกิเลสชาติไทย ในรูปร่างนี้.

ระบบการเมืองในโลกปัจจุบัน แยกชื่อเรียกต่างๆ กัน
หลายอย่างหลายชื่อ แต่มันไปรวมอยู่ที่กิเลสชาติไทย. แม้ที่จะ
พูดถึง ธรรมชาติไทยบ้าง ก็ยังไม่รู้จักธรรมชาติไทยของตัวเอง
กิเลสของตัวเอง มันก็เป็นธรรมชาติไทยไปไม่ได้; แล้ว
ธรรมชาติไทยของคนเหล่านี้ ก็ยังเป็นเรื่องวัตถุนิยม. เขาไม่รู้ว่
วัตถุนิยมนี้เป็นธรรมชาติไทยไม่ได้; มันต้องเป็นธรรมนิยม
ถึงวัตถุมหาจิตใจ ในลักษณะที่ถูกต้อง ก็เป็นธรรมชาติไทยที่แท้

จริงได้. นี่ตั้งชื่อเอาเอง ว่าเอาเองตามความประสงค์ของวัตถุนิยม
มันไม่เป็นธรรมมาธิปไตยไปได้.

ทางรอดของมนุษย์

พวกคุณก็ยังหนุ่มอยู่ ยังอยู่ในโลก ในบ้านเมืองอีกนาน
คุณจะประสบปัญหาเหล่านี้ว่า มนุษย์จะรอดไปได้โดยวิธีใด?
ผมว่ามันจะรอดไปได้ ก็โดยใช้ธรรมศาสตร์ที่ถูกต่อนั่นเอง;
ที่เราพูดกันมาเป็นวรรคเป็นเวร หลายครั้งหลายหน เกี่ยวกับ
คำๆนี้ว่าธรรมศาสตร์. ในที่สุดไปสรุปอยู่ที่คำว่า ธรรมิกะ คือ
ประกอบอยู่ด้วยธรรม ความถูกต้องแท้จริง ถึงขนาดยกขึ้นมา
เป็นพระเจ้าได้, ถึงขนาดที่เราทุกคนจะยอมก้มหัวรับปฏิบัติตาม
ได้. นั่นคือธรรมิกภาพ, ธรรมิกภาพคือภาวะแห่งการที่
มันประกอบอยู่ด้วยธรรม.

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ตัวธรรมศาสตร์ที่ดี จะต้องประกอบ
อยู่ด้วยธรรม, แล้ววิธีการใช้ที่ดี จะต้องเป็นวิธีการใช้ที่ประกอบ
อยู่ด้วยธรรม, แล้วผลที่มุ่งหมายก็ต้องเป็นผลที่ประกอบอยู่ด้วย

ธรรม. แล้วก็เกิดขึ้นได้จริง เพราะว่ามันเป็นการใช้ที่ประกอบไปด้วยธรรม.

สรุปความแล้ว มันก็ควรจะเฟื่องถึงหรือจ้องหาความเป็นธรรม, ความที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม เพื่อปฏิบัติดำเนินไปเรื่อย ๆ จนถึงจุดหมายปลายทางที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. แม้ที่สุดแต่การเมืองเรื่องโลก ๆ นี้ ก็ต้องเป็นไปตามนี้; อย่าไปเข้าใจตามคนที่หลับตาพูดบางคนเขาพูด ในลักษณะที่แยกโลกออกจากธรรม แยกธรรมออกจากโลก นี่มันคนบ้าหลับตาพูด.

ถ้าโลกไม่ประกอบด้วยธรรม มันก็วินาศ เพราะว่าตัวโลกเองมันก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งตามภาษาบาลีก็เรียกว่าธรรม รูปธรรม นามธรรม อยู่แล้ว, แล้วมีกฎของธรรมหรือธรรมชาติกำกับอยู่. แล้วมันก็แยกตัวออกไปจากธรรมไม่ได้ โลกก็ต้องเป็นไปตามธรรม เพราะว่าธรรมนี้มันสำหรับคุ้มครองโลก.

ถ้าทุกคนรู้ความจริงข้อนี้ แล้วก็หวังพึ่งธรรม มีธรรมเป็นที่พึ่ง, เอาธรรมมาคุ้มครองโลก โลกนี้ก็เป็นโลกแห่งสันติภาพ, แล้วยังสวยสดงดงามอยู่ได้ ตามที่มันควรจะเป็น.

พุทธศิลป์

เดี๋ยวนี้ความสวยสดงดงามของชาวโลกสมัยนี้ คือความสกปรก ความบ้าหลัง ความโง่ เป็นเหยื่อของกิเลส; ไม่ใช่ความงามตามธรรม ไม่ใช่ความงามตามธรรมชาติ. ศิลปหรืออะไรก็ตามก็ดี คุณระวังให้ดีๆ ถ้าไปบ้าไปหลงกับคนสมัยนี้ มันจะกลายเป็นความสกปรก. คุวัดฤศิลป์ หรือการจัดเพื่อศิลป์ เคหศิลป์ โภชนศิลป์ ต่างๆนั้น เขาว่าสวยสดงดงาม เอรีดอรรอย สนุกสนาน; แต่มันเป็นความสกปรก คือความโง่อย่างหนึ่ง ไปทำในสิ่งที่ไม่ต้องทำ คือว่าทำเอามาก็เพื่อส่งเสริมกิเลส. อย่างนี้ก็เป็มหาสของกิเลสหนักยิ่งขึ้นไปอีก มันไม่ใช่ความสวยหรือความงามที่แท้จริง.

ถ้าเป็นความสวยความงามที่แท้จริง มันต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม, มีความงามอย่างธรรม อย่างธรรมะ; ไม่ใช่ความงามอย่างที่กิเลสมันต้องการ. ฉะนั้นเราจึงเห็นว่า ศิลปนี้ก็เดินไปในทางสกปรก ยิ่งขึ้นทุกที; แม้แต่ภาพเขียนวิจิตรศิลป์ ประณีตศิลป์ ที่เขาเรียกว่าศิลปบริสุทธิ์นี้ มันก็ยิ่งสกปรกขึ้นทุกที. ด้วยความโง่ ไปทำสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำ, ไปขยายออกไปในการที่ทำให้มันเสียเวลาเปล่า; มองดูแล้ว มันก็จริงละ ทำยาก หรือ

ประณีต หรืออะไรก็ตาม แต่แล้วมันเสียเวลาเปล่า. ถ้าไปทำสิ่ง
 ที่ตั้งงามในทางธรรม คือสามารถทำกาย วาจา ใจ ให้ตั้งงาม มัน
 ก็ดีกว่านั้น เรียกว่าพุทธศิลป์ ก็คือการทำกาย วาจา ใจ ให้
 ตั้งงาม.

เดี๋ยวนี้คนมันโง่ ถึงขนาดที่ว่า พุทธศิลป์ก็คือ พระพุทธรูป
 บ้าง โบสถ์วิหารบ้าง. นั่นไม่ใช่พุทธศิลป์ ไม่ใช่ศิลป์ของพระ-
 พุทธเจ้า; มันเป็นศิลป์ของพุทธบริษัท ที่โง่งงๆ มาหลงไหลใน
 ความงามทางวัตถุ ที่เป็นเปลือกของศาสนา.

ตัวศาสนาที่แท้จริง คือการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง หรือ
 การใช้ธรรมศาสตร์ที่ถูกต้อง มันเป็นศิลป์เท่าไร. ถ้าเอาตาม
 แบบของพระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสว่า *งามในเบื้องต้น งามใน
 ท่ามกลาง แล้วก็งามในเบื้องปลาย.* จะระบุง่ายๆว่า มันงาม
 เมื่อศึกษาเล่าเรียน, แล้วมันก็งามเมื่อปฏิบัติลงไป, แล้วมันก็
 งามเมื่อได้ผลของการปฏิบัติ คือเป็นความสงบสุขแท้จริง.
 ไม่ใช่ไปหลงสร้างสิ่งที่ไม่ต้องทำ ให้มันมากมายขึ้นมาในโลกนี้
 จนเต็มไปหมด แล้วก็ไม่มีสันติภาพ เห็นไหม? ความก้าวหน้ามี
 มากเสียจน จะไปโลกพระจันทร์ หรือไปไหนก็ได้ แต่แล้วก็

ไม่มีสันติภาพในโลก; อย่างนี้เรียกว่าไม่มีความงามเลย มีแต่ความ
โง่ ถ้างามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามที่สุด ก็ว่า ให้มันมีความ
น่ารัก น่าพอใจ น่าเลื่อมใสแท้จริง ไปตั้งแต่ต้นจนปลาย.

ขอให้ใช้สิ่งที่เรียกว่าธรรมศาสตร์เพื่อตัดปัญหาเหล่านี้เสีย ให้โลกนี้มันสะอาด งดงามยิ่งขึ้น ทั้งในด้านวัตถุ
และจิตใจ.

ผมอยากจะทำให้รู้กันไว้ เป็นเรื่องระดับสติปัญญาว่าความ
เชื่อของมนุษย์เรานั้นมันประหลาดอยู่อีกอย่างหนึ่ง. เราจะยังมี
ความเจริญก้าวหน้า โดยบุคคลคนหนึ่งที่จะมาข้างหน้า มาทำ
โลกนี้ให้ถึงที่สุดของความเจริญ หรือความสงบสุข.

พุทธบริษัทเราก็เชื่อว่าจะมีพระศรีอาริย์มาเป็นพระพุทธ-
เจ้า ในโอกาสข้างหน้า. แล้วในพระศาสนานั้น จะสมบูรณทั้งทาง
ฝ่ายวัตถุและจิตใจ คือคนที่เป็นพระอรีย์เจ้า แล้วก็มีความ
สะดวกสมบูรณในทางวัตถุ เหมือนกับว่าแผ่นดินราบเรียบ,
หรือว่ามีต้นไม้กล้วยพฤกษ์ ต้องการอะไรก็ได้. ตัวอย่างเบ็ดเตล็ด
แม้แต่เช่นว่า น้ำในคลองนี้ ก็ยังไหล ๒ ข้างเขี้ยวอยู่ คือ ไหล
ขึ้นทางหนึ่ง ไหลลงทางหนึ่ง ใครอยากจะไปไหนสะดวก ไม่มีการ

ทวนน้ำ ถ้าอยากจะไปทางนี้ก็มาซีกซ้าย จะไปทางโน้นก็ไปซีกขวา ขึ้นลงได้อย่างนี้. นี่พูดไว้ในคัมภีร์อย่างนี้ ตั้งพันปีมาแล้ว; เรียกว่าศาสนาพระศรีอารีย์ ของชาวพุทธ พระศรีอารีย์จะมา.

ถึงแม้ฝ่ายฮินดู อินเดียโดยทั่วไป เขาก็ว่ากัลกยวตาร คือจะมีพระเจ้าที่เรียกว่ากัลกามา ขี่ม้าขาวด้วย ระบุอย่างนั้น, จะทำให้โลกนี้สงบสุข ทุกอย่างที่มีมนุษย์จะนึกเห็นได้.

ทางฝ่ายตะวันตกไกลออกไป ก็มีเมซซิดา ของภาษาฮิบรู หรือภาษาอะไรก็ไม่ทราบ ภาษาฝ่ายนั้นแหละ ว่าพระเมซซิดา จะมาช่วยโลกถึงที่สุด เหมือนกับพระเจ้าเสด็จมาเองนั้น; เมื่อพระเยซูประกาศตัวเป็นเมซซิดา ก็เลยถูกฆ่า.

นี่ความหวังของคน มั่นหวังพระพุทธเจ้าหรืออะไรอีกคนหนึ่ง ที่จะมาข้างหน้า, ที่นำความสูงส่งมา ทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจ. นี่มันเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ คือมันเป็นวิวัฒนาการของมนุษย์ ที่จะสูงส่งถึงที่สุด ก็ที่นั่นแหละ. วัตถุกับจิตใจสัมพันธ์กันดี ไม่มีทุกข์ไม่มีโทษ แล้วคนอยู่เป็นสุขถึงที่สุด.

เรื่องนารายณ์ ๑๐ ปาง ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความมุ่งหมายอันนี้; แล้วเราไปหาว่าเขาอันธพาล รวบพระพุทธเจ้า

เข้าไปไว้ในปางหนึ่งของพระนารายณ์ เป็นปางที่ ๙. พวกฮินดู เขาพูดเรื่องนารายณ์ ๑๐ ปางนี้ เป็นวิทยาศาสตร์ที่สุด; คนโง่ มั่นโง่เสียเอง มั่นก็หาว่าบ้าบอที่สุด.

พระนารายณ์เป็นเจ้าอวตารมาเป็นปางๆ เป็นยุคๆ. ยุคแรกที่สุดก็เป็นปลา ปราบศัตรูอะไรไปก็ตามประสาที่ปลามันจะปราบได้, ยุคที่ ๒ อวตารเป็นเต่า. มัดสยวตาร ปลา, กูรมาวตาร ก็เป็นเต่า, แล้วก็วราหาวตาร ก็เป็นหมู, นรสิงหาวตาร ก็เป็นสิ่งที่เป็นราชสีห์.

ก็เรียกว่าเป็นปลาในน้ำ, แล้วขึ้นมาเป็นเต่า เป็นสัตว์ระหว่างน้ำระหว่างบก, แล้วก็หมู เป็นสัตว์บก. แล้วก็ปราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์บกสูงสุด, แล้วจึงเป็นคนเดียวคนแคะ, แล้วจึงเป็นคนป่าสมัยหินโน้น แล้วจึงจะเป็นมนุษย์ที่เฉลียวฉลาด เป็นพระรามในเรื่องรามเกียรติ์, แล้วจึงมาเป็นกฤษณะ พระกฤษณะ, แล้วจึงเป็นพุทธอวตาร คือพระพุทธเจ้า. ถ้ามาถูกต้องตามนี้ ก็เป็นปางที่ ๙ แล้วจะมีกัลกยวตาร คือตีกว่าพระพุทธเจ้านี้ไปเสียอีก คือให้ความสมบูรณ์ทั้งฝ่ายจิตใจและฝ่ายวัตถุ. โดยที่เขาถือว่า พระพุทธเจ้านี้ยังหนักไปแต่ในทาง

ด้านจิตใจ วัตถุยังไม่เจริญ ไม่รุ่งเรือง; เหมือนครั้งพุทธกาลนั้น รถยนต์จะขี่ก็ไม่มี ไม่รู้จักไฟฟ้า ผลิตภัณฑ์ไฟฟ้า อย่างนี้. ฉะนั้นเขาจึงหวังว่า ในอนาคตนั้น มันจะมีความสมบูรณ์ทั้งใน ฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิต.

นี่ก็ดูเถอะ ความคิดของมนุษย์, มันก็ครุ่นคิดอยู่ มันก็มองเห็น ลักษณะอย่างนี้ ที่เป็นความเจริญที่แท้จริง. เดียวนี้ มันก็ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางอันนั้น เพราะมันมีอะไรมาแทรกแซง ขัดขวาง ปิดบัง. ถ้ามนุษย์จะบุกเบิกต่อไปอีก มันก็ต้องใช้ธรรมศาสตร์เป็นแน่นอน. ฉะนั้นขอให้สนใจสิ่งๆ ที่เรียกว่าธรรมศาสตร์ อาวุธของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า กันไว้ให้ดีๆ ก็จะพบจุดหมายปลายทางของมนุษย์ได้.

นี่สรุปความกันที่ว่า เราต้องมีธรรมศาสตร์ แก้ปัญหาของมนุษย์ในทุกกรณี, ช่วงที่บวชระยะสั้นนี้ ก็เพื่อฝึกการใช้ธรรมศาสตร์ ไปตามสติกำลัง. แล้วขอให้พวกคุณพาดิไปด้วยอย่าพูดแล้วก็ทิ้งไว้ที่นี่, จงติดอยู่ในใจ เอาไปทำให้มันเป็นความจริงออกมา อย่าให้เป็นเพียงคำพูด.

นี่เวลาก็หมดแล้ว ขอบุติการบรรยายครั้งสุดท้ายไว้เพียงเท่านี้, นกมันก็เดือนแล้ว มันพอสมควรแก่เวลาแล้ว.

มองถูก ทุกข์คลาย

มองอะไร ให้เห็น เป็นครูสอน
 มองไม้ขอน หรือมองคน ถ้าค้นหา
 มีสิ่งสอน เสมอกัน มีปัญญา
 จะพบว่า ล้วนมีพิษ อนิจจัง

จะมองทุกข์ หรือมองสุข มองให้ดี
 ว่าจะเป็น อย่างที่ เรานึกหวัง
 หรือเป็นไป ตามปัจจัย ให้ระวัง
 อย่าคลุ้มคลั่ง จะมองเห็น เป็นธรรมตา

มองโดยนัย ให้มันสอน จะถอนโศก
 มองแยกโยก มันไม่สอน นอนเป็นบ้า
 มองไม่เป็น จะโทษใคร ที่ไหนมา
 มองถูกท่า ทุกข์ก็คลาย สลายเอง ๕

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

หนังสือชุดหมื่นล้อธรรมจักร

การสืบอายุพระศาสนา

วันนี้ตั้งใจว่าจะพูดเรื่อง สืบอายุพระศาสนา แล้ว
มันก็เลยพอดีกันกับเรื่องที่คุณมาแล้ววันก่อน มันต่อกันได้
เลย; วันก่อนเราพูดเรื่อง กามารมณ์ การสมรส การ
สืบพันธุ์ แล้วก็การสืบสกุล จบลงเพียงสืบสกุล วันนี้ก็ต่อ
ไปเลย ถึงเรื่อง การสืบอายุพระศาสนา.

ผู้สืบอายุพระศาสนาโดยตรง.

เรื่องสืบอายุพระศาสนา呢 ผมจะพูดกับผู้เป็นเจ้านาย
ที่จะบวชเป็นพระทุกคราวไป : ขอให้บวชเป็นการปฏิบัติ
ของตน เป็น การแทนพระคุณบิดามารดา แล้วก็ให้เป็น

การสืบอายุพระศาสนา บวชได้กี่วันก็เดือนก็ตามใจ ให้มัน
เป็นการสืบอายุพระศาสนาเสมอไป; บวชทดลองไปก็สืบ
ทดลองไปจนสิ้นชีวิต แต่ถ้าบวชได้เพียงปีเพียงเดือน ก็สืบทาม
จำนวนปีตามจำนวนเดือน ขอให้การบวชนั้นเป็นการสืบอายุ
พระศาสนาด้วย.

เป็นอันว่า ผู้จะบวชเพียงพรรษาเดียว ก็เป็นการสืบ
อายุพระศาสนา มีหน้าที่สืบอายุพระศาสนา; หมายความว่า
เขาบวชจริง เรียงจริง ปฏิบัติจริง ได้รับผลจริง ก็
เป็นการสืบอายุพระศาสนา สอนต่อไปจริง, นี้คำว่าสืบอายุ
พระศาสนามีใจความสำคัญอย่างนี้ เป็นข้อแรก.

ผู้สืบโดยอ้อม.

ที่นี้ก็จะต้องให้มันหมกจกสันเชิงว่า ให้ทุกคนนี้สืบ
อายุพระศาสนาได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้ไม่ใช่เป็นผู้บวช
บวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี อะไรนี้ ก็ให้เป็นการสืบอายุพระศาสนา
ได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้ที่สุดแต่ละจะเป็นอุบาสกอุบาสิกา. เพราะ
ว่าการสืบอายุพระศาสนา นั้นมันไม่ได้มีแต่เรื่องการเผยแผ่
สั่งสอนอย่างเดียว มันต้องกินความไปถึงการช่วยเหลือให้ทำ

อย่างนั้นได้ด้วย, ถ้าไม่มีการช่วยเหลือให้ทำอย่างนั้น มันก็
ไม่มีการเผยแพร่ ไม่มีผู้ที่รอดชีวิตอยู่สำหรับเผยแพร่; ฉะนั้น
การที่จะช่วยให้ผู้เรียน ผู้บวช ผู้เผยแพร่ทำไปได้ มันก็ต้องมี
การช่วยเหลือมีชีวิต, นี่จึงขอให้มองลงไปถึงผู้ที่ช่วยทุกระดับเลย.

อย่างนี้ เราจัดงานเผยแพร่พระศาสนาเป็นหลัก ก็เป็น
การสืบอายุพระศาสนา แต่ถ้าเมื่อมองดูว่า ที่นี้มันจะอยู่ได้
อย่างไร, จะตั้งอยู่ได้อย่างไร? มันก็ต้องมีเรื่องที่อยู่อาศัย
เรื่องอาหารการกิน เพราะฉะนั้นผู้ที่ช่วยเหลือในเรื่องนี้ ก็
เท่ากับมีส่วนช่วยสืบอายุพระศาสนาด้วยเหมือนกัน แม้ว่ามัน
จะเป็นโดยอ้อม; จึงขอพูดให้หมดกระแสความเอาเสียเลยว่า
ทุกคนที่ร่วมมือกันในส่วนใดส่วนหนึ่งก็ตาม มีส่วนสืบอายุ
พระศาสนาด้วยกันทั้งนั้น.

เหมือนกับว่า การรบทัพัจฉิกก็มีกองทัพ มันก็
ต้องมีกองอาหาร กองเสบียง กองหนุน กองอะไรต่างๆ
กองทัพมันจึงจะตั้งอยู่ได้. นี่การเผยแพร่พระศาสนานี้ก็เหมือน
กัน มันต้องมีสำนักงาน, ต้องมีที่อยู่อาศัย, มีเครื่องใช้ไม้สอย,
มีอาหารการกิน ทำให้การเผยแพร่พระศาสนามีอยู่ได้ เป็นการ

สืบอายุพระศาสนา. เพราะฉะนั้น เราจะต้องยอมรับว่า ผู้ที่
 ช่วยเหลือในเรื่องที่อยู่อาศัย ให้มันมีที่อยู่อาศัย, กระทั่งว่า
 ให้มันมีน้ำใช้ ให้มีไฟใช้ อะไรก็ตาม, กระทั่งว่า แม่ครัว
 ที่จะรับผิดชอบในเรื่องอาหารการกิน มันก็เป็นการช่วยสืบอายุ
 พระศาสนา แม้ว่าจะเป็นโดยอ้อม. มีบุคคลผู้ช่วยเหลือใน
 การสร้าง ในการรักษาสถานที่ สิ่งของ, รักษาการกระทำที่
 กระทำสืบ ๆ กันมา ให้มันเป็นไปอย่างถูกต้องครบถ้วน, แม้
 แต่คนช่วยตักลงที่ระฆังอะไรนี้ ก็ยังมีส่วนช่วยในการสืบอายุ
 พระศาสนา.

ถ้าว่าจะไปถึงไปถึงว่าการช่วยรักษาทรัพย์สมบัติสิ่งของ
 มันก็ต้องไปถึงถึงสุนัขและแมว, สุนัขมันก็ช่วยเฝ้าขโมย
 รักษาทรัพย์สินสมบัติเกี่ยวกับการเผยแผ่พระศาสนา แมวมันก็
 ช่วยป้องกันหนู. คราวหนึ่งเราไม่มีแมวเลย เสียหายมาก
 เสียหายมากมายทีเดียว หนังสือหนังสือถูกกัดกระจายกระจาย
 ไปหมด; สุนัขและแมวมันยังช่วยคุ้มครองป้องกันวัตถุสิ่งของ
 ที่จะช่วยให้ตั้งอยู่ได้ในการสืบอายุพระศาสนา.

เอ้า ที่นี้ก็เลยไปถึงไก่ ไก่มันช่วยอะไรได้บ้าง? มัน
 ช่วยมากนะ คุณไม่รู้; แรกไม่มีไก่มันลำบากด้วยปลวก ปลวก

เต็มไปหมด พอคำสั่งอย่างนี้ เดินไปกุฏิมันกักเลือดไหลเลย มันเป็นปลวกชนิดตัวใหญ่หัวแข็ง กักเลือดไหล ไก่มันช่วยกันจัดการ เกี้ยวมันไม่เห็นหน้าเลย. นกมันก็ช่วยปราบปราม สิ่งที่จะทำลายกันไม่ ลองไม่มีนก หนอนก็กินใบไม้เหล่านี้หมด ก็เลยอยู่กันไม่ได้.

กิดคู้ชี้ว่าเราจะยอมรับลงไปได้ถึงไหน ทุกคนที่มาช่วยกันทำหน้าที่ปักกวาดตุงแลรักษาความสะอาด, แล้วคนที่ มีหน้าที่เกี่ยวกับข้าวปลาอาหาร, กระทั่งถึงสุนัขและแมว ไก่ และนก มันก็มีส่วนช่วยให้มันตั้งอยู่ได้ เพื่อให้การเผยแผ่ มันมีอยู่ได้. กิดกันถึงอย่างนี้จะดีไหม? ไกรจะไม่กิดก็ตามใจ แต่ผมกิด เพราะฉะนั้น จึงขอแสดงความขอบคุณ อนุโมทนา ขอบคุณทุกคน ทุกท่าน ทุกผู้ทุกนาม ที่ช่วยให้มีการเป็นอยู่ได้ ในเรื่องอาหารการกิน ในเรื่องสถานที่ รักษาความสะอาด ทุก อย่างทุกหน้าที่ที่ได้รับกรกระทำให้มันเป็นอยู่ได้ ตลอดถึงสุนัข และแมว ไก่และนก มันช่างเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กัน เสียจริง ๆ, แล้วมันยังช่วย ช่วยในการให้สืบอายุพระศาสนาได้ ให้กิจกรรมของวัดนี้ มันมีลักษณะที่เป็น การสืบอายุพระศาสนา อยู่ได้ นี้ว่าโดยทางวัตถุ.

ถ้าว่าโดยทางนามธรรมแล้ว มันยังมากกว่านั้นอีก
 มาก ที่จะต้องระลึกรู้ถึง ว่าเราจะต้องช่วยกันประพฤติ
 ปฏิบัติ ช่วยกันศึกษาเล่าเรียน แล้วช่วยกันศึกษาปฏิบัติ ให้
 ได้รับผลของการปฏิบัติ แล้วก็เผยแผ่ต่อไป นั่นแหละเป็น
 ตัวสืบอายุพระศาสนาในส่วนนามธรรม ก็ต้องมี.

สืบมาโดยธรรมชาติ พระพุทธเจ้าและสาวก.

ที่นี้ ขอให้นึกให้ไกล ไปถึงว่า สืบกันมาอย่างไร ?
 พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้สืบพระพุทธศาสนาต่อ ๆ กันทุก ๆ
 พระองค์ ; พุคอย่างนี้บางคนจะไม่มองเห็น ไม่เห็นด้วย
 แต่ขอให้มองเห็นเดอะว่า พระพุทธเจ้าองค์ไหนก็สอนเรื่องเดียว
 กัน จะมีพระพุทธเจ้ากี่องค์ แล้วห่างกันก็สองไชยปี ก็แสนปี
 ก็ล้านปีก็สุดแท้เถิด แต่ที่ท่านสอนเรื่องเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน
 กันเลย ก็สอนเรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์ ขยายออกก็
 เป็นเรื่อง อริยสัจทั้งสี่ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์สอนสืบกันมา
 อย่างเดียวกันหมดเลย, นี้ วิชาพระพุทธศาสนา สืบอายุ
 พระศาสนา โดยพระพุทธเจ้าทุกพระองค์.

เอา ที่นี้ก็จะมองให้ไกลไปกว่านั้นอีก ว่าก่อนที่จะมาถึงพระพุทธเจ้า นั้นอยู่ที่ไหน? นี่จะเป็นเหตุให้เข้าใจให้รู้จักพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น ก็มันมีอยู่ในตัวธรรมชาติ ซึ่งเป็น *ตัว*ของธรรมชาติ *ตัว*กฎของธรรมชาติ *หน้า*ที่ตามกฎของธรรมชาติ ก็มันมีอยู่ในตัวธรรมชาติ; มันมีอยู่ตั้งแต่ครั้งกระโน้นก็เหลือที่จะกล่าว จะเรียกว่าไม่จำกัดเวลาด้วยเหมือนกัน. ^๕ พระพุทธเจ้าท่านค้นพบเอามาสอน เพราะฉะนั้นสิ่งที่มันเร้นลับอยู่ในธรรมชาติ ที่ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครเห็น มันก็ถูกเปิดเผยขึ้นมา. พระพุทธเจ้าก็คิดว่า *คาด*จะเกิดขึ้นก็ดี *ไม่*เกิดขึ้นก็ดี *ธรรมชาติ*นั้นก็*มี*อยู่อย่างนั้น, กฎความจริงของธรรมชาติ ที่เป็นธรรมชาตินั้นก็*มี*อยู่อย่างนั้น มีอยู่ในตัวธรรมชาติ.

ก็แปลว่า ธรรมชาตินั้นเองมันสืบของมัน จะเป็นธรรมชาติดูกไหนสมัยไหน มันก็สืบข้อเท็จจริงอันนี้ สัจธรรมอันนี้ รักษากฎของธรรมชาติดันนี้ไว้ สืบต่อกันมา ตลอดเวลาที่ธรรมชาติดียังมีอยู่ เก็บไว้ในธรรมชาติ ซ่อนไว้ในธรรมชาติ จนกว่าพระพุทธเจ้าจะไปพบ ชุบพบขึ้นมา, แล้วก็มาสอน แล้วก็สอนสืบๆกันมา โดยพระพุทธเจ้าทุกๆ

พระองค์ จนถึงพระพุทธเจ้าองค์สุดท้าย อย่างที่เรารู้จักกันนี้, แล้วก็มี พระสาวกสงฆ์สืบกันไป ในระหว่างนั้น ระหว่างที่ จะมีพระพุทธเจ้าองค์อื่นองค์ใหม่ ในระหว่างศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ก็มีสาวกสืบกันมา.

พุทธศาสนาเป็นกฎของธรรมชาติ.

ที่พูดมาถึงขนาดนี้ ก็เป็นของธรรมชาติอย่างนี้ ก็เพื่อให้เราทุกคน รู้จักพุทธศาสนาของตน อย่างแท้จริงว่า พุทธศาสนานี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ เรียกชื่อโดยเฉพาะว่า กฎอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท, ถ้าเดินมาทางนี้ก็เห็นทุกข์ เดินมาทางนี้ก็กับทุกข์ มันมีอยู่ในตัวธรรมชาติ นั้นแหละ พุทธศาสนา ออกมาจากธรรมชาติ ไม่ใช่มนุษย์แต่งตั้ง. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างนี้ ว่าไม่ได้บัญญัติแต่งตั้ง เป็นแต่กันพบอันนี้ แล้วก็มาเปิดเผยมาแสดง, นี้ให้รู้ไว้ว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้.

ศาสนาอื่นเขามีสพระเจ้า ที่เป็นบุคคลบัญญัติแต่งตั้งสั่งสอน เป็นศาสดา ก็ตามใจเขา; ส่วนเรานั้นไปไกล

จนถึงกับว่า มันเป็นตัวธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นผู้กำหนด เป็นผู้รักษาไว้ เป็นผู้ควบคุมอยู่, นี้พุทธศาสนาไปไกลถึงอย่างนี้. ถ้ารู้จักพุทธศาสนาเพียงว่า พระสิทธัตถะได้ตรัสรู้ แล้วก็สอน อย่างนี้ ก็รู้แค่นั้นเอง; ใช้คำที่มันหยาบคายสักหน่อย เพราะมันก่อนหน้านั้นมาก มันก่อน ก่อนไปไกลถึงพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จนกระทั่งว่า ค้นพบออกมาจากธรรมชาติ มีอยู่ในธรรมชาติ มันสืบต่อกันมาโดยธรรมชาติ รักษากฎธรรมชาติอันนั้นไว้ จนบอกไม่ได้ว่ามันมาตั้งแต่ครั้งไหน.

ขอให้สนใจกันอย่างนี้ ว่าเมื่อจะต้องไปพุกจาโต้ตอบกับศาสนาอื่นนั้น ขอให้ยึดหลักอันนี้ไว้ ให้แม่นยำ ให้มั่นคงว่าศาสนาพุทธนี้ ไม่ใช่บุคคลบัญญัติแต่งตั้ง ไม่ใช่พระเจ้าอย่างบุคคลบัญญัติแต่งตั้ง ซึ่งมันไม่ค่อยจะคงเส้นคงวา. ถ้าสิ่งที่มีความรู้สึกอย่างบุคคลเป็นผู้แต่งตั้งแล้ว มันจะไม่คงเส้นคงวา มันโยกโยมมันสับเปลี่ยนได้ แต่ถ้ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติโดยแท้จริงแล้ว มันคงเส้นคงวา มันเปลี่ยนแปลงไม่ได้. ฉะนั้น ขอให้ถือว่า หลักพุทธศาสนามันคงอย่างนี้

ลึกซึ้งอย่างนี้ แน่นอนตายตัวเด็ดขาดอย่างนี้ เพราะว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ.

เมื่อพูดถึงธรรมชาติ ก็พูดเลยไปได้อีกทางหนึ่งว่า มันจะตรงกับ กฎของวิทยาศาสตร์แห่งเหตุผล action and reaction, มันเป็นกระแสแห่งเหตุผล กิริยาและปฏิกิริยา, เป็นกระแสแห่งกิริยาและปฏิกิริยา ตามกฎของธรรมชาติ ตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา, เป็นกระแสแห่งเหตุและผล cause and effect เป็นกระแสอันไหลแน่นอนของ cause and effect คือเหตุและผล. มีลักษณะอาการเป็นกิริยา แล้วก็เกิดปฏิกิริยาไปตามลำดับ, เป็นกิริยา เกิดปฏิกิริยา กลายเป็นกิริยา เกิดปฏิกิริยา กลายเป็นกิริยา เกิดเป็นปฏิกิริยา เป็นลำดับ ไม่มีที่สิ้นสุด นั่นแหละตัวพุทธศาสนา.

คุณ^{นี้}ไม่ใช่ว่าจะยกตัวเอง จะข่มขู่ผู้อื่น จะยกศาสนาของตน จะข่มขู่ศาสนาของผู้อื่น ถ้าทำอย่างนั้นมันก็ไม่ถูกต้อง มันไม่ถูกต้อง แล้วมันไม่เป็นความจริง. มันเป็นของธรรมชาติ ที่มีตายตัวอย่าง^{นี้}, ธรรมชาติได้สืบไว้ สืบไว้ จน

บอกไม่ได้ว่านานเท่าไร ไม่มีใครรู้ว่าธรรมชาติกึ่งตันเมื่อไร จะจบสิ้นเมื่อไร.

พระพุทธรูปองค์แรกกันพบก็มาสอน, พระพุทธรูปองค์ที่สองกันพบก็มาสอน, พระพุทธรูปองค์ที่สามที่สี่ห้าก็จะสืบองค์ก็ตามใจ มาสอน ก็กลายเป็นเรื่องเดียวกัน เหมือนกับถ่ายเอกสาร ถ่ายก็อปี่เอกสารออกมาอย่างนั้นแหละ เรื่องทุกข์กับเรื่องดับทุกข์ทั้งนั้น. ถ้าขยายออกเป็น ๔ ก็เรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับแห่งทุกข์ แล้วก็ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์ เป็นเรื่องหนึ่งเรื่องเดียว แล้วก็เหมือนกันทุกพระองค์ ถ้าเขียนเป็นตัวอักษรก็จะเหมือนกัน สำหรับคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์.

นี่ เราเรียกว่า พระพุทธรูปเจ้าที่รับช่วงสืบสังขารของธรรมชาติ มาจากธรรมชาติ แล้วก็มาสอน สอนเฉพาะส่วนที่มันดับทุกข์ได้ ; พระพุทธรูปเจ้าท่านก็ตรัสว่า การตรัสรู้นั้นรู้มากหมดทั้งต้น เท่ากับใบไม้ทั้งป่า แต่เมื่อเอามาสอนมนุษย์ ก็สอนเท่ากับใบไม้กำมือเดียว ก็ไม่ต้องสอนเรื่องที่ไม่จำเป็น ไม่ต้องสอนเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับความดับทุกข์ จะสอนเฉพาะ

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคับทุกข์เท่านั้น. เรื่องนอกนั้นไม่ต้องสอน มันเป็นอภิรรมเพื่อ อภิรรมเกิน ไม่ต้องเอามาสอน ; สอนในส่วนที่มันจะคับทุกข์ได้ เป็นอภิรรมพอดี เป็นอภิรรมแท้จริง เป็นปรมัตถ์ที่พอดี เป็นปรมัตถ์ที่แท้จริง เอามาสอนแล้วคับทุกข์ได้ เท่านั้นพอ. แล้วก็สืบกันมาโดยสาวก ของพระองค์ ซึ่งเราก็ได้เล่าได้เรียนเรื่องพุทธประวัติ เรื่องอนุพุทธประวัติ เรื่องสาวกของพระพุทธเจ้าได้สอนสืบต่อกันมาอย่างไร.

นี่เรียกว่า สืบอายุพระศาสนา ทั้งในแง่ของปริยัติ คือเป็นคำสั่งสอนที่บัญญัติขึ้นอย่างไร, ในแง่ของปฏิบัติ ที่ปฏิบัติ สืบต่อกันมาอย่างไร, สืบต่อในแง่ของปฏิเวธ คือได้รับผลอย่างเดียวกัน ไม่มีอะไรมากไปกว่า โสถาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหนต์ นี่ได้รับผลเป็นอย่างนี้มาตลอดเวลา และโดยเสมอกัน. นี่เป็นการสืบอายุพระศาสนา ทั้งในส่วนปริยัติ ส่วนปฏิบัติ และส่วนปฏิเวธ จนกระทั่งตกมาถึงยุคนี้ ยุคพวกเรา ซึ่งไม่มีใครคิดว่า มีพระอรียบุคกลเหล่านั้นเหลืออยู่; แต่หน้าที่ของการศึกษาและปฏิบัติ มันก็ยังเหลืออยู่ มันก็ต้อง

สืบกันไว้ ทั้งเรื่องปริยัติ ปฏิบัติ และให้เกิดปฏิเวธ โดยการปฏิบัติให้ถูกต้องแท้จริง.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ เมื่อใกล้จะปรินิพพานว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นจักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ถ้าภิกษุเหล่านั้นจักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ อิมะ จ สุกกุตต สมมา วิหเรยฺยํ อสุณฺโณ โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺส บาลีว่าอย่างนี้ ก็ท่านตรัสกับสุภัททปริพาชกว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นจักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ฉะนั้น เราอย่าไปพูดกันและกันว่า จะมีพระอรหันต์หรือไม่มี มีได้หรือไม่ได้ อย่าไปพูดให้เสียเวลา แล้วมันจะกลายเป็นคนโง่; พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เองว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นจักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์.

ความเป็นภิกษุที่ถูกต้อง.

ที่นี้ บัญญัติมันก็เหลืออยู่ว่า จะเป็นอยู่โดยชอบกันอย่างไรได้ มันก็ด้วยการสืบอายุพระศาสนาอีกนั่นแหละ เรียนให้ถูกต้อง ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็ได้รับผลเป็นปฏิเวธ

ที่ถูกต้อง มันก็เกิดอริยบุคคลขึ้นมา; ฉะนั้น การเป็นอยู่ โดยชอบของภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะมีอยู่ได้เพราะว่ามี การเรียนถูกต้อง มีการปฏิบัติถูกต้อง มีการได้รับผลของทาง ปฏิบัติถูกต้อง.

ฉะนั้น ขอให้สนใจ สนใจในการที่จะประพฤติกกระทำ กันอย่างนี้ เป็นการสืบอายุพระศาสนา อย่าให้มีสิ่งอื่นแทรก แชงเข้ามา มันจะทำลายความเป็นภิกษุเสียหมด ไม่เป็นภิกษุ แล้วก็ไม่อาจจะเป็นอยู่โดยชอบ. ฉะนั้น จึงเห็นแก่ความเป็น ภิกษุ ให้ดีที่สุด ให้มากที่สุด ให้ถูกต้องที่สุด จะรักษาความเป็น ภิกษุไว้ให้ได้ ยอมเสียทุกอย่างทุกประการ ไม่ยอมให้ความ เป็นภิกษุเสียไป.

นี่อย่ามัวทะเลาะวิวาท เกียงแย่งกัน ตูหมิ่นตูดูกัน ทะเลาะวิวาทกันด้วยความโกรธความแค้น แล้วก็สูญเสียความ เป็นภิกษุหมดสิ้นด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย; ไม่มีฝ่ายไหนผิด ไม่มี ฝ่ายไหนถูกหรือ ถ้าประพฤตินอกธรรมะนอกวินัยออกไปแล้ว แม้แต่เพียงสักว่าโกรธเท่านั้นแหละ มันก็เป็นภิกษุไม่ ได้ มันหมดความเป็นภิกษุไปทันที แล้วจะสืบอายุพระศาสนา

อย่างไรเล่า ถ้ามันหมดความเป็นภิกษุเสียแล้ว. จึงขอร้องว่า
สนใจในความเป็นภิกษุให้ถูกต้อง ให้มีความเป็นภิกษุอย่างถูก
ต้องอยู่เสมอ นั่นแหละคือการสืบอายุพระศาสนาที่แท้จริง ขอ
ให้สำนักไว้อย่างนี้.

ขรราวาสก็ต้งศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง.

ที่นี้ก็จะมีมองไปที่ขรราวาสบ้าง ขรราวาสไม่ได้บวชเป็น
ภิกษุ ภิกษุณี ก็ตามใจ แต่ก็ ไม่มีใครห้าม จะศึกษาปริยัติสัก
เท่าไร ก็ไม่มีใครห้าม, จะปฏิบัติธรรมะสักเท่าไร ก็ไม่มี
ใครห้าม แม้ในเพศขรราวาส. มันต่างกันตรงที่ว่า มันไม่ค่อย
สะดวก ถ้ามาบวชเป็นบรรพชิตมันสะดวก ถ้าเป็นขรราวาส
อยู่ที่บ้านที่เรือนมันก็ไม่ค่อยสะดวก แต่มันก็ทำได้ มันก็ทำได้
ตามที่ปรากฏในเรื่องราวที่เราเรียนรู้กันมาเป็นอย่างดี ว่าพระ
อรยิบคคลก็มีในเพศขรราวาส เป็นพระโสตาบันก็มี สกิทากามี
แม้เป็นอนาคามีอยู่ในเพศขรราวาส แต่มันไม่ได้ครองเรือน
อย่างขรราวาส อย่างนี้ก็มี.

ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็หมดความเป็นขรราวาส
โดยอัตโนมัติ ไม่ต้องบวชหรอก. ถ้าขรราวาสคนใดคนหนึ่ง

เกิดเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ไปฟังธรรมบรรลุแล้ว มันก็พ้นจากความเป็นขรवास เป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยสงฆ์ เป็นพระอริยเจ้าไป แต่ว่าจะมาบวชโดยทางรูปร่างอีกครั้งหนึ่งก็ได้ เพื่อความเรียบร้อยในทางสังคม.

เอาละ เป็นอันว่า แม้เป็นขรवास ก็ต้องศึกษาและปฏิบัติให้ดีที่สุด เป็นการสืบอายุพระศาสนาอย่างยิ่งคล้ายเหมือนกัน ไม่ใช่เป็นตัวกองหนุน หรือทัพหลังกองหลังอะไร เป็นตัวออกหน้านั้นแหละ. ขอให้ขรवासทุกคนตั้งอกตั้งใจพยายามที่จะศึกษาให้ถูกต้อง ให้ทั่วถึงให้เพียงพอแล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้เป็นตัวอย่างแก่คนทั้งหลายทั่วไป จะได้ปฏิบัติตาม ๆ กัน ก็จะเกิดพระอริยบุคคลขึ้นในหมู่สังคม ขรवासนั้นเป็นแน่นอน โสคาบนั้นก็ ได้ สกิทาคามีก็ได้.

ข้อนี้ไม่ค่อยจะนึกถึงกัน หรือว่ามันซีเกียจ มันแก้ตัวไม่ได้บวชก็ไม่ต้องปฏิบัติ มันก็เป็นเรื่องล้มเหลวหมด อย่าไปนึกถึงเรื่องบวชหรือไม่บวชกันให้มากนัก, ให้นึกมันคงยึดถือเป็นหลักว่า ถ้ามีความทุกข์แล้วก็ต้องต่อสู้ จะอยู่ในเพศขรवासหรือเพศบรรพชิตก็สุดแท้ ถ้ามันมีความทุกข์แล้ว

ก็จะท้อท้อสู้ คือ ประพฤติปฏิบัติเพื่อละความทุกข์เพื่อ
ทำลายกิเลส; อย่างนี้จะดีที่สุด จะถูกต้องที่สุด ทำไป
อย่างสุดความสามารถที่จะทำได้ แม้จะทำได้เท่ากัับบรรพชิต
ก็ทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้.

กำแพงเมืองนี้มันก็มีอยู่กำแพง ที่เขาใช้ยกย่อง
ปลาหมอบ ไม่ยอมแพ้ แดกไปจนเกล็ดแห้ง มันไม่ยอมแพ้
ว่าจะพบบน้ำข้างหน้า มันก็แดกไป ๆ จนเกล็ดแห้ง แล้วมันก็
ได้พบบน้ำเหมือนกัน.

แม้เป็นฆราวาสมันมีความทุกข์ตามแบบของฆราวาส
ก็อย่ายอม พยายามที่จะต่อสู้เพื่อจะดับกิเลสและดับทุกข์ให้ได้
แม้จะเป็นการสืบอายุพระศาสนา ในเพศฆราวาสนั่นเอง.
คู่ให้ตีเถิด แม้เพศฆราวาสก็ไม่ใช่ว่าจะต้องสมรสแต่งงานกัน
เสมอไป ไม่ต้องสมรสไม่ต้องแต่งงานมันก็มีได้ อยู่ได้ แล้ว
เมื่ออยู่อย่างนั้น มันก็ยังสะดวกในการที่จะเผยแผ่ธรรมะหรือ
พระศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป กว่าที่จะมีการสมรสตามธรรมดาประสา
ชาวบ้าน.

คำว่าฆราวาส แปลว่าผู้อยู่เรือน บ้านเรือน แต่อยู่อย่างสมรสกันโดยมาก อยู่อย่างไม่สมรสมันก็มีเหมือนกัน มันก็คล้าย ๆ กันแหละ ไม่ต้องน้อยใจว่าไม่ได้บวชแล้วก็ทำไม่ได้ แล้วก็พาลไม่ทำเอาเสียเลย. สมัยนี้เขาไม่ให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี มันก็ไม่ใช่อุปสรรคอะไร เขาไม่ให้บวชเป็นภิกษุณีก็ตั้งใจเป็นพระพุทธเจ้าไปเสียเลย, ศึกษาให้มันสูง ปฏิบัติให้มันยิ่งขึ้นไป มันยิ่งไปกว่าภิกษุณีเสียก็ยังได้. ไม่มีปัญหาอย่างนี้ ไม่ต้องแก้ตัวอย่างนี้ ว่าเขาไม่ให้บวชเป็นภิกษุณีแล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะทำอะไร; นี่มันเรื่องแก้ตัว ตั้งใจจะเป็นพระพุทธเจ้าเองเสียเลย อย่าต้องเป็นเพียงพระอรหันต์ มันก็จะแก้ได้หมด มันก็ต่อสู้กับกิเลส ศึกษาชวนชวายปฏิบัติ โดยแท้จริง ตามที่โอกาสอำนวย.

โอกาสมีอยู่ทุกวินาที.

โอกาสมันมีอยู่มากมาย แต่แล้วก็ละทิ้งโอกาสกันเสียหมด มันก็คือไม่รู้เรื่องหรือไม่ยักนั่นเอง จะสะทกสะบาย; มีเงินมีทองสมบัติพัสถานมากแล้ว มันก็ไม่คิดที่จะ

ศึกษารรณะกิเลส ยุ่งเรื่องโลกๆต่อไป ไม่ได้สนใจที่จะ
ต่อสู้กับกิเลสและความทุกข์ ทั้งที่มันมีโอกาสนั้น

แม้เป็นบรรพชิตก็เหมือนกัน ก็ไม่ค่อยจะสนใจใน
โอกาส ยิ่งเหลวไหลหละหลวมกันเสีย; โดยมากเอาเวลาไป
ทำอย่างอื่น *เอาเวลาไปทะเลาะกันเสียก็มี* อย่างนั้นน่าละอาย
น่าสงสาร น่าสังเวชอย่างยิ่ง แทนที่จะเอาเวลาไปปฏิบัติธรรม
เอาเวลาไปแสวงหาลาภ บ้าลาภ เมลาภ มัวเมาในลาภ; เมื่อ
ไม่ได้ก็ขัดใจ ก็โกรธ ว่ามันเป็นการไม่ได้เกียรติ ไม่ได้ลาภ
ทะเลาะกัน *มันก็หมดโอกาส ที่จะเป็นภิกษุสงฆ์ที่ถูกต้องแท้
จริง เพื่อสืบอายุพระศาสนา.*

ถ้าว่าโอกาส โอกาสนี้ ช่วยฟังให้ตี โอกาสนั้นมันจะ
แหวบเดียว หนึ่งวินาทีก็ได้ เป็นโอกาส โอกาสที่จะลงมือ
ศึกษาหรือปฏิบัติ มันมีอยู่ทุกๆวินาที, ในนาทีหนึ่งก็มี
ทั้ง ๖๐ วินาที ในชั่วโมงหนึ่งก็มีเท่าไร ก็หลายร้อยแล้ว
วันหนึ่งคืนหนึ่งไม่รู้จะนับกี่พันแล้ว ก็พันวินาที. โอกาสมีอยู่
ทุกวินาที แต่แล้วมันก็ผ่านไปหมดทุกวินาที ไม่ได้ตั้งต้น
ลงมือทำอะไรที่แท้จริง ในเมื่อโอกาสมันมี หรือมันมาถึงเข้า;
บางคนจะแก้ตัวว่า ปีหนึ่งจะมีโอกาสสักครั้งหนึ่ง จะมีโอกาส

พบการศึกษา พบอาจารย์ พบอะไรเหล่านั้น หลายเดือนหลายปีจะมีสักครั้ง นั้นมันคนโง่พูด มันหลับตาพูด.

โอกาสที่เราเรียกได้ว่า มีทุกวินาทีเลย จับเอาเมื่อไร ก็จะเป็นโอกาสเมื่อนั้น ลงมือกันจริงๆเมื่อไร มันก็จะเป็นอย่างนั้น ; เพราะฉะนั้นขอให้ยอมรับว่า โอกาสนั้นมีทุกวินาทีก็ได้ก็แล้วกัน แล้วมันก็ล่องไป ล่องไป ล่องไปทุกวันๆ ไม่เคยฉวยเอาโอกาสนั้นเลย. นี่ก็เรียกว่า มันไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักทุกอย่าง ไม่รู้จักรรณะ ไม่รู้จักพระศาสนา ปล่อยให้กิเลสครอบงำ ลากไปสนใจเรื่องของกิเลสเสียหมด มันก็เท่ากับว่า โอกาสนั้นไม่มี. ฉะนั้น ขอให้คิดกันให้ดีๆ มองกันให้ดีๆ ว่าโอกาสมีอยู่ทุกวินาที จงฉวยเอาโอกาสนั้น อย่าให้มันผ่านไป ผ่านไปวันละไม่รู้กี่ร้อยกี่พันก็เหมือนโอกาส.

ภาษาบาลีจะเรียกสิ่งนี้ว่า *ขณะ* เราในภาษาไทยจะเรียกกันว่าโอกาส ขณะที่ทำได้ ที่ลงมือทำนี้ มันมีอยู่ทุกๆ วินาที พระพุทธเจ้าตรัสว่า *ขโณ มา โว อุปจุจจา ขณะอย่าได้ล่วง* *ท่านทั้งหลายไปเสียเลย* อย่าให้ขณะหรือโอกาสมันผ่านแผลไป โดยที่คนนั้นๆ ไม่จับฉวยเอา. เมื่อเป็นอย่างนี้

มันก็ไม่ได้เล่าเรียนให้รู้ ไม่ได้ปฏิบัติให้สำเร็จ ไม่มีผลของการปฏิบัติ แล้วจะสืบอายุพระศาสนาอย่างไรกัน.

หลักการในการเผยแผ่.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดกันถึง เรื่องสืบอายุพระศาสนา สืบด้วยการกระทำจริง ให้เห็นอยู่ ปราบกฏอยู่ แล้วถ่ายทอดกันไปด้วยการปฏิบัตินั้น. นึกว่านั่งสอนบนธรรมาสน์สัก ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๑๐๐ ปี ถ้านั่งสอนกันบนธรรมาสน์แล้วไม่มีการปฏิบัติ มันก็ไม่สืบอายุพระศาสนาหรอก มันก็เป็นเรื่องพูดๆ พูดล้นหนวกลงไปหมด ไม่มีธรรมะที่จะถือเอาได้ เพราะเสียงที่มันหนวกลงนั้น มันกลับไปเสียหมด.

ตัวอย่างเหมือนกับว่า คนโง่ฟังคนตรี มันก็ไม่แพ้หมาฟังคนตรี คนตรีตั้งล้นให้หมาฟัง มันก็ได้ยินแต่เสียงหนวกลงเท่านั้น ไม่มีความไพเราะแห่งคนตรีที่ตรงไหน ; คนโง่นี้ก็เหมือนกัน ไม่ได้รับแห่งคนตรี ได้ยินแต่เสียงหนวกลง. ผมเองก็อยู่ในพวกนี้เหมือนกัน ฟังคนตรีไม่ค่อยได้รสของคนตรี ได้ยินแต่เสียงหนวกลงทั้งนั้น เพราะว่ามันไม่ได้

ฉวยเอาได้ตัวของคนทรี เพราะเสียงหนวกหูมันมากเหลือ
เกิน มันแปแปรันไปเสียหมด.

นี่เราฟังเทศน์กันก็ระวังให้ดี อย่าให้เป็นอย่างนี้ อย่า
ให้เสียงก้องของผู้เทศน์มันกลบตัวธรรมะไปเสียหมด ถือเอา
ธรรมะไม่ได้ จากเสียงที่มันก้องเอ็ดกะโรอยู่ตลอดเวลา. ฉะนั้น
ต้องจับฉวยเอาให้ได้ ให้พ้นฝ่าเสียงเอ็ดกะโรนั้น เข้าไปจับ
ฉวยเอาความหมายแห่งถ้อยคำ ให้เป็นหลักธรรมะ เป็นข้อ
ธรรมะ. มองเห็นแจ่มชัดโดยประจักษ์ ว่าเป็นอย่างไร ดับ
ทุกข์ได้ได้อย่างไร เกิดทุกข์ได้ได้อย่างไร. ให้รู้ธรรมะอย่างนี้
การแสดงธรรมนั้นก็จะเป็นการสืบอายุพระศาสนา เพราะว่า
ผู้ฟังก็ฟังด้วยดี ฉวยเอาเนื้อความแห่งธรรมะนั้นได้ มิฉะนั้น
แล้ว มันก็จะเหมือนกับว่า เป่าปี่ให้แรดฟัง เป่าปี่ให้เต่าฟัง;
เทศน์กันมาไม่รู้สักเท่าไรแล้ว มันก็ได้ผลไม่เป็นที่พอใจ
เรียกว่าเป่าปี่ให้แรดฟังอยู่เรื่อยแหละ.

ผมเองก็ยอมรับสารภาพว่า อยู่ในสภาพอย่างนี้เหมือน
กัน แต่จะไปโทษผู้เป่าปี่ หรือจะไปโทษเต่า โทษแรดอะไร
กันดี จะไปโทษฝ่ายไหนกันดี? แต่ว่าเราก็พยายามอย่างยิ่ง

พยายามอย่างยิ่ง สุกความสามารถอยู่เสมอ ที่จะพูดให้ดีที่สุด พยายามพูดให้เข้าใจให้ดีที่สุด แต่แล้วแรกหรือเท่ามันก็นั่งฟังอย่างใจลอย ใจลอยอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ จับฉวยเอาเนื้อความแห่งคำพูดนั้นไม่ได้ นี่คุณจะปรับโทษให้เป็นฝ่ายผู้เป่าบี หรือว่าฝ่ายแรก. เราจะต้องร่วมมือกัน ผู้เป่าก็พยายามเป่าให้ดีที่สุด แล้วแรกหรือแต่ก็พยายามให้ดีที่สุด ที่จะฟังให้รู้เรื่อง ; นี่เดี๋ยวมันจะเหมือนกับสุนัขฟังคนครีไปเสียอีก ไถยยันแต่เสียง แสบหูเลย ว่าอะไรก็ไม่รู้.

นี่ระวังกันเถิด ว่าการสืบอายุพระศาสนา มันยังมีอุปสรรคอย่างนี้ ในลักษณะอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงหันไปฟังการกระทำ การกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง มีความทุกข์ให้เขาเห็นว่าเป็นความทุกข์, แล้วก็ดับความทุกข์ให้เขาเห็น ว่าดับทุกข์ได้. ผู้เห็นก็พอใจ พร้อมทั้งจะเอาอย่าง เกิดความพอใจ พร้อมทั้งจะเอาอย่าง แล้วก็สนใจก็ดับทุกข์ได้.

เรามีหลักกันอย่างนี้ว่า การทำให้ดูมีผลมากกว่า การพูดให้ฟัง นี่เป็นหลักที่แน่นอนที่สุด; แต่แล้วมันก็มีข้อเท็จจริงอยู่ว่า ถ้าไม่พูดให้ฟังมันก็ไม่รู้จักฟังและไม่รู้จักดู

มันก็ดูไม่ออกเหมือนกัน แต่ถึงอย่างไรก็ดี ในการที่จะทำให้ดู
จะผลมากกว่า การพูดให้ฟังอยู่เสมอไป.

ฉะนั้น ขอให้รับเอาทั้งสองฝ่าย ฟังให้ดี ให้ได้สติ
ปัญญา มีความรู้สำหรับจะคุ้ออก จะเข้าใจได้ เมื่อมีผู้ปฏิบัติ
ให้ดู; เขาจะทำทาน ทำศีล ทำสมาธิ ทำภาวนาให้ดู ถ้า
ไม่มีความรู้เสียเลยมันก็ดูไม่ออก. ขยับออกไปอีกหน่อยว่า
กับทุกข์ให้ดู เป็นอยู่อย่างดี ไม่มีความทุกข์ให้ดู นี้ก็ยัง
ก้อยยังชั่ว ไม่ต้องพูดกัน แต่เป็นอยู่ให้ดูถูกต้อง เป็นอยู่ใน
บ้านในเรือนนั้นแหละให้ดูถูกต้อง, เป็นผู้ที่ไม่มีความทุกข์
ไม่มีโกลาหลวุ่นวาย ไม่มีอะอะมะเทิ่งอะไร มีแต่ความสงบ
เยือกเย็นในครอบครัวนั้น บุคคลผู้มาเห็นเขาก็พอใจ ก็ยินดี
สนใจ รับที่จะปฏิบัติตามโดยสมัครใจไม่รู้สึกตัว.

เรื่องก็ปรากฏอยู่ในพระบาลีว่า สาวกของพระพุทธ-
เจ้า พระอัสสชิไปบิณฑบาตรด้วยท่าทางน่าเลื่อมใส คนฉลาด
อุปติสสะ โกลิตะ สองคนได้สนใจ นี้คนหนึ่งสนใจไปศึกษา
ได้รู้ธรรมะได้หลักธรรมะ แล้วไปบอกเพื่อนอีกคนหนึ่ง;
ที่คนก็เรียนรู้ในเรื่องพุทธประวัตินั้นแหละ ซึ่งสองคนนี้ต่อ

มาก็เป็น พระสารีบุตร เป็น พระโมคคัลลานะ. พระอัสสชิ
 ไม่ได้พูดสักคำเดียว ในที่แรกก็เผยแผ่ด้วยการแสดงความสงบ
 สงี่ยมเยือกเย็นเป็นสุขให้ดู ในการเดินไปบิณฑบาต คนนั้น
 เขาเห็นเอง ความสงบ ความมีสง่าราศี ความมีเวทาทาที่เป็น
 ความสุข ก็สนใจติดตาม แล้วก็พูดจากันทีหลัง. แล้วก็พูด
 กันไม่กี่คำด้วย สำหรับคนฉลาด เพราะเขาเรียนรู้อะไรมามาก
 แล้วก็ฟังดู ฟังได้มาก ฟังได้ความมากกว่าจำนวนคำที่พูด
 เขาก็เรียนรู้เรื่องได้.

นี่มันพิศุจน์อยู่แล้วว่า เรื่องพูดมันก็จำเป็นอยู่
 เหมือนกัน พูดให้ฟังมันก็จำเป็นอยู่เหมือนกัน แต่มันไม่
 จีบใจมากเท่ากับปฏิบัติให้ดู แต่แล้วก็ตั้งการพูดให้ฟังไม่ได้.
 พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสด้วยคำพูดมากมาย เป็นคำสอนอันมาก
 มากด้วยกัน ตรัสด้วยคำพูด แต่แล้วก็ได้เป็นอยู่อย่างเป็น
 พระพุทธเจ้าให้ดู ให้คนเอาใจใส่ ให้คนสนใจ เพื่อปฏิบัติตาม
 นี้ได้ผลกว่า.

คนชาวบ้านทั่วไป เขายังไม่รู้เรื่องอะไรเลย มันก็
 ต้องพูดเป็นข้อแรกให้เกิดความสนใจ สะกิดความสนใจให้เกิด

ความสนใจ แล้วเขาก็สนใจ เขาก็ติดตาม นี่มันก็จะค่อยๆ รู้
แต่แล้วก็ขอสรุปว่า น้ำหนักแท้จริงนั้น การทำให้คัมภีร์น้ำหนัก
มีความหมายกว่า การพูดให้ฟัง แต่ที่ถูกมันก็ต้องทำไปทั้ง ๒
อย่าง อย่างที่เรากำลังกระทำกันอยู่นี้.

นี่ขอให้มองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ ว่าการสืบอายุ
พระศาสนา ด้วยการทำความอย่างให้ดูนั้น แน่แน่นอนมันคงกว่า
การพูดให้ฟัง; มีการเป็นอยู่ที่น่าเคารพน่าเกรงขาม เกือบ
จะไม่ต้องพูด คนก็พากันปฏิบัติตาม. ถ้าเป็นอยู่อย่างไม่
น่าเชื่อ ไม่น่าไว้วางใจ พูดเท่าไรๆ ก็ไม่มีใครเชื่อ เพราะมัน
แสดงอยู่ที่เนื้อที่ตัว มันเป็นคนโลกโมโหสัน, มันเป็นคน
โทสะร้ายเหมือนกับสัตว์ที่ร้ายอย่างนี้ จะพูดอย่างไรก็ไม่มี
ใครเอาอย่าง ไม่มีใครเชื่อ.

สิ่งที่ภิกษุจะต้องทำให้ปรากฏ.

จงพยายามทำให้เกิดความถูกต้อง ให้สงบสงัดจาก
กิเลส จากความทุกข์ ปรากฏอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ, ให้มันมี
ความเป็นพระ เป็นภิกษุหรือเป็นพระ ปรากฏอยู่ที่กาย ที่วาจา

ที่ใจ สวงไว้ให้มีอยู่อย่างนี้ ผมรับรองว่าทุกองค์ ทุกคนจะ
เป็นผู้สืบอายุพระศาสนาอย่างยิ่ง อย่างสูง.

ฉะนั้น ขอให้เสียสละ เสียเด็ก อะไรที่มันจะเป็น
อารมณ์ ให้โลกโมโหสัน ให้โกรธ ให้เคือง ให้ โกลาหลวุ่นวาย
นั้น สละมันเสียเด็ก. เอาความถูกต้อง ความสงบเย็นของ
ความเป็นพระ แสดงอยู่ที่เนื้อที่ตัวเด็ก จะเป็นการสืบอายุ
พระศาสนาอย่างยิ่งและเหลือประมาณ. พุทให้หยาบคายที่สุด
ว่า แม้แต่หมามันก็นับถือ พระองค์ไหนโมโหร้าย โทโสร้าย
แสดงอาการไม่น่าดู หมามันก็ไม่นับถือ; ถ้าสงบเสงี่ยม
เยือกเย็น แสดงความไม่มีอันตรายร้ายกาจอะไร แม้แต่หมา
มันก็จะนับถือ แล้วทำไมคนจะไม่นับถือเล่า.

ขอให้สนใจกันให้ถึงขนาดนี้ จงเผยแผ่หรือสืบอายุ
พระศาสนา ด้วยการแสดงให้เห็นว่า มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว.
โกรธเห็นแล้วพอใจรักใคร่เลื่อมใส ไว้วางใจ ยินดีที่จะฟังคำพูด
ยินดีที่จะปฏิบัติตาม เหมือนเรื่องของพระอัสสชิ ที่มีกล่าว
แล้วในบทเรียน ในหนังสือเรียนที่เราเรียนกันมา ซึ่งเป็น
ความจริงอย่างยิ่ง ท่านเผยแผ่ด้วยอิริยาบถอันสงบเสงี่ยม.

มันพอหรือยังที่ว่า สืบอายุพระศาสนากัน ค้ำยการ
 แสดงให้เห็นว่ามีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว อยู่ที่กาย ที่วาจา ที่จิตใจ
 อยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ไม่ทำอย่างหน้าไหว้หลัง
 หลอก. บางคนแครงครัดแต่ต่อหน้าคน ลับหลังคนมันหา
 อะไรไม่ได้ มันแครงครัดแต่ต่อหน้าคน อย่างนี้ไปไม่รอด
 มันก็จะมีกรรมถูกต้องอยู่ที่เนื้อที่ตัวไม่ได้ มันก็โผล่ให้ใคร
 เขาเห็นเขารู้จัก ว่าไอ้มันเล่นตลก มันไม่ได้มีธรรมะจริง
 เขาก็ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่ไว้วางใจ ไม่นินดีที่จะปฏิบัติตาม
 ไม่นินดีที่จะเกี่ยวข้องกับตัวเข้าไป.

นี่ขอให้ อุทิศ อุทิศในการสืบอายุพระศาสนา ต่อ
 จากการสืบสกุล เรื่องกามารมณ์ผ่านไปแล้ว เรื่องการสมรส
 ผ่านไปแล้ว เรื่องสืบพันธุ์ผ่านไปแล้ว เรื่องสืบสกุลผ่านไป
 แล้ว; นี่มาสืบอายุพระศาสนา ไม่ว่าจะอยู่ในเพศฆราวาส
 หรือในเพศบรรพชิต ให้มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว แสดงให้เห็น
 ความสงบ เยือกเย็น เป็นสุขอยู่ที่นั่น มีความสะอาดน่าไว้วางใจ
 ไม่หน้าไหว้หลังหลอกอยู่ที่นั่น.

๓ คำนั้นดีที่สุด คือ สะอาด สว่าง แล้วก็สงบ
 ไม่มีกิเลสมันก็สะอาด ก็สว่างไสวแจ่มแจ้ง แล้วมันก็สงบเย็น.

สะอาด สว่าง สงบ นีมัน้อยู่ด้วยกัน กลมกลืนกัน มีในหัวใจ
ของพระพุทธเจ้า มีในหัวใจของพระธรรม มีอยู่ในหัวใจของ
พระสงฆ์.

สะอาด สว่าง สงบ นี้ มีอยู่ในหัวใจของพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ จึงกล่าวได้ว่า หัวใจของพระพุทธ พระ
ธรรม พระสงฆ์ นั้นเป็นอย่างเดียวกัน; แม้ภายนอกจะแยก
กันเป็น ๓ องค์ เป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่
ภายในหัวใจเหมือนกัน เป็นสิ่งเดียวกัน คือมีความสะอาด
สว่าง สงบ. มันจะต่างกันบ้างว่า รู้เองหรือผู้อื่นต้องสอนให้
ก็ตามใจ มันไม่แปลก แต่มันมีความสะอาด สว่าง สงบ ที่
เหมือนกัน.

มีหัวใจอย่างนี้ แล้วมันก็ออกมาภายนอก แสดงให้
เห็นความสะอาด สว่าง สงบที่เนื้อที่ตัว ที่กิริยาท่าทาง ที่มารยาท
อันประพฤติก่อนมัน ก็เลยมคบปัญหา มันเห็นหัวใจของ
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แสดงอยู่ที่เนื้อที่ตัวของภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา.

นี่สืบอายุพระศาสนา ด้วยการปฏิบัติจริง แสดงให้เห็นอยู่ที่เนื้อที่ตัว จึงขอเน้นในเรื่องว่า บวชจริงเถิด เรียนจริงเถิด รู้จริงเถิด ปฏิบัติจริงเถิด ได้รับผลจริงเถิด เผยแผ่สั่งสอนต่อไปจริงๆ เถิด. ให้มันจริงๆๆๆไปทั้งหมด บวชจริง เรียนจริง รู้จริง ปฏิบัติจริง ได้รับผลจริง สอนสืบต่อกันไปจริง นั่นแหละจะครบถ้วนสมบูรณ์ สมบูรณ์ที่สุดของการสืบอายุพระศาสนา.

ในขณะที่สืบอายุพระศาสนา ตัวเองได้รับผลเต็มที่ ไม่ใช่ว่าสืบอายุพระศาสนาแล้วจะไปได้แก่ผู้อื่นข้างเดียว แม้ตัวผู้สืบอายุพระศาสนาปฏิบัติอยู่อย่างนั้น กลับได้รับก่อนเสียอีก ได้รับมากเสียอีก ได้รับเต็มที่เสียอีก; ผู้ที่รับคำสั่งสอนดูตัวอย่างนั้น จะค่อยๆได้รับไปตามลำดับ ฉะนั้น ผู้ผู้นั้นได้รับที่แรกด้วยตนเองไม่ได้. ขอให้ตั้งอกตั้งใจสืบอายุพระศาสนา มันเลยเหมือนกับว่า ยิงปืนที่เดียวไถ่คนสองตัว ตัวเองก็ได้ผู้อื่นก็ได้ ด้วยการสืบอายุพระศาสนาในลักษณะเช่นนี้ ดังนั้น มันจึงมีกำแพงมหาศาล.

ความเนืองกันของศีลธรรมวัฒนธรรมและศาสนา.

คำว่า ศาสนา หมายถึงระบบการดับทุกข์ทั้งหมด ไม่ว่าจะสูง ว่ากลาง ว่าต่ำ ไม่ว่าจะต่ำ ไม่ว่าจะกลาง ไม่ว่าจะสูง ถ้ามันเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ดับกิเลส ดับค้นหาของชีวิตแล้ว มันก็เป็นพระศาสนาหมด. บางทีก็มาอยู่ในรูปศีลธรรม รูปจริยธรรม ของสังคมมนุษย์นี้ก็มี เป็น วัฒนธรรม ก็มี มันคือศาสนาที่แบ่งตัวหรือแยกตัวออกมาอยู่ในรูปที่จะใกล้ชิดกับสังคมมนุษย์ที่สุดที่จะทำได้ เราเรียกกันเสียว่าศีลธรรมบ้าง วัฒนธรรมบ้าง. นั่นก็สำคัญเหมือนกัน ถ้ามันมีถูกต้อง มันจะเป็นผลดีเลิศ คือเด็ก ๆ กลอดออกมาจะได้รับศีลธรรมวัฒนธรรมนี้ อย่างถูกต้องมาเสียตั้งแต่เด็ก ๆ เล็ก ๆ โทษมันก็ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้มันจะไม่เป็นอย่างนั้น เด็กกลอดออกมา ได้รับวัฒนธรรมผิด ๆ ได้รับศีลธรรมผิด ๆ ได้รับการอบรมให้เห็นแก่ตัวโดยไม่รู้สีกตัว. นี่ขอกล่าวตรง ๆ ว่า เพราะวัฒนธรรมพื้นฐานประจำบ้านเรือนมันไม่ถูกต้อง จึงแวดล้อมอบรมให้เด็ก ๆ เป็นคน เห็นแก่ตัว เกลียดเบียดเบียนไปเป็นไสยศาสตร์

ไปเป็นอะไรก็ไม่รู้ กว่าจะกลับมาได้ก็เกือบตาย เป็นทุกข์เสียเกือบตาย เชื่อกลางในเรื่องของความทุกข์แล้ว จึงค่อยกลับตัว.

นี่ก็ขอให้สนใจ ว่าศาสนาที่อยู่ในรูปของศีลธรรม และวัฒนธรรมนั้นก็จำเป็นเหมือนกัน ที่จะต้องสืบกันไว้ให้ดีๆ สืบศีลธรรม สืบวัฒนธรรมกันไว้ให้ดีๆ เป็นพื้นฐานของสังคม ที่จะอยู่กันอย่างโลกๆ; ถึงมันคับทุกข์ไม่ได้สิ้นเชิง แต่มันก็เป็นพื้นฐานที่ดี ที่จะมีสังขธรรมปรมัตถธรรมในอันคับต่อไป สูงขึ้นไปจนคับทุกข์ได้สิ้นเชิง. เราจงบวกเอาศีลธรรมและวัฒนธรรมเข้ามาไว้ในศาสนา เพื่อเป็นรากฐานของสังขธรรม ของปรมัตถธรรม ซึ่งเป็นตัวศาสนาเต็มรูปแบบ.

การสืบอายุพระศาสนา เป็นพระพุทฺธประสงค์.

ขอให้ทำไปเพื่อประโยชน์ทุกข์ฝ่าย ตนเองได้รับประโยชน์ก่อน แล้วผู้อื่นก็ได้รับประโยชน์ แล้ว สนองพระพุทฺธประสงค์ เพราะพระพุทฺธองค์ทรงประสงค์อย่างยิ่ง ว่าสาวกทั้งหลายจะช่วยกันสืบอายุพระศาสนา. มารเคยมาทูลให้หนีพพาน พระพุทฺธเจ้าตรัสตอบว่า *ตลอดเวลาที่สาวกภิกษุ*

ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ยังไม่รู้ธรรมะ ยังไม่บอกกล่าวธรรมะ
แก่กันและกันได้ ไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ออกจากทุกข์ได้
เราจะยังไม่ปรินิพพาน; คุณความเมตตาการุณาของพระพุทธ-
เจ้าซี อยู่ทนทุกข์มา เพื่อให้มันเกิดความเพียงพอ ในการที่
มนุษย์จะรู้จักกับทุกข์.

เราจงสนองพระพุทธประสงค์ ช่วยกันสืบอายุพระ-
ศาสนาเถิด; อย่าได้หวังเกียรติเลย อย่าได้หวังเกียรติยศ
ชื่อเสียงโต้งคังเลย นั้นเป็นเรื่องหลอก. ถ้าไปหลงบูชา
เกียรติยศชื่อเสียง เต็มวันก็ทำผิดไม่ทันรู้แหละ แล้วจะไม่
เป็นการเผยแพร่พระศาสนา มันเป็นการเผยแพร่กลโกงอะไรไป
เสียก็ไม่รู้ เพื่อลาภ เพื่อเกียรติยศ เพื่อชื่อเสียง อย่าไปสนใจ
กับมันเลย. ทั้งใจเผยแพร่โดยบริสุทธิ์เถิด แล้วมันค่อยมาเอง
ค่อยกลานเข้ามาหาเอง, ลาภก็ดี เกียรติก็ดี ชื่อเสียงก็ดี มัน
จะค่อยกลานเข้ามาหาเอง; ไม่ต้องไปหวัง ไม่ต้องไปบูชา
ไม่ต้องไปอื้ออึงลาภสักการะเกียรติยศชื่อเสียง *สุขันขมันแย้ง*
กระดูกกัน พุทธอะไรรุนแรงอย่างนี้ ก็เพื่อประหยัดเวลา.

ขอให้บูชาหน้าที่ เคารพหน้าที่ ซื่อตรงต่อ
พระธรรม อย่าหวังเกียรติ อย่าหวังลาภเลย. ขอให้ทำไป

เกิด แล้วมันจะมาหาเอง มันจะมาอย่างขยะมูลฝอย มาอยู่ใต้
 ผ้าเท้า ไม่มาอยู่บนหัว. ถ้าหวังลาภสักการะเสียตั้งแต่ที่แรก
 แล้ว มันมาอยู่บนหัว มันบีตหัว มันบีตทาหมต ไม่เห็นอะไร
 ทามที่เป็นจริง เลยล้มเหลวหมต. จงทำไปด้วยความบริสุทธิ์
 ใจ สืบอายุพระศาสนาทุกกระเบียดนิ้ว บวช ๓ วันสืบ ๓ วัน
 บวช ๓ เดือนสืบ ๓ เดือน บวช ๓ ปีสืบ ๓ ปี บวชตลอด
 ชีวิต สืบตลอดชีวิต.

ขอร้องให้สัทธิธรรมิกทุกคน จงตั้งใจสืบอายุพระ-
 ศาสนา จะเป็นภิกษุก็ดี อุบาสกอุบาสิกาที่ดี ทำคนให้เป็นผู้
 สืบอายุพระศาสนา แสดงให้เห็นอยู่ที่เนื้อที่ตัว อยู่ทุกวันทุกคืน
 เกิด, นี่แหละคือการสืบอายุพระศาสนา; แล้วจะเป็นการ
 สืบสกุล โดยไม่ต้องแต่งงาน โดยไม่ต้องมีลูกมีหลาน จะสืบ
 สกุลไว้ ชนิดที่ไม่มีใครลืม อย่างที่เราพูดกันมาแล้ว ว่าพระ
 พุทธเจ้าไม่ได้สืบสกุลทางพระราहुล. แม้แต่คนชั้นหลังๆ นี้
 อย่างเชกสเบียร์ก็ดี พระนเรศวรมหาราชก็ดี พระเจ้าตากสิน
 ก็ดี ไม่มีใครรู้จักลูกหลานของท่าน แต่ตัวท่านเองยังอยู่โดย
 คุณธรรม, นี่เป็นการสืบสกุลด้วยการมีธรรมะอย่างนี้. ที่นี้

จะยิ่งไปกว่านั้นอีก คือสืบด้วยธรรมะสูงสุด ตามแบบของพระพุทธเจ้า เป็นอยู่โดยชอบ ชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.

จึงขอรับรองอย่างยิ่งว่า ขอให้ทุกคนจงตั้งปณิธาน ในการที่จะช่วยกันสืบอายุพระศาสนา โดยตรงก็ได้ โดยอ้อมก็ได้ หรือทำทุกอย่างก็ได้, เป็นผู้เทศน์อยู่บนธรรมาสันก็จะได้ เป็นผู้กล่าวคหะอยู่กลางถนนก็ได้ เป็นการประพศิปฏิบัติ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เพื่อให้พระศาสนานี้ได้อยู่ได้ด้วยกันทุกๆ คน, ด้วยทุกๆ วิธีการ ที่จะเป็นอุปการะแก่การสืบอายุพระศาสนา.

ขอให้พวกเราปลงใจ มีฉันทะ มีความพอใจ ในการสืบอายุพระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง แก่บุคคลอื่น และแก่พระศาสนา ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอยู่ตลอดทุกทิพาราตรีกาล เทอญ.

หนังสือชุดหมื่นลือธรรมจักร

**สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร
ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกแห่งประเทศไทย**

ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และท่านสาธุชนทั้งหลาย,
เดี๋ยวนี้เรากำลังประชุมกัน เพื่อประกอบพิธีถวาย
พระพร สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร ผู้เป็นเอกอัคร
ศาสนูปถัมภก แห่งประเทศไทย. ท่านทั้งหลายจะต้องทำในใจ
ให้สำเร็จประโยชน์ จึงจะเป็นการกระทำที่ได้ผล เต็มตามความ
มุ่งหมาย.

ข้าพเจ้าอยากจะปรารภ กับท่านทั้งหลาย ตามสมควรแก่
เวลา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในส่วนนั้น; เราจะทำอะไรอุทิศผู้
ใด ก็จะต้องรู้จักผู้นั้นพอสมควร หรือกิจการของผู้นั้น.

คำบรรยายก่อนพิธีถวายพระพร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๒๐

เดี๋ยวนี้จะประกอบกิจกรรมอันหนึ่ง เป็นการถวายพระพร แต่บุคคลที่เราเรียกกันว่า “ในหลวง”, ในด้านพระศาสนานั้น เราเรียกท่านว่า สมเด็จพระมหิตลธิราชวโรดมพิทยาสถา ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก. เพราะว่าเราพุทธบริษัทนี้ อยู่ด้วยพุทธศาสนา ฉะนั้นผู้ที่อุปถัมภ์พระศาสนา ก็คือผู้ที่ทำประโยชน์แก่เรา. ข้อนี้เป็นเบื้องต้น ฉะนั้นเราจึงมีความพอใจยินดี ที่จะประกอบกิจกรรมอันนี้ ในวันนี้.

เมื่อมองดูในแง่ส่วนตัว เราก็ตีใจว่า เราเป็นหนี้บุญคุณ หรืออย่างน้อยก็ขอบพระคุณ ผู้ที่ช่วยทะนุบำรุงพระศาสนา อันเป็นที่รักของเรา ถ้าเราอยากจะให้พระศาสนาอยู่ได้ และเราได้อาศัยพระศาสนานั้น เป็นที่พึ่งตลอดไป.

ทีนี้ก็จะมองกันในเรื่องที่เป็นประชาชนคนไทยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับศาสนา, สมเด็จพระมหิตลธิราชวโรดมพิทยาสถา ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งเราเรียกกันสั้นๆว่าในหลวงนั้น ท่านได้ทรงทำอะไรมากมาย เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ หรือจะเรียกว่าพวกเราชาวไทย. ด้วยเหตุผลเพียง ๒ อย่างนี้ก็พอแล้ว ที่เราจะต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ให้สุดความสามารถของเรา.

เดี๋ยวนี้ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ทั้งที่เป็นบรรพชิต

และเป็นฆราวาส มาปรารภกัน ถึงข้อที่ *ในหลวงท่านมีพระชนมายุ ครบ ๕๐ พรรษา* หรือว่าเสวยราชย์มาแล้วเกินหมื่นวัน เป็นต้น ถือเป็นเอกลักษณ์พิเศษ ควรจะทำอะไรให้เป็นพิเศษ. การจัดพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาปีนี้ ก็จัดกันเป็นพิเศษ, และพิเศษเอามาก อย่างที่จะอ่านได้จากหนังสือพิมพ์ หรือฟังจากวิทยุเครื่องสื่อสารอื่นๆ; ในทางวัดนี้ก็ได้รับคำสั่ง ให้ทำเป็นพิเศษด้วยเหมือนกัน ดังที่เรามาประชุมกัน เพื่อจะทำตามคำสั่งสติปัญญาของเรา.

เมื่อพิจารณาถึงคำว่า *เฉลิมพระชนมพรรษา* ก็มีความหมายเป็นการกระทำที่เป็นการอวยพร, *เป็นการถวายพระพร* แล้วแต่จะอยู่ในฐานะเช่นไร ให้ท่านผู้ที่ทรงคุณธรรมอันสูงสุด. ด้วยความรู้สึกหลายแง่หลายมุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็มักจะยกข้อที่ว่า เป็นความสำนึกในพระคุณ หรือกตัญญูกตเวทิต์, แล้วก็มี ความปลาบปลื้มยินดี ที่ท่านได้ล่วงกาลผ่านวัยมานั้น ในลักษณะเช่นนี้ เป็นปีๆ ไป จนกระทั่งมาถึงปีที่สมมติกันว่าเป็นพิเศษ.

สรุปความว่า ท่านได้ทรงทำหน้าที่สูงสุด ในฐานะเป็นประมุขของประเทศชาติ เพื่อทุกคนจะได้รับผลดี.

ทีนี้เราจะมาพิจารณากันต่อไป ถึงข้อที่ว่า การมีพระมหา-

กษัตริย์เป็นประมุขนั้น มันมีความหมายอย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนไทย ซึ่งมีความเป็นไทยมาในลักษณะอย่างนี้, แล้วก็เชื่อกันว่า เป็นพันปี หรือพัน ๆ ปีมาแล้ว. คนไทยเกี่ยวข้องกับระบบการมีประมุขเป็นพระมหากษัตริย์ ในรูปแบบใดก็ตาม แต่เราเรียกกันว่า พระราชา หรือพระมหากษัตริย์ แล้วแต่จะใช้คำไหน. เหตุการณ์ที่ล่วงมาแล้ว ทำให้เรามีความเชื่อว่า ระบบนี้เป็นระบบที่เหมาะสมสำหรับคนไทย หรือจะเรียกว่า คนไทยรอดมาได้ ก็เพราะระบบนี้ คือระบบที่มีประมุขเป็นพระมหากษัตริย์.

ทีนี้ถ้าลองนึกดู ศึกษาดู ใคร่ครวญดู ก็จะพบว่า ระบบมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองนี้ มันเก่าแก่ที่สุดกว่าระบบไหนหมด. ระบบการเมืองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองนี้ มันเก่าแก่กว่าระบบไหนหมด. ถ้าถือตามพระบาลี ก็จะพบอย่างนั้น หรือเอาตามเหตุผล ที่จะใคร่ครวญเอาด้วยเหตุผล มันก็เป็นอย่างนั้น.

ถ้าถือตามบาลี ก็นึกถึงระบบสมมติราช คือเมื่อมนุษย์มีขึ้นมาในโลกแล้ว พบปัญหาที่ไม่มีมีการปกครอง แล้วอยู่กันไม่เป็นผาสุกยิ่งขึ้น ๆ ตามจำนวนที่มนุษย์มีมากขึ้น. ถึงสมัยหนึ่ง

ยุคหนึ่ง มันก็ทนอยู่ไม่ได้ ก็เลือกบุคคลให้เป็นหัวหน้า สำหรับ บังคับบัญชาและปกครอง (นี่เล่าโดยย่อที่สุด โดยสั้นๆที่สุด) เพื่อจะขจัดสิ่งเลวร้ายทั้งหลาย ที่ค่อยเพิ่มมากขึ้นในสังคมของ มนุษย์ซึ่งเพิ่มมากขึ้น. แล้วโดยความสมมติของประชาชนเหล่านั้นเอง คือความสมัครใจ ความพอใจของประชาชนเหล่านั้นเอง ไม่มีใครบังคับ ถ้าจะเรียก ก็เรียกความจำเป็นมันบังคับ ไม่ใช่ มนุษย์บังคับ. ทำให้เกิดมีบุคคลที่เรียกกันว่า *พระเจ้าสมมติราช* ขึ้นมาเป็นครั้งแรก หรือเป็นคนแรก ในประวัติของมนุษย์.

นี่สมมติราชองค์นี้ ถือเป็นพระราชอาพระองค์แรก แล้วก็ มีพระราชาสืบต่อๆ กันมา; ก็เกิดระบบที่มีพระราชปกครอง เขาสมมติให้ปกครอง ก็ทำดีที่สุดไม่ให้ผิดหวัง จนกระทั่งมีผล ปรากฏออกมาเป็นความสงบสุข เป็นที่พอใจ. ก่อนนี้ไม่ได้รับความพอใจ มีการเบียดเบียน มีการอะไรเกิดขึ้นเพิ่มขึ้น เคี้ยวนี้ มันหายไป; มนุษย์เหล่านั้นก็ออกปากขึ้นมา ด้วยความรู้สึกผลักดันในภายใน ว่า *พอใจ พอใจ พอใจ* คำว่าพอใจนี้ คือคำว่า *ราชา ราชา ราชา*. นี่การเกิดขึ้นแห่งพระราช ตามที่กล่าวไว้ในพระ คัมภีร์ในพระบาลีเป็นอย่างนี้ หาอ่านดูได้ ดูเหมือนจะเป็น อัครคัมภีร์สุด ไปดูเถอะหาตัวเอง.

ทีนี้เราก็จะมาดูกันทีเดียวตลอดสาย ว่าสำหรับมนุษย์นั้น ความมีประมุขเป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้นำนี้ มันจำเป็นหรือไม่? ถ้าจำเป็น จำเป็นก็มากน้อย? มันดีหรือไม่ มันดีก็มากน้อย, ความมีประมุขนั้นมันเป็นสิ่งที่ดีมากหรือดีน้อย?

ถ้าตั้งปัญหาอย่างนี้ มันก็ต้องพิจารณากันก่อน ว่าความเป็นประมุขนั้น มันคืออะไร?

เดี๋ยวนี้เราจะเรียกกันว่าผู้นำ ประมุขก็แปลว่าผู้นำ นี่มันจะนำไปได้อย่างไร, ถ้าไม่เป็นที่รวมแห่งจิตใจ ไม่เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ มันจะนำไปได้อย่างไร. ฉะนั้นคนที่^๑เป็นประมุข ก็ต้องเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ ถ้าไม่มีศูนย์รวมแห่งจิตใจ มันก็พร่าก็ทำอะไรไม่ได้. อะไรที่จะเป็นไปได้ดี แก่สิ่งที่มันประกอบกันอยู่มากมาย เช่นว่ามีคนประกอบกันอยู่มากมาย มันก็ต้องมีจุดศูนย์รวม ฉะนั้นจึงมีพระราช หรือพระมหากษัตริย์ หรืออะไรแล้วแต่จะเรียก นี่ตามที่สมมติกันมา เป็นจุดศูนย์รวม.

ความมีประมุขหรือจุดศูนย์รวมนี้ อยากจะให้มองกันไป ในแง่ที่ว่า มันเป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ, เราใช้คำว่าธรรมชาติ จะเป็นธรรมชาติที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต มันก็มีลักษณะไปในทางที่สื่อให้เห็นว่า ต้องมีจุดศูนย์รวม; ถ้ามันมีจิตใจ มันก็เป็นศูนย์

รวมแห่งจิตใจ ถ้ามันไม่มีจิตใจ มันก็เป็นศูนย์รวมแห่งวัตถุ.

เราจะพูดถึงทางวัตถุกันก่อน เช่น สิ่งที่เราเรียกกันว่าสุริยจักรวาล ระบบสุริยจักรวาล มีดาวเคราะห์มาก มีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง แล้วก็วงเวียนกันอยู่โดยมีดวงอาทิตย์ดวงนั้นเป็นศูนย์กลาง เป็นระบบจักรวาลหนึ่งๆ, แล้วก็ยังมีมากจนนับไม่ไหว. ในระบบจักรวาลหนึ่งๆ ก็มีดวงอาทิตย์เป็นจุดรวมเป็นศูนย์กลาง เป็นอะไรที่ว่ามันจะคุมไว้ให้ได้; ไม่อย่างนั้น มันก็จะกระจัดกระจายและวินาศ มันวินาศ, มันไม่มีจุดศูนย์รวม.

ระบบสุริยจักรวาลนี้ มันมีมากี่ล้านๆปีแล้วก็ไม่รู้ แล้วมันอยู่ได้ เพราะมันมีจุดศูนย์รวม มีดวงอาทิตย์เป็นจุดศูนย์รวม; ที่นี้ดาวเคราะห์ทั้งหลาย มันก็วงเวียนอยู่รอบจุดศูนย์รวมนั้น ทำหน้าที่ต่างๆกันและอยู่มาได้. นี่สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจแท้ๆ มันยังต้องการจุดศูนย์รวม มันจึงจะอยู่ได้ แล้วก็ป็นธรรมชาติล้วนๆ.

ครั้งมาถึงสิ่งที่มีชีวิต มันก็ต้องมีจุดศูนย์รวม เราจะดูได้จากสัตว์เดรัจฉานก่อน มันก็มีผู้นำของมัน แล้วที่ผู้นำมันมีลักษณะมีบุคลิกภาพ มีอะไรก็ตาม เป็นที่พอใจให้ความมั่นใจ แก่สมาชิกในกลุ่มนั้น.

เราดูมด ดูปลวก มดชนิดที่มันเคลื่อนย้ายขบวน, ดูมด

บางชนิดที่เคลื่อนย้ายขบวน จะมีหัวหน้าเป็นตัวนำ; นี่แม้แต่มดแมลงเล็กๆ มันก็ยังมีหัวหน้าเป็นตัวนำ มันจึงเป็นระเบียบและไปได้เรียบร้อย ไปได้เร็ว ไปได้ดีกว่า.

สัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกัน เมื่อมนุษย์ไม่เข้าไปแทรกแซงไม่ไปทำลายมัน มันอยู่กันอย่างมีระบบ มีผู้นำ แล้วมันก็ปลอดภัยดีกว่าที่ไม่มีระบบผู้นำ. การรวมกลุ่มกันนั้น มันก็ต้องมีผู้นำ ทำไม? ก็เพราะว่ามันไม่ฉลาดเท่ากัน ส่วนใหญ่มันไม่มีสติปัญญา ฉะนั้นต้องมีผู้นำที่ฉลาดหรือมีสติปัญญา ก็นำโดยอัตโนมัติ; ก็ค่อยๆ มีความพอใจมากขึ้นๆ. ถ้ามันพูดได้ มันก็คงจะพูดว่า พอใจ พอใจ เหมือนกับในกรณีของพระราชองค์แรกในโลก.

ที่นี้มาถึงคน ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีมา ก็มีผู้นำ เพราะส่วนมากไม่ฉลาด แม้จะสมมติว่าฉลาดเท่าๆกัน ก็ถ้าไม่มีผู้นำ ที่ได้รับการสมมติ เป็นผู้นำสักคนหนึ่ง มันก็ทะเลาะวิวาทกัน, แล้วให้ผู้มีปัญญาทั้งหลายเลือกผู้นำ มันก็ต้องเลือกขึ้นมาได้สักคนหนึ่ง สำหรับเป็นผู้นำ ก็เรียกว่าเป็นจุดศูนย์รวมด้วย แล้วก็นำไปได้ ถ้ามันไม่เป็นจุดศูนย์รวม มันนำไปไม่ได้.

นี่ความเป็นประมุขของผู้นำ ที่เป็นจุดศูนย์รวมนั้น มันมีความจำเป็นโดยธรรมชาติ มาตามธรรมชาติ; ฉะนั้นเราอยากจะ

พูดว่า เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ จะมีชีวิตไม่มีชีวิตก็ตามใจ มันมีเจตนาได้ตามระดับของมัน อย่างว่าสุริยจักรวาลนี้ มันก็ต้องมีอะไรอันหนึ่ง ที่เป็นมูลเหตุ ให้มันรวมกลุ่มกันอยู่ได้ โดยมีดวงอาทิตย์เป็นผู้นำ.

จึงพูดเสียว่า ความมีประมุขนี้ มันเป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ; นี้จะแบ่งแยกกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนย่อยก็ส่วนๆก็ตาม ทุกส่วนจะต้องมีประมุข, อย่างในบ้านในเมือง กระทั่งในครอบครัว มันก็ต้องมีประมุข. ลองเป็นครอบครัวที่ไม่มีประมุขเถอะ มันจะเป็นอย่างไร, มันจะฉลาดจะวิเศษจะอวดดีไปถึงไหน ที่จะไม่มีการมีประมุขหรือไม่มีผู้นำ.

ฉะนั้นเราจึงเห็นว่าความมีประมุข ซึ่งในที่นี้เราเรียกกันว่าพระราชา นี้ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง แล้วโดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติก็ดี, หรือโดยวิถีทางการเมืองก็ดี มันก็ยังต้องการประมุขหรือผู้นำ. แม้ว่าวิธีปฏิบัติหรือว่าหลักการ มันจะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นอย่างไรก็ตามใจ แต่ความเป็นประมุขหรือผู้นำ มันก็ยังคงมีอยู่นั้น; จะเป็นประมุขถาวร, ประมุขชั่วคราว, ประมุขไหน มันก็ยังจำเป็นมีอยู่นั้นแหละ.

ขอยุติไว้ที่หนึ่งก่อนว่า ความมีประมุขนี้เป็น

เจตนาารมณ์ของธรรมชาติ แล้วมนุษย์ก็รับเอามาเป็นเจตนาารมณ์ ของระบบการเมือง การเป็นอยู่ การปกครอง อะไรต่าง ๆ.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่าพระราชา ซึ่งเรียกว่าเป็นประมุข ราชา มุข มนุสฺसान์ ราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นคำบาลีเก่า แต่ไม่รู้ว่่าครั้งไหน. นี้เราก้มีคำว่าสมมติราช สมมติองค์แรกเป็นปฐมกษัตริย์ ได้รับการสมมติเป็นองค์แรก แล้วก็สืบต่อกันมาจนกระทั่งวันนี้.

นี้ก็ขอให้มองดูความเป็นพิเศษสักหน่อยว่า จะยังเหลืออยู่ แต่ประเทศไทยกระมัง ที่มีพระราชาในความหมายของพระราชาที่เต็มเปี่ยม ตามความหมายของคำๆนี้ เมื่อพันๆ ปีมาแล้ว. ประเทศอื่นแม้จะมีพระราชา ก้มีสักว่่าเป็นพิธีเสียมากกว่า ในประเทศไทยนี้ ยังมีพระราชาที่มีความหมายถูกต้องเต็มตามความหมายเดิม. นี้ควรจะนึกถึงข้อนี้ แล้วก็พอใจ ก็จะได้ประกอบพิธีที่จะได้ถวายพระราชกุศล ถวายความจงรักภักดี อนุโมทนากันให้เต็มความรู้สึกแห่งจิตใจ.

เมื่อพูดถึงคำว่าราชา มันก็ค้ต้องมีความหมายเป็นระดับ ๆ ไป พระราชาก็มี มหาราชาก็มี ธรรมิกราชาก็มี; ในอันดับสูงสุดก็

เป็นธรรมิกราชา พระราชาผู้ประกอบไปด้วยธรรม. แม้พระราชองค์แรกที่สุด เป็นสมมติราชองค์แรก ก็ต้องประกอบไปด้วยธรรม จึงจะสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนได้ จนถึงกับออกปากขึ้นมาว่าพอใจ พอใจ พอใจ ไปทุกหนทุกแห่ง คือคำว่าราชา ราชา นั่นเอง.

เมื่อคุณถึงพระเจ้าสมมติราช ก็พบว่าประชาชนสร้างขึ้นไม่ใช่พระราชามาใช้อ่านาอะไรมาบีบบังคับตั้งตัวเอง. พระบาลีมีอยู่ชัดว่าประชาชนสร้างขึ้น สมมติขึ้น; แต่เขามีธรรมะกันทั้งพระราช และทั้งประชาชน. เมื่อประชาชนมีความรู้สึกอันจริงใจอย่างไร สมมติพระราชขึ้นแล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างมีธรรมะ มันก็มีธรรมิกราชา แล้วก็มีธรรมิกประชาชน มันจึงอยู่กันได้ เพราะมันประกอบด้วยธรรม ทั้งพระราชและทั้งประชาชน.

นี่คือหัวใจสำคัญ มันประกอบอยู่ด้วยธรรม; พอไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมเท่านั้นแหละ มันก็เปลี่ยนทันทีแล้ว มันก็จะเป็นโจร หรือว่าเป็นการบีบบังคับ เป็นทรราชย์เป็นอะไรขึ้นมาทันที แล้วก็จะทำลายซึ่งกันและกันวินาศไปในที่สุด.

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า พระเจ้าสมมติราชนั้น ประชาชน

สร้างขึ้น เลือกลง อุปโลกลง. หลักการอันนี้ก็ยังคงใช้กันมา กระทั่งวันนี้ แม้พระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศไทยทุก ๆ พระองค์ ก็จะใช้คำว่า สมมติราช รวมอยู่ในพระบรมนามาภิไธยทั้งนั้นแหละ ก็แปลว่า ยังยอมรับหลักการ ที่ว่าประชาชนสร้างท่านขึ้นมา.

ถ้าพูดให้ชัด ๆ ก็ว่า *เรา*นี้สร้างท่านขึ้นมา ฉะนั้นเราจึง มีหน้าที่โดยตรง ที่จะต้องพิทักษ์รักษา, มีความรับผิดชอบ ในการทำหน้าที่ของประชาชน ผู้สร้างพระราชาสมมติราช ขึ้นมา. นี่เรากำลังทำอะไรอยู่นี่แล้วเดี๋ยวนี้ รับผิดชอบ. รู้สึก สำนึก หรือทำหน้าที่ ช่วยกันประคองประหม่อม ประคับประคอง ทุกอย่าง เพื่อจะมีความพอใจ มีความจงรักภักดี ถวายพระพร ในโอกาสเช่นนี้.

ทีนี้จะขอโอกาสแทรกอะไรสักชนิดหนึ่งว่า สิ่งที่เราสร้างขึ้น ด้วยจิตใจ ด้วยความรู้สึกแห่งจิตใจ โดยจิตใจนี้ มันไม่ควรจะเปลี่ยน มันไม่ควรจะเปลี่ยนทุก ๓ ปี ๔ ปี เช่นที่การปกครองบางประเทศ ในโลกนี้ ในเวลานี้ เขาเปลี่ยนประมุขทุก ๓ ปี ทุก ๔ ปี. หรือ แม้ว่าเราจะเพิ่งไปถึงรัฐบาล รัฐบาลก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้และ ควรเปลี่ยนหรือต้องเปลี่ยน; แต่พระราชานี้ ไม่อยู่ใน สถานะที่ควรเปลี่ยนหรือต้องเปลี่ยน เพราะมีความหมายอีกอย่าง

หนึ่ง จะเปลี่ยนกันมันก็ต้องเป็นเรื่องใหญ่ ไม่ใช่เรื่องประจำ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เราต้องเปลี่ยนเหมือนกับเลือกตั้ง. ฉะนั้นจึงต่างกันจากประมุขรัฐบาล ที่ต้องเปลี่ยนกันทุก ๓ ปี ๔ ปี แล้วต่างจากรัฐบาลที่ต้องเปลี่ยนบ่อยๆ. พระราชดำรงอยู่ในฐานะที่สูงกว่า ดำรงอยู่ในฐานะที่ไม่ต้องเปลี่ยน จนกว่าจะมีเหตุการณ์อย่างอื่น ซึ่งมันจะเกิดโกลาหลวุ่นวาย ขนาดที่ว่ามันล้มละลายโดยไม่มีใครเปลี่ยนได้.

เดี๋ยวนี้เรามีระบบการปกครอง ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง หรือเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ไม่มีหลักการ ที่ว่าจะเปลี่ยนพระราชชาติตามชอบใจ, ให้ถือว่าอยู่เหนือการเมือง เหนือกฎหมาย เหนืออะไรไปตามเดิม เท่าที่จะทำได้ เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมแห่งจิตใจอันสูงสุด แล้วทำความพอใจให้ตลอดเวลา.

จะพูดกันถึงคำว่า ราชา ราชา หรือพอใจ พอใจ พอใจนี้ อีกสักครั้งหนึ่ง ว่าพระราชานั้นตามตัวพยัญชนะแล้ว ก็ต้องเป็นผู้ที่ทำความพอใจให้แก่ประชาชน ถ้าไม่อย่างนั้นก็ต้องไม่ใช่พระราชชาติ.

เดี๋ยวนี้ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร ผู้เป็นเอก-
อัครศาสนูปถัมภกแห่งประเทศไทย เป็นพระราชชาติสมบูรณ์

แบบ ที่ใครๆยอมรับ ไม่ต้องโฆษณา ว่าเป็นที่พอใจของประชาชนส่วนใหญ่. มีอะไรผิดแปลกไปจากพระราชองค์อื่น ๆ มาก จะเพราะเหตุการณ์เปลี่ยนแปลง หรืออะไรเปลี่ยนแปลง ก็อย่าไปพูดถึงดีกว่า; จะพูดถึงแต่เฉพาะส่วนที่ท่านได้ทรงกระทำให้เกิดความพอใจแก่ประชาชน ก็มีเรื่องมาก เอามาพูดกันไม่ไหวหรอก เอากันแต่หัวข้อ.

นับตั้งต้นแต่ว่า ท่านเป็นผู้ที่ทำการค้นคว้า การประดิษฐ์ การอะไรต่าง ๆ อยู่อย่างไม่ทรงเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย มีอะไรที่ค้นคว้าพบ กระทำได้ หรือกระทำได้ดีกว่าเก่า เรื่องฝนเทียม เรื่องอะไรก็ตามนี้ มันเป็นเรื่องการค้นพบ เพื่อประโยชน์แก่การผลิต.

ทรงค้นคว้าเกี่ยวกับการผลิต มาแนะนำประชาชนเกี่ยวกับการผลิต ในแง่ของเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรม หรือการประมง ทรงกระทำอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย. แม้แต่ในแง่ของอุตสาหกรรม ก็ทรงค้นคว้า ทรงทดลอง ทรงทำตัวอย่าง เท่าที่ท่านจะทำได้ เพราะว่ามันมีอะไรกำกับอยู่บ้าง ไม่ได้อยู่นอกกฎหมายแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเสียทั้งหมด แต่ว่าโอกาสมีเท่าไร พระองค์ก็ทรงทำอย่างยิ่ง แม้แต่ระบบสหกรณ์.

ระบบสหกรณ์นี้สำคัญมาก ขอบอกกล่าวว่าเป็นพิเศษว่า โลก

ต่อไปจะอยู่รอดได้ด้วยระบบสหกรณ์, ในหลวงท่านทรงค้นคว้ามาก เรื่องระบบสหกรณ์ เป็นที่ประจักษ์อยู่แก่ทุกคน ว่าสหกรณ์ชนิดไหน จะเหมาะแก่คนไทย ในส่วนไหน ในแขนงไหน ด้านไหน จนจะเป็นนักสหกรณ์ชั้นเอก.

ทรงค้นคว้าเรื่องเหล่านี้ และกระทำให้เป็นตัวอย่าง กระทั่งในสำนักของท่าน ท่านก็ยังทรงกระทำอะไรเป็นตัวอย่าง อย่างที่ใครๆ ก็เคยรู้ว่า มีโรงสี มีการผลิตนม ผลิตอะไรก็ตาม ก็เรื่องค้นคว้า เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน เพื่อได้แบบฉบับที่เหมาะสม เพราะว่าเราเป็นประเทศเล็ก ทำเหมือนประเทศใหญ่ไม่ได้ อย่างนี้. นี่เรื่องผลิต, เรื่องค้นคว้า เรื่องที่ท่านทรงกระทำมาก.

ที่นี้อีกด้านหนึ่ง เรื่องสุขภาพอนามัยของประชาชน บางคนไม่รู้ ถ้าไปรู้เข้าแล้วจะตกใจ คือทรงเสียสละมาก ทั้งกำลังทรัพย์ กำลังแรง เพื่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ในทุกอย่างเท่าที่ท่านจะทำได้ ด้วยความสนพระทัย, ด้วยความบริสุทธิ์ใจ.

ที่นี้เรามองกันในแง่ของศาสนา ในด้านศาสนา ก็ทรงทำอย่างยิ่ง ที่เป็นที่ปรากฏอยู่แล้ว เราก็จะไม่ต้องอธิบายกันนัก. ท่านทรงทำทุกอย่างที่จะเป็นผลดีแก่พระศาสนา เพื่อสืบอายุพระ-

ศาสนาก็ดี, เพื่อให้ศาสนาเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ประเทศชาติก็ดี.

ที่นี้ในแง่ของวัฒนธรรม ก็ทรงกระทำอย่างยิ่ง มีรายละเอียดมาก อย่าต้องพูดโดยรายละเอียดเลย.

แม้แต่พูดกันในแง่ของการเมือง ก็ทรงเสียสละมาก มาตั้งแต่แรกๆ, ทรงเหน็ดเหนื่อยมาก การเมืองในประเทศ การเมืองนอกประเทศ เสด็จไปเรียกได้ว่าจะทั่วทั้งโลก เพื่อประโยชน์แก่การเมือง; ได้ทรงทำสุดกำลังที่จะทำได้.

นี่เท่าที่ยกมาแต่หัวข้อมาเป็นตัวอย่างนี้ มันเกินเสียแล้วเกินกว่าที่ประชาชนจะตะโกนออกมาว่า พอใจ พอใจ พอใจ เหมือนสมัยพระเจ้าสมมตราชโน้น. ฉะนั้นเราก็มีเหตุผล ที่จะยินดีปรีดาปราโมทย์ ในความมีพระราชอาของประเทศไทย.

ที่นี้ก็อยากจะพูดว่า โลกนี้มีอะไรๆที่แสดงว่า ได้ละทิ้งระบบมีพระราชายังขึ้นไปทุกที ยิ่งขึ้นไปทุกที ไปสู่ระบบบ้างอะไรก็ไม่รู้ ที่ไม่มีความเคารพผู้ที่ควรเคารพ ไปหาระบบที่ว่าอยู่กันอย่างเสมอภาค; นี้ความบ้างอมันจะอยู่ที่ตรงนี้.

ธรรมชาติไม่ได้ยอมให้คนเราอยู่กันอย่างเสมอภาค จะต้องมิดคั่นกันตามกรรมที่ตนกระทำ, หรือว่าการที่ธรรมชาติ

มันสร้างมนุษย์มา ให้ไม่เหมือนกัน; ฉะนั้นการที่จะมาอยู่กัน
อย่างเสมอภาคนั้น มันเป็นเรื่องของกิเลส เรื่องของความโง่,
มันต้องมีการเคารพกัน ตามลดหลั่น.

โลกปัจจุบันกำลังไม่มีที่เคารพยิ่งขึ้น กระทั่งบิดามารดาก็
ไม่เป็นที่เคารพ แล้วจะไปเคารพอะไร แก่คนอื่น. นี้ความอยู่
กันอย่างไม่มีที่เคารพนี้ มันจะมีคหน้ามัวตา จะเป็นโอกาสของ
กิเลสมากขึ้น ๆ, แล้วในที่สุดมันก็จะวินาศ ด้วยความที่ไม่มีธรรมะ
เพราะธรรมะนี้มันอยู่กันด้วยการเคารพ มีระบบเคารพ ถือเป็น
ความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง; ไม่เคารพก็ไม่เชื่อฟัง.

เดี๋ยวนี้ก็มีการพูดจา ชนิดที่ไม่แสดงความเคารพ แม้แต่
ผู้บังคับบัญชา เรียกอ้าย เรียกอี ก็มี. อย่างที่เราเห็นในหน้า
หนังสือพิมพ์ พอเหลือบเห็นคำแรกนี้ไม่รู้ว่าใคร ดาบ้าอะไรที่ไหน
อ้าว พอไปอ่านรู้เรื่อง เฮ้! นี่เป็นถึงประธานาธิบดี อย่างนี้เป็นต้น;
นั่นแหละคือความเลวทรามของมนุษย์ โดยไม่รู้สีกตัว คือนิยมลัทธิ
ไม่มีที่เคารพตามลดหลั่น.

นี่มันผิดหลักพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ใคร ๆ ก็รู้อยู่แล้ว;
แต่เราไม่เอาพระพุทธศาสนาไปเที่ยวบังคับข่มเหงใคร เราเอา
ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่มันก็ต้องการให้มีลดหลั่น ซึ่งเป็น

ที่ตั้งแห่งความเคารพ.

นี่การที่อยู่กันอย่างไม่มีธรรมะนี้มันก็จะนำไปสู่ความวินาศ; แล้วก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งโลกนี้มันหมดท่าเข้าแล้ว มันไปไม่ไหวแล้ว, มันก็จะหันมาสู่ระบบที่อยู่กันอย่างมีความเคารพอีกทีหนึ่งก็ได้. ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็คือถอยหลังไปหาระบบที่เคยมีมาแล้ว และมาในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าศาสนาของพระศรีอารีย์ *ศาสนาของพระศรีอารยเมตไตรย* ที่สมบูรณ์ไปด้วยคุณธรรมทั้งหลาย.

นี่กลับมาอีกระบบที่มีความเคารพ มีธรรมิกราช ธรรมิกราชา มาเป็นผู้นำหมู่ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั้งโลก กันอีกสักทีหนึ่งก็ได้; แต่เราคงไม่ได้เห็นหรอก คงตายเสียก่อน. แต่เดี๋ยวนี้ เมื่อมองดูโดยเหตุผลแล้ว เมื่อมันหมดท่าลงแล้ว มันก็ต้องดันไป ๆ จนพบระบบที่ทำให้อยู่ได้อีก; ฉะนั้นระบบที่มีผู้นำที่ดี มีธรรมิกราชานี้ ก็ต้องกลับมาอีกทีหนึ่ง.

นี่พูดเลยไปถึงว่า ศูนย์รวมแห่งจิตใจ เป็นที่เคารพเชื่อฟัง นับถือนี้ มันมีลักษณะพิเศษอยู่อันหนึ่ง คือการบังคับบัญชากันได้ ซึ่งมีความหมายกำกวมมาก; คำนี้ก็คือคำว่า *เผด็จการ*.

คนเขาเกลียดคำว่าเผด็จการ แต่อาดมาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี. เผด็จการด้วยธรรมะ ด้วยความถูกต้อง, ด้วยความรัก, ด้วย

ความเมตตา นี้ดี; ดีกว่าให้กิเลสมันขึ้นมาเผด็จการ แล้วก็ทำลายธรรมะ จนไม่มีอะไรเป็นหลักเป็นเกณฑ์. ไปสนใจคำว่าเผด็จการให้ถูกต้อง ให้ธรรมะเผด็จการ โดยบุคคล หรือผ่านทางบุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะนั้น; นี่ก็เป็นระบบที่จะช่วยโลกได้.

เผด็จการ คืออำนาจอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์ ในหน้าที่ที่จะต้องทำ แต่มันมีความหมายที่ว่าผิดก็ได้ ถูกก็ได้ เพราะคนในโลกมันก็ทำกันอยู่ ๒ อย่างนี้ ผิดหรือถูก. เมื่อเอาเผด็จการมาใช้ในทางที่ถูก มันก็ไม่เดือดร้อน ไม่มีใครเดือดร้อน ทุกคนสมัครใจที่จะกระทำตามความที่มันถูก คือธรรมะเผด็จการ, มันก็เลยมีความสุข มีความเป็นอยู่อย่างเป็นที่น่าพอใจ.

ถ้าถามว่าพระพุทธเจ้าเป็นอะไร? ก็อยากจะตอบว่าเป็นเผด็จการ แต่เป็นเผด็จการโดยบริสุทธิ์ เผด็จการโดยธรรม, เผด็จการด้วยความเมตตาตามหากุณา มันก็เลยสำเร็จประโยชน์. *คณะสงฆ์ของพระพุทธองค์ ปกครองโดยระบบเผด็จการโดยธรรม โดยความถูกต้อง โดยความเมตตากรุณา.*

เดี๋ยวนี้โลกนี้มันกำลังมีกิเลสบ้าเป็นผู้เผด็จการ. ไปใคร่ครวญดู ทั้งโลก รวมกันทั้งโลกนี้ กำลังมีกิเลสบ้าเป็นผู้เผด็จการ,

มันเปลออยู่ได้อ่านาจกิเลสเกินไปแล้ว ก็ใช้ความรู้สึกอันนี้เป็นผู้
 เผด็จการ คือจัดโลกไปตามความรู้สึกอันนี้.

อาตมาขอยืนยันอยู่นุ่มเสมอว่า *โลกกำลังมีกิเลสบ้าเป็นผู้
 เผด็จการ*, ลัทธิอุดมคติทางการเมืองบ้า ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้ กำลัง
 จะมาเผด็จการในโลกนี้; แต่โดยที่แท้แล้ว มันก็คือกิเลสเผด็จการ
 มันออกมาในรูประบบการเมืองอย่างนี้ การเศรษฐกิจอย่างนี้
 อะไร ๆ ก็อย่างนี้. ยิ่งเผด็จการ ยิ่งแยกออกเป็นชาวเป็นชาย,
 เป็นนายทุนเป็นกรรมกร เป็นอะไร อย่างไม่มีธรรมะเลย; นี่มัน
 กิเลสเผด็จการ.

แต่ถ้าธรรมะเผด็จการ จะไม่มีอย่างนี้ ไม่อาจจะเกิดนายทุน
 เกิดชนกรรมมาชีพ เกิดอะไรที่มันเป็นคู่ปรปักษ์เพื่อจะทำลายล้าง
 ซึ่งกันและกัน, มันมีอะไรอันหนึ่ง มาทำให้เลิกความหมายมาด
 ความอาฆาต ความมุ่งร้าย ความเห็นแก่ตัว ความเอาเปรียบอะไรนี้
 ออกไปเสียได้. ฉะนั้นคำว่าเผด็จการโดยธรรมนั้นยังใช้ได้ดีที่สุดใน
 โดยพระราชาผู้ประกอบด้วยธรรมะนั้นเอง, เพราะถ้าไม่มีบุคคล
 เผด็จการ มันก็ไม่มีอะไรที่จะดำเนินการไปได้.

*ความหมายของคำว่า ธรรมมิกราชา มีอยู่ว่า เผด็จการ
 โดยธรรม; แต่ไม่ต้องเลือดตกยางออก เพราะว่าอำนาจของธรรม
 มันไม่ต้องทำให้เลือดตกยางออก แล้วก็ทำไปได้อย่างรวดเร็ว*

และเฉียบขาดที่สุด.

การอยู่กันอย่างเสมอภาค อย่างไม่มีสูงต่ำบังคับกันได้ นั้นมันเรื่องโง่ เรื่องบ้า เรื่องเมา เรื่องหลง เรื่องอะไรไปสารพัดอย่าง; แต่ถ้ามีธรรมะเผด็จการแล้ว ก็จะมีผลหล่นกันไปตามสมควรแก่ธรรมะ ที่บุคคลนั้นๆเขามี หรือที่ชนชั้นนั้นๆเขามี ตามหน้าที่การงานของคน เป็นพวกๆไป.

แล้วที่นี้ ประเทศไทยเรา เป็นที่เชื่อถือได้ว่า จะหวังพึ่งระบบธรรมิกราชาเป็นผู้ปกครอง; แม้ว่าเหตุการณ์จะเปลี่ยนแปลงไป จำกัดสิทธิอำนาจของพระราชาลงไปเป็นอันมาก มันก็ยังเหลืออยู่มาก เพราะมันอยู่ในน้ำใจของประชาชน ที่มีความเป็นมาอย่างนี้ อบรมกันมาอย่างนี้ โดยอำนาจของพระพุทธศาสนานั้น. ฉะนั้นเราจึงมีบุคคลที่ชนะน้ำใจประชาชน ถึงขนาดที่เรียกว่า เผด็จการโดยธรรม อยู่บุคคลหนึ่งเป็น อย่างน้อย คือผู้ที่เราจะเรียกกันอย่างภาษาพระว่า สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก โดยน้ำใจ ท่านสามารถที่จะเผด็จการได้ ด้วยคุณธรรมหรือบารมี ที่ได้สร้างสรรมาเป็นอย่างดี; นี้ระบบของธรรมะ มันจำเป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ขอให้มองต่อไปอีกสักชนิดหนึ่งว่า เราจะต้องมีองค์

ประกอบที่เรียกว่า *ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์*. ๓
 อย่างนี้จำเป็นอย่างยิ่งเหมือนกับไม้ ๓ ขา ถ้าอิงกันอยู่ได้ก็ไม่ล้ม
 ปลดออกเสียขาหนึ่ง ก็จะต้องล้ม. ประเทศชาติหนึ่ง ศาสนาหนึ่ง
 พระมหากษัตริย์หนึ่ง จะอยู่ตามลำพังไม่ได้; ประเทศชาติก็จะ
 อยู่โดยปราศจากศาสนาไม่ได้ ปราศจากพระมหากษัตริย์คือผู้นำ
 นี้ไม่ได้, ศาสนาก็มีอยู่ไม่ได้โดยปราศจากประเทศชาติ หรือ
 ปราศจากผู้อุปถัมภ์, พระมหากษัตริย์ก็มีอยู่ไม่ได้ โดยที่ปราศ
 จากประเทศชาติหรือศาสนา.

ฉะนั้นขอให้ถือว่า องค์ ๓ นี้จำเป็น ที่จะต้องมีพร้อมๆ
 กัน เขียนเป็นคำกลอนสั้นๆว่า

ประเทศชาติ ศาสนา มหากษัตริย์

รวมเป็น อัตภาพไทย อันไพศาล.

*อัตภาพไทย รวมอยู่ด้วยองค์ประกอบ ๓ คือประเทศชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงไพศาล จึงมั่นคง จึงใหญ่หลวง
 จึงปลอดภัย.*

เดี๋ยวนี้เรากำลังกระทำกิจกรรมบางอย่าง เพื่อพระมหา-
 กษัตริย์ จะถวายพระพร สำนักในพระมหากษัตริย์คุณ
 แสดงออกซึ่งความพอใจ ความจงรักภักดี ความอะไรตามหน้าที่
 ของตน. แม้บรรพชิตก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพราะเรายอมรับว่า

พระศาสนาดังอยู่ได้ ด้วยความมีประมุขของประเทศชาติ คือ พระมหากษัตริย์ จึงขอให้เราทำหน้าที่อันนี้ อย่าละเลยหน้าที่อันนี้.

เดี๋ยวนี้ ก็มีหมายกำหนดการมาแล้วว่า ๑๖.๓๐ น. ที่มาถึงเข้าแล้วนี้ พระสงฆ์จะประชุมกันทำวัตรเย็น แล้วก็จะเจริญพระพุทธมนต์ตามแบบฉบับ, แล้วก็ทำสมาธิภาวนา เพื่อว่าจิตจะเป็นสมาธิมีกำลังแรงมาก และอุทิศส่วนกุศลนั้นๆ ถวายแด่องค์ศาสนูปถัมภก, แล้วก็แสดงออกด้วยการถวายพระพรชัยมงคล มีการข่าม้อง ข่ากลอง ข่าระฆัง อะไรก็ตาม ตามสมควรในวันนี้ ตามหมายกำหนดการเป็นอย่างนี้.

นี้ผมก็ขอพูดแก่ภิกษุสามเณรทั้งหลายว่า จงทำในใจครั้งหนึ่ง ถึงเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงอะไร ตามที่ได้บรรยายมาแล้วนี้ เข้าใจวัตถุประสงค้อันนี้, มีความบริสุทธิ์ใจแท้จริงที่จะทำ ไม่ใช่ทำแต่สักว่าทำทาง; อย่างที่กล่าวแล้วว่า เราจะทำอะไร เราต้องเข้าใจสิ่งนั้น, เราจะทำอะไรแก่ใคร เราก็ต้องเข้าใจบุคคลนั้น. เดี่ยวนี้ก็เป็นการเพียงพอแล้ว ที่จะมีความรู้ ความเข้าใจในประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลวงผู้เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก.

เวลาก็พอดีแล้ว ก็ขอให้ดำเนินการต่อไป.

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
หมุนล้อธรรมจักร รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่ อนุญาต
และสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก เป็นอย่างสูง

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ

๑ ชุด มี ๒๐ เล่ม ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

๑. ความสุขสามระดับ	๒. ความหมดทุกข์
๓. คุณพระไม่ตาย	๔. ความวิเวก
๕. ธรรมะคุ้มครองโลก	๖. ชีวิตคือขั้นธ ๕
๗. พระไตรลักษณ์	๘. สัมมาทิฐิ
๙. กระแสชีวิต	๑๐. กุศของชีวิต
๑๑. คู่มืออานาปานสติ	๑๒. มาร - นีวรณ
๑๓. พระพุทธะองค์จริง	๑๔. อะไรเป็นอะไร
๑๕. อคัมมยตากถา	๑๖. อคัมมยตาประยุกต์
๑๗. การศึกษาของโลก	๑๘. พระ - ครู - แพทย์
๑๙. สากลพรหมจรรย์	๒๐. หัวใจธรรมศาสตร์

ท่านที่ประสงค์ไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทร. (๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๘๘๘๗๕๔๐, ๔๔๑๑๕๘๘ โทรสาร. (๐๒)๔๔๑๑๕๑๗

๑ จรรยาบรรณผู้ทรงคุณวุฒิระดับรองศาสตราจารย์
ศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์พิเศษ
ศาสตราจารย์ที่ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ
บัณฑิตยสถานผู้ประกอบกิจหรือยกร่าง นวัตกรรมของ

ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์พิเศษ

หอสมุดแห่งชาติ
เลขที่หอสมุดแห่งชาติที่หอสมุดแห่งชาติ
เลขที่หอสมุดแห่งชาติที่หอสมุดแห่งชาติ